

TAMPEREEN YLIOPISTO

”Kuinka kiehtovii kulttuurit onkaan ku niihin pääsee syvemmälle.”

Suomalainen lastentarhanopettaja vieraassa kulttuurissa

Kasvatustieteiden yksikkö
Kasvatustieteiden pro gradu -tutkielma

STIINA HÄMÄLÄINEN

Toukokuu 2016

TAMPEREEN YLIOPISTO

Kasvatustieteiden yksikkö 2016

STIINA HÄMÄLÄINEN: *”Kuinka kiehtovii kulttuurit onkaan ku niihin pääsee syvemmälle.”*

Suomalainen lastentarhanopettaja vieraassa kulttuurissa.

Kasvatustieteiden pro gradu -tutkielma, 76 sivua, 8 liitesivua.

Toukokuu 2016

TIIVISTELMÄ

Suomalaisten lastentarhanopettajien ulkomaan kokemuksia on tutkittu hyvin vähän, vaikka opettajienkin kansainvälinen liikkuvuus on huomattavasti lisääntynyt viime vuosien aikana. Tutkimukseni tavoitteena on saada lisää ymmärrystä ja tietoa siitä, 1) Miten lastentarhanopettajat kokevat uuteen kulttuuriin sopeutumisen, 2) Mikä on kielen ja vuorovaikutuksen rooli kulttuuriin sopeutumisessa sekä 3) Miten ulkomaan kokemus vaikuttaa lastentarhanopettajan kasvuun. Aiheen valintaan vaikuttivat sen vähäinen tutkimustieto sekä henkilökohtainen kiinnostus aihetta kohtaan.

Tutkimusmenetelmänä käytin haastatteluja, jotka toteutin tammikuussa 2016. Tutkimusaineisto muodostuu viiden suomalaisen lastentarhanopettajan yksilohaastatteluista. Aineisto lastentarhanopettajien kokemuksista vieraassa kulttuurissa kerättiin teemahaastattelun kautta. Analysoin tutkimusaineistoni aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä, joka toimi luokitteluprosessin tukipilarina.

Tutkimustulosten mukaan kulttuuriin sopeutuminen on haastava ja vaiheittaisesti etenevä prosessi. Kielitaidolla ja vuorovaikutuksella on selvä yhteys sopeutumiseen, niin hyvässä kuin pahassa. Kielen ohella sosiaalinen verkosto ja vertaistuki auttoivat selviytymään hankalienkin tilanteiden yli. Päiväkotiympäristöön sopeutuminen koettiin enimmäkseen positiivisena, mutta paineet onnistumisesta ja oman ammattitaidon kyseenalaistaminen heikensivät viihtyvyyttä. Ulkomailta oli saatu lisää rohkeutta ja uskoa itseensä sekä laajempaa näkökulmaa asioihin. Kielitaito oli kehittynyt ja kulttuurientuntemus sekä kiinnostus niitä kohtaan olivat vahvistuneet. Lisäksi oli tiedostettu paremmin, kuinka tärkeää työtä tekeekään.

Eettiset periaatteet kulkevat matkassa koko tutkimuksen ajan. Tutkimukseni antaa aiheeseen oman näkökulmansa, ja tulokset ovat sekä hyvin ainutlaatuisia että yksilöllisiä. Tästä johtuen tuloksia ei voida suoraan yleistää. Ne kuitenkin auttavat ymmärtämään sopeutumisen luonnetta ja ulkomailta saatuja kokemuksia lastentarhanopettajien näkökulmasta.

Asiasanat/Keywords: kulttuuriin sopeutuminen, kulttuurishokki, kieli, kulttuurienvälinen viestintä, kasvu ulkomailla

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	5
2 UUTEEN KULTTUURIIN SOPEUTUMINEN.....	7
2.1 Kulttuuri.....	7
2.2 Kulttuurisen sopeutumisen prosessi	9
2.2.1 Kulttuurishokin vaiheet	10
2.2.2 Sopeutumista helpottavat ja vaikeuttavat tekijät.....	13
2.2.3 Uuteen työympäristöön sopeutuminen	14
3 KIELEN JA VUOROVAIKUTUKSEN ROOLI SOPEUTUMISESSA.....	16
3.1 Kielen ja kulttuurin symbioosi	16
3.2 Kulttuurienvälinen viestintä	17
3.2.1 Yksilöllinen kommunikaatio.....	18
3.2.2 Sosiaalinen kommunikaatio.....	19
3.2.3 Kulttuurisen viestinnän ydin.....	20
3.3 Kommunikaation kulttuuriset erot.....	21
4 KULTTUURIEN KOHTAAMINEN LASTENTARHANOPETTAJAN TYÖSSÄ.....	24
4.1 Lastentarhanopettaja kahden kulttuurin välissä.....	24
4.2 Lastentarhanopettajan kulttuurinen ja kielellinen kompetenssi	26
4.3 Kasvun kokemuksia ulkomailla opettamisesta ja opiskelusta	27
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	30
5.1 Tutkimuskysymykset	30
5.2 Tutkimusmenetelmät	30
5.2.1 Haastateltavat ja haastattelupaikka	31
5.2.2 Teemahaastattelu.....	32
5.3 Tutkimusaineisto ja sen analyysi	33
5.3.1 Sisällönanalyysi tutkimuksessa	33
5.3.2 Aineistolähtöinen sisällönanalyysin toteutuminen tutkimuksessa	34
6 TUTKIMUSTULOKSET	38
6.1 Kulttuuriin sopeutuminen	38
<i>Kulttuurishokin kokeminen ja kulttuurisen sopeutumisen prosessi.....</i>	<i>38</i>
<i>Sopeutumista vaikeuttavat ja helpottavat tekijät.....</i>	<i>40</i>
<i>Päiväkotiympäristöön sopeutuminen</i>	<i>43</i>
6.2 Kieli ja vuorovaikutus.....	44
<i>Keiden kanssa kommunikoiitiin?</i>	<i>44</i>

<i>Erilaiset kommunikointityylit ja väärinymmärrystilanteet</i>	46
<i>Kielen ja sopeutumisen välinen yhteys</i>	49
6.3 Lastentarhanopettajan kasvu ulkomailla	51
7 POHDINTA.....	56
7.1 Tulosten yhteenveto ja johtopäätökset	56
7.2 Tutkimuksen eettisyys	63
7.3 Tutkimuksen luotettavuus	65
7.4 Tutkijan reflektointi ja mahdolliset jatkotutkimusaiheet	67
LÄHTEET	69
LIITTEET	77

1 JOHDANTO

Tutkimukseni tarkoituksena on kartoittaa suomalaisten lastentarhanopettajien kokemuksia vieraassa kulttuurissa asumisesta ja työskentelystä. Haluan selvittää, mitä sopeutuminen yksilölle käytännössä tarkoittaa, mikä on kielen ja vuorovaikutuksen suhde uuteen kulttuuriin asettautumisessa sekä sitä, miten viestintätavat eroavat kulttuurisesti. Lisäksi tarkastelen ulkomaan kokemuksen vaikutusta varhaiskasvattajan kehittymiseen niin henkilökohtaisen kuin ammatillisen kasvun kannalta. Tämä pro gradu -tutkielma on jatkoa kandintyöstäni, joka käsitteli varhaiskasvattajan roolia monikulttuurisessa ympäristössä. Vuoden mittainen työskentely ulkomailla lasten parissa sai minut innostumaan ja tarttumaan aiheeseen vielä vahvemmin. Myös se, ettei aihetta ole juuri tutkittu, antoi oman sysäyksensä aiheeseen syventymiseen.

Ulkomailla asumisesta, opiskelusta ja työskentelystä on olemassa useita tutkimuksia, mutta suomalaisista lastentarhanopettajista vastaavia tutkimuksia ei ole tehty muutamia opinnäytetöitä lukuun ottamatta. Suurin osa aiheeseen liittyvistä tutkimuksista on vieraskielisiä, minkä takia suomalaiselle tutkimukselle on tarvetta. Aiemmat tutkimukset painottuvat lähinnä korkeamman asteen opettajiin ja opiskelijoihin (Garam 2000; Garam 2005; Ollikainen & Pajala 2000; Riitaoja 2007). Tutkimusta on tehty myös terveydenhuollon ammattilaisten (Allan, Larsen, Bryan & Smith 2004; Taylor 2005) sekä liike-elämän asiantuntijoiden (Kim 2008) sopeutumiskokemuksista. Lisäksi on olemassa tutkimuksia Suomeen töihin tulleista maahanmuuttajista (Korhonen & Puukari 2013), mutta ei juurikaan Suomesta lähtevistä.

Kansainvälistymisen ja globalisaation myötä ulkomailla työskentely ei ole nykypäivänä enää mikään erikoisuus, ja myös Suomesta ulkomaille lähtevien työntekijöiden määrä on lisääntynyt selvästi viime vuosien aikana (Hellsten 2009, 11). Nykyinen työyhteisö on siis lisääntyvässä määrin monimuotoinen, mikä tarkoittaa erilaisten ja eritaustaisten ihmisten työskentelyä yhdessä yhteisen päämäärän saavuttamiseksi (Lindberg, Toivanen & von Hertzen 2006, 9).

Sopeutuminen uuteen kulttuuriin tarkoittaa sopeutumista vaihtuviin tilanteisiin sekä uusiin ihmisiin. Jokainen kohtaa myös hetkiä, jolloin epävarmuus luo ympärilleen haastavia tilanteita (Gudykunst & Kim 1997, 336). Nämä kaikki vaativat yksilöltä itsenäisyyttä, joustavuutta ja taitoa sopeutua uusiin olosuhteisiin: vieras kieli, kulttuuri, arvot ja maailmankuva saattavat poiketa hyvinkin paljon kotimaan totutuista. Lisäksi tarvitaan avointa ja uteliasta mieltä, nöyryyttä, pitkäjänteisyyttä sekä ennen kaikkea halua oppia uutta. (Tanner 2002, 12; Rousku 1998, 97.)

Sopeutuminen nähdään vaiheittaisena, koko elämän kestävässä prosessina. Jokainen ihminen kokee sopeutumisen omalla tavallaan, mutta ihmisen persoonalla, ulkomaille lähdön motiiveilla ja sillä, miten kohdemaan tulokkaan vastaanottaa on vaikutusta sopeutumisen luonteeseen. (Alitolppa-Niitamo 1994, 24-25.)

Ulkomaille muuton seurauksena myös kansainvälinen vuorovaikutus lisääntyy jatkuvasti. Vieraassa kulttuurissa ihmisen on huomioitava keskusteluun vaikuttavat kulttuuriset tekijät ja tiedostettava myös oma arvomaailmansa. Kielitaidon ohella tarvitaan kulttuurista kielitaitoa, jolloin kieli ymmärretään syvemmin, eräänlaisena koodijärjestelmänä. Kieli on paljon enemmän kuin vain sanoja toisensa jälkeen: se on osa kulttuuria. (Alitolppa-Niitamo 1994, 38-39; Alho 1994, 97; Koskensalo 2004, 28.) Vartian (2009) mukaan me ihmiset pyrimme kansainvälisen vuorovaikutuksen kautta luomaan yhteistä pohjaa, jolla voisimme liikkua ilman, että loukkaisimme toisia, mutta jolla voisimme silti pitää omista periaatteistamme kiinni (Vartia 2009, 10).

Aikaisempien tutkimusten pohjalta ulkomailla opiskelleet ja työskennelleet ovat kokeneet kielitaidon kehittymisen yhdeksi tärkeimmistä kasvutekijöistä. Lisäksi he ovat kertoneet saaneensa lisää tietoa ja ymmärrystä eri kulttuureista. (Garam 2000, 40.) Myös vaihtoehtoisten näkökulmien saaminen, erilaiset opetusmenetelmät, vieraalla kielellä opettaminen sekä lisääntynyt rohkeus ja usko omaan kykyihin olivat merkittäviä ulkomaanjakson hyötyjä. Ulkomailta oli lisäksi saatu lisää itseluottamusta ja -varmuutta sekä kykyä tulla toimeen epävarmoissakin tilanteissa (Ollikainen & Pajala 2000, 37, 51; Mahlamäki-Kultanen 2007, 129, 132.)

Halusin tässä tutkielmassani keskittyä lastentarhanopettajien omaan ajatuksiin ja käsityksiin. Keräsin aineistoni haastatteluiden avulla, joihin osallistui yhteensä viisi suomalaista lastentarhanopettajaa, joista kerron tarkemmin tutkimuksen toteutusluvussa. Uskon, että haastattelujen kautta lastentarhanopettajien oma näkökulma tulee parhaiten esiin ja heidän omat kokemuksensa pääsevät loistamaan.

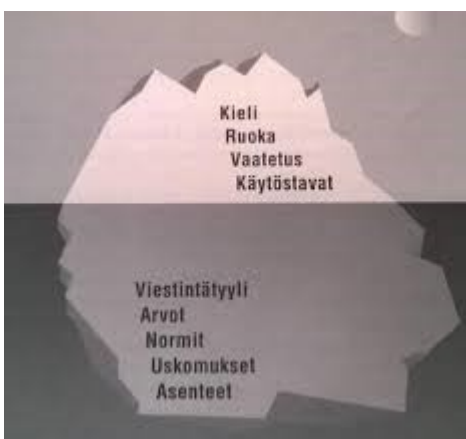
Tutkimustulosten avulla pyrin tuomaan ajankohtaista tietoa suomalaisten varhaiskasvattajien ulkomaankokemuksista sopeutumisen, kielen ja vuorovaikutuksen sekä oman kasvun kannalta. Toivon tutkimuksen herättävän keskustelua varhaiskasvatuksen asiantuntijoiden keskuudessa siitä, miten tärkeää on kulttuurien tuntemus ja niiden moninaisuuden ymmärtäminen tämän päivän globaalissa maailmassa.

2 UUTEEN KULTTUURIIN SOPEUTUMINEN

2.1 Kulttuuri

Käsitteenä kulttuuri on laaja ja monisyinen, ja siitä on olemassa useita eri tulkintoja riippuen siitä, mistä näkökulmasta sitä kulloinkin tarkastellaan. Laajasti ymmärrettynä kulttuuri pitää sisällään kaikki ne asiat, joita ihmiset ovat ajan kuluessa oppineet arvostamaan, tekemään ja uskomaan. Kulttuuri on tästä näkökulmasta tiettyjen ihmisryhmien tapa elää ja käyttäytyä. Luettelo on pitkä, mutta esimerkiksi elämäntavat, normit ja arvot kuuluvat tähän määritelmään kulttuurista. Kun tässä tutkimuksessa puhun kulttuurista, puhun siitä sen laajemmassa merkityksessä. Hofstede (1993) näkee kulttuurin aina kollektiivisena, sillä se ainakin osittain yhdistää ihmisiä, jotka elävät tai ovat eläneet samassa sosiaalisessa ympäristössä ja oppineet sen siinä. Hofstede kutsuu tätä mielen ohjelmoinniksi, joka erottaa jonkin ihmisryhmän toisesta. Hänen mukaansa kulttuuri on opittua, ei periytyvä ominaisuus. (Salo-Lee 1998, 6; Vartiainen-Ora 2007, 11; Hofstede 1993, 21.)

Kulttuuria on usein verrattu *jäävuoreen*, josta on näkyvissä vain murto-osa. Suhteellisen helposti havaittavia ja omaksuttuja asioita ovat esimerkiksi kieli, käytöstavat, ruoka ja pukeutumistyyli. Suurin osa on kuitenkin pinnan alla piilossa, usein kulttuurin jäsentenkin tiedostamattomissa. Esimerkiksi arvot, asenteet, kommunikointityyli ja uskomukset kuuluvat tähän näkymättömissä olevaan alueeseen. (Salo-Lee 1998, 7.)

Kuvio 1. Kulttuuri on kuin jäävuori. (Salo-Lee 1998, 8.)

Se kulttuuri, jossa elämme ja kasvamme, kertoo meille, mikä on oikein ja mikä väärin. Käytännön tasolla tämä ilmenee siinä, mikä on sopivaa käytöstä ja mikä puolestaan katsotaan sopimattomaksi. Kaikki ne arvot, asenteet, uskomukset, moraalikäsitykset ja tottumukset, jotka olemme tietyn yhteisön jäsenenä omaksuneet, muodostavat kiinteän osan kulttuurista. Kulttuuri ei kuitenkaan koskaan ole samanlaista tai paikalleen jämähtänyttä, vaan se muokkautuu ja uusiutuu yhä uudelleen siinä elävien ihmisten kautta. (Alitolppa-Niitamo 1994, 18-19; Vartiainen-Ora 2007, 11.)

Kulttuuri pitää sisällään niitä *merkitysten* järjestelmiä, joiden kautta samassa ryhmässä tai kansakunnassa elävät ihmiset pyrkivät ymmärtämään maailmaa. Erilaiset sosiaaliset käytännöt tuottavat näitä merkityksiä, jotka antavat meille tunteen kuulua johonkin kulttuuriin, tunteen yhteisestä identiteetistä ja kuulumisesta yhteisöön. Kulttuuri on siis yksi tärkeimmistä identiteettimme muokkaajista ja ylläpitäjistä. (Hall 2003, 85.)

Kulttuuri on osa persoonaamme ja vaikuttaa näin ollen vahvasti siihen, miten eri tilanteissa käyttäydymme (Mäkilouko 2003, 12). Myös kulttuurilla ja ympäristöllä on yhdessä suuri merkitys yksilön persoonan kehittymiselle ja sen näkyvyyteen. Eri kulttuurit usein muovaavat tai vahvistavat erilaisia persoonallisuutemme piirteitä. Kulttuuri vaikuttaa voimakkaasti siihen, miten itsemme näemme ja miten määrittelemme suhteemme toisiin ihmisiin. Kulttuuri on myös yksi niistä tekijöistä, joka selittää ihmisten erilaisuutta. Kulttuuri on sitä, miten ajattelemme, tunnemme ja reagoimme. Kulttuuri on opittua ja se siirtyy ajan kuluessa aina seuraavalle sukupolvelle. (Metsänen 2006, 34-35; Alitolppa-Niitamo 1994, 18, 22.)

Puhuttaessa eri kulttuureista puhutaan usein myös monikulttuurisuudesta tai kulttuurien moninaisuudesta. Monikulttuurisuus on kulttuurin ohella kompleksinen käsite, minkä vuoksi sen käyttö on yleensä vaikeaa. Monikulttuurisuus kuvastaa kuitenkin ennen kaikkea eri kulttuurien välisiä suhteita. Ihmisten katsotaan kuuluvan samanaikaisesti moneen kulttuuriseen kokonaisuuteen, sekä laajempaan yhteiskuntaan että erilaisiin kulttuurisiin ryhmiin. Näin ajatellen useita yhteiskuntia voisi pitää monikulttuurisina, sillä niissä elää yleensä rinnakkain sekä etnisiä kulttuureja että erilaisia alakulttuurisia ryhmiä. (Forsander 2001, 44.) Parhaimmillaan monikulttuurinen yhteiskunta luo mahdollisuuden kulttuurienväliseen vuorovaikutukseen, jossa väestöryhmien väliset suhteet ovat tasapainossa ja jossa jokainen ihminen voi elää tasa-arvoisissa olosuhteissa. Tämä ajatus pohjautuu ihmisoikeuksien kunnioittamiseen ja syrjinnän vastustamiseen kaikkialla maailmassa. (Cantell 2000, 11.)

2.2 Kulttuurisen sopeutumisen prosessi

Sopeutuminen on ihmisen kykyä vastaanottaa uutta tietoa ympäristöstä ja antaa sen muodostua osaksi omaa maailmankuvaa. Se on myös tästä seuraavaa käyttäytymistä tavalla, jossa todellisuus ja maailmankuva koetaan vastaavan toisiaan ja jossa yksilön toiminta tuntuu mielekkäältä suhteessa asetettuihin päämääriin. Edellytyksenä on tietynlainen joustavuus eli taitoa kohdata uusia ajatuksia ja informaatiota ja integroida ne osaksi kokonaisuutta. Sopeutumisesta voidaan erottaa *subjektiivinen* ja *objektiivinen* sopeutuminen. Tässä tutkimuksessa keskityn subjektiiviseen sopeutumiseen, joka tarkoittaa yksilön omaa viihtyvyyttä annetuissa tilanteissa. Objektiivinen sopeutuminen on puolestaan sosiaalisen ympäristön, muiden ihmisten näkökulma yksilön sopeutumiseen. (Lehtonen 1994, 90-91.)

Subjektiivinen sopeutuminen on perusedellytys sille, että ihminen pystyy elämään ja toimimaan vieraassa kulttuurissa. Sopeutumisen ei aina tarvitse tarkoittaa kulttuurista joustavuutta tai vastaanottokykyä. Se voi yhtä hyvin tarkoittaa jäsenyyttä eurooppalaisessa yhteisössä, hyvää taloudellista tilannetta ja vahvaa suomalaista tukiverkkoa. Ongelmia kuitenkin syntyy, jos ihminen ei kykene kommunikoimaan oman ystäväpiirinsä ulkopuolella. Näin ollen sopeutumisen kannalta on tärkeää luoda kontakteja myös paikalliseen väestöön. (Lehtonen 1994, 91.)

Uudet haasteet, kokemukset ja seikkailunhalu saavat ihmiset usein lähtemään kotimaansa ulkopuolelle (Tikka 2004, 30). Vieraaseen maahan muuttaminen tarkoittaa yksilön elämässä aina suurta muutosta. Tähän liittyy paljon henkilökohtaisia, sosiaalisia sekä kielitaitoa ja kulttuuria koskevia haasteita (Hellsten 2009, 107). Kirsi Tannerin (2002) mukaan lähtöä helpottaa usein se, jos ihmisellä on aiempaa, vaikka lyhytkestoistakin, kokemusta ulkomailla asumisesta tai matkustelusta. Vieraaseen maahan sopeutuminen on taas sitä helpompaa, mitä enemmän uudesta kohdemaastaan tietää. Sopeutuminen uuteen kulttuuriin on sopeutumista muutoksiin, uusiin tilanteisiin ja uusiin ihmisiin. Ihmiseltä vaaditaan tällöin paljon joustavuutta ja kykyä sopeutua uusiin olosuhteisiin: vieras kieli, kulttuuri, arvot ja elämäkatsomus voivat poiketa suurestikin tutusta ja turvallisesta. Lisäksi avoin ja utelias mieli, nöyryys, pitkäjänteisyys sekä ennen kaikkea halu oppia auttavat uuden omaksumisessa. (Tanner 2002, 12; Rousku 1998, 97.)

Uuteen kulttuuriin sopeutumista luonnehditaan koko eliniän kestäväenä *prosessina*, joka jättää selvän jäljen sitä läpikäyvään yksilöön. Yksilön motivaatioon sopeutua vaikuttaa paljon se, kuinka pitkästä oleskelusta uudessa maassa on kyse. Se, kuinka vaihdos eri kulttuuriin koetaan, riippuu

useista tekijöistä. Ensinnäkin, ihmisen persoonalla on merkitystä sille, miten kaikkeen uuteen suhtaudutaan. Myös ne syyt, joiden takia ulkomaille on lähdetty, vaikuttavat siihen, miten innokkaita ja valmiita ollaan ottamaan vastaan uusi ympäristö. Kaikkein merkittävimmäksi seikaksi nousee se, minkälaisen vastaanoton ihminen tuntee saavansa ja miten tervetulleeksi hän itsensä kokee uudessa kulttuurissa. (Alitolppa-Niitamo 1994, 24-25; Gudykunst & Kim 1997, 336.)

2.2.1 Kulttuurishokin vaiheet

Kun vanha kulttuuri siirtyy sivuun uuden tullessa tilalle, puhutaan kulttuurishokista. Tunteet, joita ihminen tässä vaiheessa kokee, ovat sekä psyykkisiä että fyysisiä, ja niiden intensiteetti riippuu yksilön henkisestä kapasiteetista, oman ja vieraan kulttuurin erilaisuudesta sekä aiemmista kokemuksista. Kun ihminen kokee paineita, on se oire siitä, että hän alkaa tiedostaa omia lähtökohtiaan ja ymmärtää, missä määrin hänen on muokattava omia mallejaan niin, että ne toimisivat myös uudessa ympäristössä. Kulttuurishokki on tulosta siitä, että ihmisellä on halua kehittyä hyväksi kommunikoidjaksi ja asettaa tietoisesti omat arvonsa koetukselle. Kulttuurishokin taustalla on käsitys yksilön rajallisesta kyvystä vastaanottaa uutta (Lehtonen 1994, 87). Kulttuurishokki on ihmisen henkilökohtaista sopeutumista paikallisiin oloihin ja uuteen kulttuuriin. Kulttuurishokkia voidaan luonnehtia eräänlaisena kehityskriisinä, jossa ihminen joutuu selkeyttämään omaa sisäistä maailmaansa tarkastellessaan sitä suhteessa uuteen kulttuuriin. Kyseessä on kuitenkin myös sosiaalistumisprosessi, jonka onnistuminen riippuu niin yksilön motivaatiosta kuin laajemmista kyvyistä mukautua uusiin koitoksiin. (Rankinen 2008, 38-39, 108; Raunio 1994, 116; Raiskio 2002, 1.)

Eläminen uudessa ympäristössä tuo mukanaan tilanteita, jotka poikkeavat totutuista. Tällöin ihminen joutuu kohtaamaan asioita, jotka eivät toimi hänen tiedostamattoman kulttuurisen ”käsikirjoituksensa” mukaan. Näin nousevat pintaan ne tekijät, joita yksilö on aiemmin pitänyt itsestäänselvyyksinä, mutta jotka eivät pädekään enää uudessa kulttuurissa. (Kim 2001, 50.)

Kulttuurishokin etenemisestä on laadittu useita teorioita, mutta yleisin kaava etenee karkeasti neljän eri vaiheen kautta: *alkuinnostus*, *turhautuminen*, *hyväksyminen* ja *sopeutuminen*. Näiden neljän vaiheen kesto ja intensiivisyys riippuu pitkälti yksilön henkilökohtaisista ominaisuuksista, kuten ennakkoluulottomuudesta, joustavuudesta tai kyvystä sietää epävarmuutta ja stressiä. Myös

se, kuinka paljon uusi kulttuuri poikkeaa omasta vaikuttaa sopeutumisen laatuun. (Raiskio 2002, 1; Raunio 1994, 118.)

Alkuinnostus

Ensimmäiset viikot ja kuukaudet tuntuvat uudessa maassa yleensä kuluvan hyvin nopeasti ja kaikki tuntuu kiehtovalta ja jännittävältä. Vieras maa näyttäytyy hyvin myönteisessä ja romanttisessa valossa. Kyseessä on sopeutumisen ensimmäinen, *alkuinnostuksen* vaihe, jossa ihminen on kuin kuherruskuukauden huumassa uudessa ympäristössään. Joillakin vaihe kestää muutamia viikkoja, toisilla jopa kuukausia. Yksilön rooli on tässä vaiheessa utelias tarkkailija, joka on suuresti kiinnostunut uudesta elinympäristöstään. Tänä aikana ihminen aistii normaalia herkemmin ulkoisissa tavoissa olevia eroja ja oppii näin tuntemaan uutta kulttuuria paremmin. Usein uuteen asuntoon muutto ja töiden aloittaminen sujuvat vielä alkuhuuman vallassa, sillä kaikki on uutta ja ihmeellistä. Lopulta koittaa kuitenkin arki, ja uutuudenviehätys vaihtuu hiljalleen turhautumiseen. (Raiskio 2002, 1; Kupiainen, 1994, 48; Raunio 1994, 114; Rousku 1998, 99.)

Turhautuminen

Aivan pienimmätkin ja yksinkertaisimmat arkiset asiat alkavat tuottaa päänvaivaa ja ympäristön negatiiviset puolet nousevat esiin. Usein ihminen kokee ahdistusta, sillä valtakieltä ei välttämättä osata riittävästi eikä paikallisia tapoja tunneta (Grant & Ladson-Billings 1997, 75). Nämä tuntemukset ovat hyvin tyypillisiä *turhautumisvaiheelle*, jota pidetään kulttuurishokin varsinaisena ilmentymisvaiheena. Aluksi niin ihanan eksoottisilta tuntuvat seikat alkavat nyt jopa ärsyttää. Sanonta *Oma maa mansikka, muu maa mustikka* kuvaa osuvasti ihmisen tunnetilaa turhautumisen vaiheessa. (Rousku 1998, 99; Raiskio 2002, 1.) Turhautuminen on kuitenkin täysin luonnollinen reaktio, sillä uudet kokemukset kulkevat aina maailmankatsomuksemme ja arvojärjestelmämme suodattimen kautta, ja törmäämme jatkuvalla syötöllä eroavaisuuksiin (Raunio 1994, 116).

Sopeutujan suurimmaksi kompastuskiveksi muodostuu yleensä kommunikointiin tarvittava *kielitaito*, jota ilman kanssakäyminen paikallisväestön kanssa on käytännössä mahdotonta. Asioiden selvittämiseksi onkin hyvä löytää paikallista kieltä puhuva henkilö, jonka avulla käytännön asiat saadaan hoidetuksi. Kielen ohella yksinäisyys, koti-ikävä, ympäristön erilaisuus sekä paikalliset arvot

ja tavat voivat tuntua sietämättömiltä. Tunne siitä, että on avuttomuuden tilassaan riippuvainen muista ihmisistä lisää yksilön turhautumista. (Kupiainen 1994, 48.)

Se, miten ihmiset toimivat turhautumistilanteessa, vaihtelee. Jotkut pakenevat ahdistusta neljän seinän sisälle, toiset syövät kotimaansa ruokia, kolmannet kommunikoivat omien maanmiesten kanssa. Turhautumisen tilassa yksilö purkaa pettymystään siitä, ettei vieras kulttuuri osoittautunutkaan niin ihanaksi eikä ehkä vastannut ennakkooajatuksia. Tyyppillistä on tällöin oman ja vieraan kulttuurin vertaaminen keskenään; jokin asia on huonommin ja jokin paremmin kuin toisessa. Myös uuden kulttuurin ja sen ihmisten kriittistä arvostelua tapahtuu. Tämän tyyppiset reaktiot ovat kuitenkin välttämättömiä sopeutumisen kannalta: uuteen vaiheeseen siirtyminen edellyttää, että ihminen työstää erilaisia tunteitaan ja kokemuksiaan. (Rousku 1998, 99-100; Raiskio 2002, 1.)

Hyväksyminen

Jos ihminen on päättänyt jäädä uuteen kotimaahansa, hän on samalla ymmärtänyt ja hyväksynyt sen tosiasian, että uusi ympäristö ei tule muuttumaan, vaan hänen on itse muututtava ja kehityttävä. Tällöin vaaditaan aimo annos kärsivällisyyttä, positiivista asennetta ja sitä, että pystyy nauramaan omille virheilleen ja ottamaan niistä opiksi. Koska suurin osa turhautumisen tunteesta johtuu kommunikaatio-ongelmista, on loogista ja järkevää etsiä lisää tietoa niin kulttuurista kuin kielestäkin. Kun kulttuurista tietää enemmän, paikallisten tapojen ja käyttäytymismuotojen tiedostaminen ja oppiminen auttaa yksilöä ymmärtämään ja sitä kautta hyväksymään uuden elinympäristönsä paremmin. Ajan mittaan kielitaito paranee ja kyky sekä ymmärtää että tulla ymmärretyksi kehittyy, mikä kasvattaa itseluottamusta. Vaikka matka on tässä vaiheessa vasta alussa, olennaisin eli asenne on muuttunut *myönteiseksi*: ”Kyllä tästä vielä selvitään.” Pahimpia virheitä ovat tässä vaiheessa kotimaan ja siellä tapahtuneiden menneiden asioiden vatvomisen ja haikaileminen. (Rousku 1998, 103; Raunio 1994, 124.)

Sopeutuminen

Hyväksymisen ja uuteen kulttuurin perehtyneisyyden kautta ihminen lopulta sopeutuu uuteen ympäristöön. Jos ihminen on onnistuneesti läpikäynyt kaikki sopeutumisen vaiheet, hän on entistä tietoisempi omasta kulttuuritaustastaan ja sen vaikutuksista omaan ajatteluun ja käytökseen. Hän

on myös oppinut tuntemaan uuden kulttuurin pelisäännöt ja myös toimimaan niiden mukaisesti ympäristön hyväksymällä tavalla. Niin ikään yksilö on oppinut kyvyn ennakoita eri tilanteisiin, mikä on merkki pitkälle edenneestä kulttuurin tuntemuksesta. (Rousku, 1998, 103.)

2.2.2 Sopeutumista helpottavat ja vaikeuttavat tekijät

Sosiaalinen verkosto on yksi tärkeimmistä sopeutumista helpottavista tekijöistä. On tärkeää pitää yhteyttä kotimaan sukulaisiin ja ystäviin, mutta myös luoda uusia kontakteja paikallisiin. Sosiaaliset suhteet auttavat ja helpottavat yksilöä sulautumaan osaksi uutta yhteisöä (Poros 2004, 39).

Ihminen voi kokea hankaluutta sopeutumisessaan, jos työn tehokkuus on laskenut. Tämän takia ei kannata asettaa liian korkeita henkilökohtaisia tavoitteita etenkin sopeutumisprosessin alkuvaiheessa, sillä niissä epäonnistuminen turhauttaa. Paras lääke tähän onkin oppia suhtautumaan itseensä *vähemmän vakavasti* ja miettiä realistisemmin oman työn vaatimuksia. (Raunio 1994, 128.)

Kielitaidon osuutta sopeutumista helpottavaksi tekijäksi ei voi liiaksi korostaa. Itse asiassa puutteellinen kielitaito on usein syytä viestintäongelmiin, jotka ovat yksi kulttuurishokin suurin syy: ei ymmärretä toisia eikä itse tulla ymmärretyksi. Jos kansainvälisen kielen ohella täytyy opetella jokin muu kieli, voi olla, ettei sillä kuukausienkaan opetteluun jälkeen pysty käymään onnistunutta keskustelua. Osa ulkomaille väliaikaisesti lähtevistä työntekijöistä saattaa kyseenalaistaa sen, kannattaako vuoden tai parin takia uhrata kielen opiskelulle aikaa. Tosiasia on kuitenkin se, että edes jonkin tasoisesta kielitaidosta on yleensä varsin suurta välillistä hyötyä. Se viestii halusta ylittää kulttuurirajoja itse. Kielellä ja sopeutumisella nähtiin vahva yhteys myös Selmerin (2006) tutkimuksessa, jossa selvitettiin kielitaidon ja sopeutumisen välistä suhdetta Kiinassa työskentelevien länsimaalaisten liikemiesten kokemuksia kartoittamalla. Tuloksista ilmeni, että kiinan kielen taitaminen ja sillä kommunikoiminen paikallisten kanssa auttoi selviytymään paremmin kiinalaisessa kulttuurissa. (Raunio 1994, 128-129; Gudykunst & Kim 1997, 339; Selmer 2006, 348.)

Kimin (2008) tutkimuksessa ilmeni, että kielellä ja sosiaalisella kanssakäymisellä on myönteinen vaikutus yksilön viihtyvyyteen vieraassa maassa. Tutkimuksessa kartoitettiin amerikkalaisten työntekijöiden kokemuksia vuorovaikutuksesta ja sen merkityksestä heidän hyvinvointiinsa Etelä-Koreassa. Amerikkalaiset olivat töissä Etelä-Korean yhteisyrityksissä,

monikansallisissa yhtiöissä ja ulkomaisissa sivukonttoreissa. Tulokset osoittivat, että enemmistö tutkimukseen osallistuneista amerikkalaisista oli paikallisten ystävyys-suhteiden ja ihmisten vieraanvaraisuuden ansiosta tuntenut viihtyvän uudessa ympäristössä paremmin. (Kim 2008, 506, 510, 514-515.)

Kieli ja erilaiset kommunikointityylit ovat usein myös sopeutumista hankaloittava tekijä. Vaikka ihminen osaisikin englantia tai muuta kansainvälistä kieltä, hän voi yllättyä huomattavasti, ettei hän ymmärrä paikallisesta aksentista juurikaan. Tällöin kommunikointi vaikeutuu ja ihminen yleensä turhautuu. Kommunikointiongelmien johtavat usein väärinkäsityksiin ja ristiriitaisiin tilanteisiin. (Raunio 1994, 128.)

Sopeutumista voivat vaikeuttaa myös aivan arkipäiväiset käytännönasiat, kuten puhelimen käyttö tai asumisjärjestelyt. Usein nämä asiat korostuvat kulttuurishokin toisessa eli turhautumisen vaiheessa, jolloin kaikki tuntuu stressaavalta ja ylitsepääsemättömältä. Usein ihminen tarvitsee sopeutumisen alkuvaiheessaan muiden ihmisten apua, jotta arjen pyörittäminen alkaa luonnistua. Tämä riippuvuus muista kuitenkin lisää yksilön turhautumista ja näin ollen saattaa myös hidastaa sopeutumista. Myös työpaikalla voidaan kohdata ongelmia, kuten byrokratiaa ja erilaisia työtapoja, jotka koettelevat hermoja. (Rousku 1998, 97, 99.)

2.2.3 Uuteen työympäristöön sopeutuminen

Uusi maa tuo mukaan myös uuden työympäristön. Uuden työpaikan arvot, tavat ja kulttuuri saattavat olla hyvinkin erilaisia kuin mihin tulokas on tottunut kotimaassaan. Alkuun monet asiat voivat tuntua vierailta ja hankalilta. Kun työyhteisössä työskentelee ihmisiä eri maista ja kulttuureista, edellyttää se erilaisten toimintavalmiuksien havaitsemista ja vähemmistöön kuuluvien työntekijöiden huomioonottamista. Nämä auttavat avoimen ja kannustavan ilmapiirin luomisessa. (Korhonen & Puukari 2013, 48.)

Korhonen ja Puukari (2013) toteavat, että suomalaisilla työpaikoilla saatetaan olla epäuskoisia maahanmuuttajataustaisia työntekijöitä kohtaan, mikä näkyy ennakkoluuloina ja asenteina heidän osaamistaan kohtaan. Tämä voi pahimmassa tapauksessa johtaa syrjintään. Jotta tällaista ei tapahtuisi, on erityisesti työpaikan johdon otettava eri kulttuuritaustat paremmin huomioon, ja työyhteisölle on osoitettava, että jokaisella on yhtä hyvät mahdollisuudet edetä urallaan. (Korhonen & Puukari 2013, 52, 58.)

Aiempiä tutkimuksia aiheesta on tehty muun muassa selvittämällä Iso-Britanniassa työskennelleiden ulkomaalaisten sairaanhoitajien kokemuksia. Tutkimusten tulokset kertoivat, että ulkomaalaiset työntekijät olivat kokeneet työsään rasismia, syrjintää ja ulkopuoliseksi jäämistä. Nämä johtuivat suurelta osin siitä, että tulijalla oli erilainen kulttuuritausta. Hoitajat olivat joutuneet myös todistelemaan omaa ammattiosaamistaan. Näiden lisäksi puutteellisesta kielitaidosta koitui viestintäongelmia paikallisten työntekijöiden kanssa. (Allan, Larsen, Bryan & Smith 2004, 4-5; Taylor 2005, 21, 23.)

Sopeutuminen vaatii siis sylin täydeltä joustavuutta, herkkyyttä ja avoimuutta. Sopeutumista ja siihen vaikuttavia tekijöitä on hyvä miettiä jo ennen ulkomaille muuttoa. On hyvä ottaa etukäteen selvää uudesta kotimaasta ja sen kulttuurista, sillä se edesauttaa sopeutumisen onnistumista. Lainaan seuraavaksi Aino Rauniota (1994), sillä hän on mielestäni osuvasti kiteyttänyt kulttuuriin oppimisen perussanoman:

Uuden kulttuurin oppimisessa ei ole kysymys siitä, että oma kulttuuritausta hylättäisiin. Sen lisäksi vain opitaan jotain uutta. Lopputuloksena on kahden pelin sääntöjen hallitseminen, kun aiemmin osattiin vain yhden. (Raunio 1994, 126.)

3 KIELEN JA VUOROVAIKUTUKSEN ROOLI SOPEUTUMISESSA

3.1 Kielen ja kulttuurin symbioosi

Yksi merkittävimmistä kulttuurin ilmentäjistä on kieli. Kieltä käyttämällä muodostamme ja kommunikoimme eri merkityksiä toisillemme. Käyttämämme sanat ja niiden tarkoitukset, sekä äänenpaino kuvastavat vahvasti omaa kulttuuriamme. Kieli on siis kulttuurisidonnainen, mutta samaan aikaan välitämme kulttuuria kielen avulla. Kokemuksemme, arvomme ja maailmankuvamme tulevat ilmi siinä kielessä, jota puhumme. Kieli myös yhdistää meidät yhteiskuntaan ja sen kulttuuriin ilmentämällä niihin kuuluvien ihmisten ajattelutapoja ja maailmankuvaa. Näin ollen kommunikointia ja kulttuuria ei oikeastaan voida erottaa toisistaan, sillä ihmisen sosiaalisessa kanssakäymisessä on alati läsnä jokaisen oma kulttuuritausta. Yksilö havainnoi ja tulkitsee ympäristöään ja toisia ihmisiä oman kulttuurinsa lähtökohdista. Usein oman kielen merkitystä ei osaa arvostaa, ennen kuin kielen käyttö selvästi vaikeutuu, esimerkiksi kommunikoidessa toisesta kulttuurista tulevan kanssa. (Hall 2003, 85; Paavola & Talib 2010, 77; Gore 2007, 95; Raunio, 1994, 107.)

Täytyy muistaa, että vaikka kieli tuo meitä lähemmäksi eri kulttuureja, se myös monimutkaistaa niitä. Kaikki kielitaito, sekä äidinkieli että vieras kieli, edellyttää tietoisuutta juuri kyseistä kieltä puhuvan kulttuurista. Tämä tuottaakin vaikeuksia aina, kun eri kulttuurien edustajat kohtaavat ja yrittävät ymmärtää toisiaan, mutta eivät tunne toistensa kulttuuria. (Frisk & Tulkki 2005, 50.) Vaikka ihmisillä olisi sama äidinkieli, he voivat puhua sitä hyvin eri lailla, murtaen. Tietty murre usein paljastaa sen, mistä päin maata ihminen on kotoisin, mikä luo syvempää kulttuurista merkitystä yksilölle. Murteiden lisäksi huumori ja erilaiset tabut ovat selvästi kulttuurisidonnaisia. Vaikka kulttuureita ei voi näiden tekijöiden avulla suoraan kategorisoida, ne on hyvä pitää mielessä aina uutta kulttuuria opittaessa. (Gore 2007, 97.)

Uuden kielen ymmärtäminen ja sen käyttäminen voi saada ihmisen tuntemaan itsensä avuttomaksi. Tämä ei ole mitenkään epätavallinen reaktio, sillä ihminen ei voi täysin luottaa ymmärtävänsä vierasta kieltä; sitä mitä hänelle sanotaan, tai saada muut ymmärtämään itseään juuri sillä tavalla kuin haluaisi. Tullakseen ymmärretyksi yksilö joutuu opettelemaan vieraan kielen sanoja ja sanontatapoja, mutta erilaisesta kulttuuritaustastaan johtuen hänen on selitettävä asioita paljon laajemmin ja monimutkaisemmin. Tämä johtuu siitä, että kuulijalla ei voi olla samoja kokemuksia, tietoja ja arvoja kuin puhujalla itsellään – yksilöiden arvomaailmat ovat erilaiset.

Paikallisen kielen ymmärtäminen ei yksin kuitenkaan riitä, vaan on opittava tuntemaan ympäröivän kulttuurin koodijärjestelmä, joka koostuu tapakulttuurista, sopivuussäännöistä, elekielestä, moraalikäsitteistä, uskonnosta sekä muodollisesta etiketistä. (Alitolppa-Niitamo, 1994, 38-39; Alho, 1994, 97.) Näin ollen kielen oppiminen on aina myös kulttuuriin oppimista (Koskensalo 2004, 28).

Paikallisen kielen opettelu ohella myös ihmisen oman äidinkielen tärkeys korostuu vieraassa ympäristössä. Äidinkieli on tunteiden ja ajattelun kieli, joka on tärkeä side kotimaahan ja siellä asuviin läheisiin. Lisäksi itsensä ilmaiseminen omalla äidinkielellä on helpompaa ja täsmällisempää. Äidinkielellä myös tunnistamme paremmin puhujan tavoittelemat sävyt: huumorin, ironian tai muodollisuuden. Äidinkielen merkitys korostuu erityisesti silloin, kun ihminen asuu uudessa maassa, läheiset ovat kaukana ja oman kotikielen käyttö on rajoitettua. Äidinkieli toimii myös sekä uusien kielten että muun tiedon omaksumisen ja opettelu perustana. Usein kohdemaan kielen oppiminen sujuu parhaiten niiltä, jotka osaavat hyvin omaa äidinkieltään. (Opetushallitus 2009, 3; Rätty 2002, 154, 156.)

Kieli on pohjimmiltaan aina tulkinnanvaraista. Näin toteavat Ron ja Suzanne Scollon (2001), joiden mielestä kielen sisältö määräytyy sen käyttäjien mukaan. Toisin sanoen, kieli saa sanojen ja lauseiden ohella merkityksensä sitä lukevien ja kuuntelevien *tulkintoista*. Kun joku sanoo meille jotain, teemme aina jonkinlaisen päätelmän siitä, mitä toinen sanomallaan tarkoittaa. Päätelmät perustuvat kahteen tekijään: 1) toisen käyttämään kieleen ja 2) omaan tietämykseen maailmasta. Tämä tietämys pitää sisällään oletuksemme siitä, mitä ihmiset normaalisti sanoisivat tietyissä tilanteissa. Kun kaksi eri kulttuuritaustaista kommunikoi, on tulkinnanvaraisuus vielä tuplasti suurempi tekijä, sillä yksilöiden ajatus- ja arvomaailmat voivat olla hyvin erilaiset. Ihmisten välinen viestintä on siis hyvin kulttuurisidonnaista. Viestinnän kautta heijastelemme toisille oman kulttuurimme arvoja ja asenteita. (Scollon & Scollon 2001, 7, 11; Rankinen 2008, 50.)

3.2 Kulttuurienvälinen viestintä

Kulttuurienvälisessä viestinnässä kieli toimii sosiaalisen kanssakäymisen välineenä ja viestijät edustavat eri kulttuureita (Koskensalo 2004, 28). Muuttaessaan uuteen maahan ihmisen täytyy etsiä itselleen käytännön työkaluja mahdollisimman toimivaan vuorovaikutukseen paikallisten kanssa

(Cohen 2006, 193). Gudykunstin ja Kimin (1997) mukaan sopeutumisprosessi on samalla myös kommunikaatioprosessi: sopeutuminen tapahtuu kommunikaatiossa ja sen välityksellä. Uudelta tulokkaalta kuitenkin usein puuttuu ymmärrys siitä, minkälainen paikallinen kommunikointityyli on ja miten se toimii. Tällöin hänen täytyy opetella erilaiset vuorovaikutustilanteisiin liittyvät symbolit ja mallit. Uuteen kulttuuriin tulleet yksilöt omaksuvat paikallisen kulttuurin malleja parhaiten osallistumalla isäntämaan tarjoamiin aktiviteetteihin. Toimivan vuorovaikutuksen avulla yksilöt pystyvät kontrolloimaan omaa käytöstään uudessa ympäristössä. Ymmärretyksi tuleminen uudessa ympäristössä vaatii asennetta, joka lähtee siitä, että kulttuurit eivät ole eriarvoisia vaan yksinkertaisesti erilaisia elämäkatsomuksia. (Gudykunst & Kim 1997, 339; Kim 1995, 176; Raunio 1994, 113.)

Vaikka puhummekin kulttuurienvälisestä vuorovaikutuksesta, on hyvä muistaa, ettei vuorovaikutusta tapahdu koskaan abstraktien kulttuurien vaan *ihmisten* välillä. Yksilöiden väliset erot ovatkin usein suurempia kuin ryhmien väliset. Kulttuuria ei myöskään tule nähdä pysyvänä ja muuttumattomana ominaisuutena, joka ihmisillä voisi olla hallussaan. Tämän takia onkin syytä välttää puhumasta *kulttuurisesta essentialismista*, joka näkee yksilöt lähtökohtaisesti kulttuuriensa edustajina, jolloin kulttuuriselle muutokselle jää tilaa. Tämä käsitys fokusoituu helposti erilaisuuteen ja vertailemiseen, mikä saattaa johtaa konfliktien korostamiseen. Tärkeämpää olisikin keskittyä etsimään yhtymäkohtia ja samankaltaisuuksia, jotka toimivat perustana avoimelle ja toisia kunnioittavalle vuorovaikutukselle. Onnistunut vuorovaikutus edellyttää ennen kaikkea keskustelijoiden vahvaa motivaatiota ja kielitaitoa. Tästä ovat vastuussa molemmat viestinnän osapuolet. (Raunio, Säävälä, Hammar-Suutari & Pitkänen 2011, 21; Dervin & Keihäs 2013, 122.)

Vuorovaikutus voidaan jakaa sekä yksilölliseen että sosiaaliseen kommunikaatioon.

3.2.1 Yksilöllinen kommunikaatio

Yksilöllinen kommunikaatio tarkoittaa niitä henkisiä prosesseja, joiden kautta kehitämme erilaisia tapoja ymmärtääksemme paremmin ympäristöämme. Yksilöllisen kommunikaation avulla ihminen siis sopeutuu uuteen ympäristöönsä. Tähän sisältyy kognitiivisia, tunteisiin liittyviä ja käyttäytymistä koskevia prosesseja, joita yksilö käy läpi. Paikallisilla tämä prosessi on käynnistynyt jo lapsuudessa, ja sen toiminta on yleensä rutiininomaista ja tiedostamatonta. Sen sijaan uusille tulokkaille kehitys tapahtuu usein lukuisien yritysten ja erehdysten kautta. Se, miten yksilö kommunikoii paikallisen

ympäristönsä kanssa, kertoo samalla sen, kuinka hyvin hän on sopeutunut. Jotta vuorovaikutus ympäröivän kulttuurin kanssa olisi toimivaa, täytyy kyetä kommunikoimaan tavoilla, jotka ovat isäntämaan tapojen mukaisia. (Gudykunst & Kim 1997, 339-340.)

Merkittäväksi osaksi yksilöllistä kommunikaatiota kuuluvat *kognitiiviset prosessit*, kuten muisti, ajattelu ja kieli. Tähän kategoriaan kuuluvat isäntämaan kielen ja kulttuurin tunteminen, ja vielä tarkemmin, sen historia, säädökset ja lait sekä erilaiset maailmankatsomukset ja uskomukset. Suuri osa yksilöllisen kommunikaation muutoksista tapahtuu juuri kognitiivisessa rakenteessa, jonka avulla yksilöt prosessoivat ympäristöstä tulevaa tietoa. Jotta kommunikointi vieraan ympäristön kanssa olisi onnistunut, on yksilön pystyttävä ymmärtämään paikallisia käytäntöjä ja sovittamaan kognitiiviset toimintonsa osaksi uuden kulttuurin toimintaa. (Gudykunst & Kim 1997, 340.)

Kognitiivisten tekijöiden ohella yksilö käy läpi *tunteisiin* liittyvää kehitystä. Tämä pitää sisällään niin emotionaaliset suuntaukset, motivaation kuin arvot ja asenteet. Nämä yhdessä nostavat vuorovaikutustilanteet aivan uudelle tasolle: yksilö tuntee kuuluvansa joukkoon ja luo myönteisempää ja lähempää suhdetta paikallisiin. Jos tunnesidettä ei ole, yksilö voi tuntea olonsa eristetyksi, sillä hän ei kykene aidosti luomaan läheistä kontaktia lokaaleihin. Kun ihminen on sopeutunut riittävän hyvin sekä psyykkisellä että sosiaalisella tasolla, hän pystyy arvostamaan natiivien elämäntapoja ja myös itse ottamaan osaa niihin. (Gudykunst & Kim 1997, 341-342.)

Sopeutumisen kannalta äärimmäisen tärkeää on oppia käyttäytymään paikallisten normien mukaan. Tällöin tarvitaan kykyä yhdistellä sekä kognitiivisia että tunnesidonnaisia taitoja ulkoisesti omassa käytöksessään, jolloin puhutaan *operationaalisesta*, käytökseen pohjautuvasta prosessista. Senhetkinen tietämys vieraasta kulttuurista ohjailee vahvasti yksilön tapaa kommunikoida. Se, millä tasolla yksilö on yksilöllisessä kommunikaatiokehityksessään, heijastelee suoraan hänen kykyään selviytyä uudessa ympäristössä ja luoda toimivia kontakteja muihin ihmisiin. (Gudykunst & Kim 1997, 342.)

3.2.2 Sosiaalinen kommunikaatio

Sosiaalinen kommunikaatio tarkoittaa yksilön osallistumista paikalliseen vuorovaikutukseen erilaisin keinoin. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi kadulla liikkuvien ihmisten havainnointia, ihmisistä ja tapahtumista lukemista sanomalehdistä tai ihmisten kohtaamista kasvokkain. Yhteys yksilöllisen ja sosiaalisen kommunikaation välillä on vastavuoroinen. Vuorovaikutustilanteet antavat eväitä

yksilön henkilökohtaisten ominaisuuksien kehittämiseen, kun taas parantunut kommunikaatiotaito lisää onnistuneiden kontaktien luomisessa. Sosiaalinen kommunikaatio pitää sisällään kaksi viestinnän muotoa: interpersonaalinen kommunikaatio ja massakommunikaatio. (Gudykunst & Kim 1997, 339, 343.)

Keskeinen sosiaalisen kommunikaation osa-alue on *interpersonaalinen kommunikaatio*. Tämä tapahtuu kasvotusten, suoran vuorovaikutuksen välityksellä paikallisten ihmisten kanssa. Tällä tavoin yksilö pääsee lähemmäksi paikallisten ajattelu- ja käytöstapoja, mutta oppii samalla myös itsestään: kuinka ajattelee ja ilmaisee itseään muille. Ne, jotka aktiivisesti osallistuvat isäntämaan toimintaan yleensä viihtyvät paremmin uudessa ympäristössä ja omaavat positiivisemmän asenteen uuteen kulttuuriin. (Gudykunst & Kim 1997, 343-344.)

Massakommunikaatiolla tarkoitetaan yleisluonteisempaa sosiaalisen kommunikaation muotoa, jolloin yksilö ei suoranaisesti ole vuorovaikutuksessa kenenkään henkilön kanssa. Osallistuminen tapahtuu sen sijaan julkisen median, kuten television, radion tai sanomalehtien välityksellä. Nämä väylät kertovat omalta osaltaan isäntämaan normeista, myyteistä ja arvomaailmasta. Joskus tämä kommunikaation muoto on helpompi kokemattomalle tulokkaalle, joka saattaa kokea kasvokkain tapahtuvat tilanteet liian stressaaviksi ja ahdistaviksi. (Gudykunst & Kim 1997, 343.)

3.2.3 Kulttuurisen viestinnän ydin

Kun keskustelemme toisesta kulttuurista tulevan kanssa, on hyvä muistaa, että kumpikin tulkitsee asioita omasta näkökulmastaan. Emme voi olettaa, että toinen näkee asiat samalla tavalla kuin me itse. On siis tärkeää pyrittävä kohtaamaan toinen ihminen ilman valmiita ennakkokäsityksiä. Tämän takia on oleellista tutkiskella omaa sisintään ja tiedostaa mahdolliset ennakkoluulonsa ja oppia kyseenalaistamaan niitä. On kuitenkin syytä pitää mielessä, että kulttuurien kohtaamisissa on aina konfliktien ja väärinkäsityksien mahdollisuus. Tältä välttyäkseen ei vielä riitä, että tiedostetaan erilainen käytös, arvot ja uskomukset. Täytyy myös tunnustaa niiden arvo kulttuurissa, eikä niiden merkitystä saa aliarvioida. Asiat, joita pidetään suuressa arvossa toisessa kulttuurissa, voivat toisessa olla merkityksettömiä. (Dervin & Keihäs 2013, 146-147; Schneider & Barsoux 2003, 10.)

Onnistunut kulttuurienvälinen viestintä edellyttää ennen kaikkea toisen ihmisen aitoa kunnioittamista (Vartia 2009, 12). Tärkeää on myös ymmärtää, että me kaikki olemme moniäänisiä

ja erilaisia ja että käyttäytymisemme vaihtelee aina tilanteen ja keskustelukumppanin mukaan. Tällöin punaisena lankana toimii kyky sietää epävarmuutta, sillä emme voi koskaan tietää etukäteen, mitä tai millä tavoin toinen ihminen ajattelee. Tästä huolimatta voimme yrittää parhaamme ymmärtääksemme häntä ja tulla hänen kanssaan toimeen. (Dervin & Keihäs 2013, 147.) Kulttuurienvälisessä viestinnässä on kyse yksilön kehittämisestä kohti monikulttuurisuutta ja toiseuden hyväksymistä sekä oman identiteetin vahvistamista (Koskensalo 2004, 32).

3.3 Kommunikaation kulttuuriset erot

Omasta kommunikaatiotyylistä ei yleensä olla tietoisia, minkä takia siitä johtuvat väärinymmärrykset ovat tavallisia sekä kulttuurin sisäisessä että kulttuurienvälisessä viestinnässä. Kommunikaatiotyyliin liittyvät esimerkiksi kielellisen viestinnän tyyli, suoruus tai epäsuoruus sekä puheen ja hiljaisuuden määrä. Suullisessa kommunikaatiossa tärkeimpiä tulkintaan vaikuttavia piirteitä ovat puhenopeus, intonaatio, argumentaatio, äänenkorkeus ja äänen voima. Nämä kaikki vaikuttavat siihen, miten koemme puhujan aikeet ja jopa hänen persoonallisuutensa. (Salo-Lee 1998, 30.)

Kun keskusteluun osallistujat eivät edusta samaa kulttuuria, on hyvin todennäköistä, että jossain vaiheessa puhujat törmäävät toistensa erilaiseen tapaan kommunikoida. Esimerkiksi keskustelijoiden etäisyys toisistaan, katse- ja fyysinen kontakti sekä small talkin käyttö voivat erota paljonkin eri kulttuureissa. Kulttuurisidonnaista on myös kieli ja eritoten se, *miten* sitä käytetään (Gore 2007, 93).

Se, miten ihmiset puhuvat, kertoo aina jotain heidän kulttuuristaan ja etenkin siitä, minkälaisia seikkoja he arvostavat vuorovaikutustilanteissa. Eroja voidaan nähdä siinä, kuinka muodollisesti toiselle puhutaan tai siinä, mennäänkö suoraan asiaan vai jaaritellaanko. Näiden lisäksi toiselta voidaan pyytää palvelusta joko suoraan tai epäsuorasti ja äänen voimakkuus voi vaihdella matalasta korkeaan. Kun uusi kulttuuri on yksilölle vielä vieras ja tuntematon, voi näistä eroista syntyä väärinymmärryksiä ja hämmennystä. Tämä voi johtaa harhaisiin ennako-oletuksiin, sillä jokainen tulkitsee kieltä ensisijaisesti omista kulttuurisista lähtökohdistaan käsin. Kun tiedostaa ja ymmärtää, että on olemassa muitakin kommunikointitapoja, väärinkäsitykset ja ennakkoluulot karisevat. (Gore 2007, 93-95.)

Suomalaiselle puhujalle on tyypillistä, että puhuminen on paikallaan vain silloin, kun on oikeasti jotain sanottavaa. Niin sanottu *small talk* -kulttuuri ei maassamme ole kovin vahva. Turha sanahelinä mielletään usein lipevyytenä, jonka yhdistämme jollain tasolla epäluotettavuuteen. Sen sijaan ihanteena pidetään usein sitä, että ilmaistaan itsensä lyhyesti ja ytimekkäästi, turhia rupatteleematta. Suomalaiset siis sanovat mitä tarkoittavat ja tarkoittavat mitä sanovat. Tällainen viestinnässä ilmenevä suoruus juontaa yhdestä suomalaisen kulttuurin perusarvoista: rehellisyydestä. Suoruus voidaan nähdä luotettavana ominaisuutena, mutta se voidaan toisaalta kokea myös epäkohteliaana eleenä tai yksinkertaisuutena. (Lehtonen 1994, 61-62; Salo-Lee 1998, 39.)

Small talk

Suomalaisille yksi suurimmista vaikeuksista vieraskielisessä vuorovaikutustilanteessa on *small talk* eli jutustelu, rupattelu. Small talkin tärkein sääntö on, että puhutaan asioista, joista ollaan samaa mieltä, ja sitten etsitään yhdessä uusi sopiva keskustelunaihe (Salminen & Poutanen 1996, 77). Small talk mielletään yleensä arvottomaksi tyhjänpuhumiseksi, mitä se ei kuitenkaan Salo-Leen (1998) mukaan ole. Small talk sisältää merkittäviä *kielellisiä*, *sosiaalisia* ja *psykologisia* tarkoituksia. Kielellisestä näkökulmasta tarkasteltuna small talkilla on keskustelustrateginen tehtävä: se toimii apuna keskustelun avaamisessa, lopettamisessa tai puheenaiheen vaihtamisessa. Se toimii myös sosiaalisen etäisyyden (*social distance*) mittarina ja säätelijänä, jolloin sitä voidaan käyttää joko lähentymiseen tai etäännyttämiseen. Uusien tuttavuuksien solmimisessa tai jo olemassa olevien ihmissuhteiden vahvistamisessa small talk toimii oivana apuvälineenä. Small talkin käyttö epävarmuuden vähentämiseksi tuntemattomien ihmisten kohtaamisessa kertoo sen psykologisista käyttötarkoituksista. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että kysellään toiselta henkilökohtaisia kysymyksiä ja samalla vältetään myös tällaisiin tilanteisiin liittyvän hiljaisuuden vaaraa, mikä hyvin monissa kulttuureissa - toisin kuin suomalaisessa - koetaan ahdistavana ja negatiivisena asiana. (Salo-Lee 1998, 44-45.)

Tervehtiminen

Tervehtimistyyli vaihtelee suuresti eri kulttuureissa. Yleistäen voidaan sanoa, että kätteleminen on vallitseva tapa Pohjois-Euroopassa, ja etelään päin mentäessä kosketus lisääntyy. Kosketuksella tarkoitetaan muun muassa poskisuudelmia, joita esimerkiksi ranskalaiset käyttävät ahkerasti.

Poskisuudelmat voivat tuottaa päänvaivaa kuitenkin toisten henkilökohtaista tilaa kunnioittaville suomalaisille. Tämä tapahtuu usein sopeutumisen alussa, jolloin tulija ei vielä välttämättä hahmota paikallisia tervehtimisen muotoja. (Halinoja 1998, 136.)

Suomalainen tervehtii yleensä hyvin lyhyesti sanoen esimerkiksi *päivää* tai *moi*, yksi sana riittää. Harvoin käytämme toistemme nimiä tai kysymme vointia. Suomalaisen tervehdys ilman small talkia voikin erilaisesta kulttuurista tulevasta tuntua hyvin kylmältä ja etäiseltä. Monissa kulttuureissa tervehdyksessä käydään päivän kuulumiset läpi ja kysytään, miten toinen voi. Suomalaisessa kommunikaatiotyylissä pelkän *moin* sanominen koetaan sen sijaan aivan luonnolliseksi ja täysin riittäväksi. (Salo-Lee 1998, 47.)

Puhuttelu

Se, miten sinuttelua ja teitittelyä käytetään, vaihtelee suuresti eri kulttuureissa. Pohjoismaissa, kuten Ruotsissa ja Suomessa, sinuttelu on hyvin yleistä eikä teitittelyä juuri käytetä. Muualla asia on juuri päinvastainen. Esimerkiksi Keski-Euroopan maissa, kuten Saksassa, teitittelyä käytetään päivittäin työtovereiden ja liiketuttavien kanssa. Englannissa käytössä on vain yksi puhuttelumuoto "you". Kunnioitusta osoitetaan lisäämällä nimi tai muu puhuttelusana, esimerkiksi näin: "Good morning, Mr. Smith!" Kiinassa käytetään yleensä herra tai rouva -sanaa ja sukunimeä, etunimen käyttö on harvinaista. Tätä puhuttelumallia sovelletaan myös muualla maailmassa, kun yhteisenä kielenä käytetään jotain eurooppalaista kieltä. Yleensä ei käytetä etunimiä, ellei keskustelukumppani ole läheinen ystävä. Toisaalta, jos henkilön sukunimi on pitkä ja vaikea ääntää, voidaan vaihtoehtoisesti käyttää etunimeä, jota edeltää yleensä Mr. tai Mrs. (Halinoja 1998, 137-138.)

4 KULTTUURIEN KOHTAAMINEN LASTENTARHANOPETTAJAN TYÖSSÄ

Eri kulttuurien kohdatessa ihmisten on oltava valmis sopeutumaan muutokseen (Liebkind 2006, 13). Tämä koskee myös nykyisiä päiväkotiympäristöjä. Kasvattajan on oltava valmis kohtaamaan niin eri kulttuurista tulevia lapsia kuin aikuisiakin sekä tiedostettava oma arvomaailmansa. Lisäksi kasvattajan on ymmärrettävä, että toisen kulttuurin edustajalla on hänen omasta ajatusmaailmastaan poikkeavat arvot ja tavat.

Kulttuurierot voivat joskus johtaa sosiaalisiin väärinkäsityksiin, kun asioita tulkitaan eri tavalla – kukin oman taustansa perusteella. On kuitenkin todettu, että mahdolliset ennakkoluulot ja kielteinen suhtautuminen vähenevät kulttuurienvälisen kohtaamisen myötä. Näin ollen yksi tärkeimmistä yhteistyön avaimista kahden eri kulttuuritaustaisen välillä on sekä *omien arvojen ja asenteiden tunnistaminen* että niiden pohjalta syntyvä, *avoin ja välitön keskustelu*. (Pöyhönen & Hiltula 2006, 88; Pitkänen & Kouki 1999, 16.)

4.1 Lastentarhanopettaja kahden kulttuurin välissä

Oma kulttuuri vaikuttaa aina siihen, miten ihminen vieraassa kulttuurissa käyttäytyy. Kun lastentarhanopettaja muuttaa töihin uuteen maahan, hän vie luonnollisesti mukanaan myös oman kasvatusta ja opetus-kulttuurinsa. Kasvattaja joutuu kuitenkin väistämättä mukautumaan paikallisiin käytäntöihin ja odotuksiin, jolloin kotimaan kasvatustyön toimintatavat eivät välttämättä ole samassa linjassa uusien työtapojen kanssa. Vaikka kasvattaja tunnistaa ja omaksuu vähitellen uuden kulttuurin arvoja ja asenteita, hänen tulee ymmärtää myös oman kulttuurinsa merkitys uudessa ympäristössä: oman kulttuurin ymmärtäminen tekee uuden kulttuurin kohtaamisen selvästi helpommaksi. Tämän onnistumisen kannalta olennaista on vertailla tietoisesti omaa ja vierasta kulttuuria toisiinsa. (Pöyhönen & Hiltula 2006, 11, 13; Raunio 1994, 113-114; Lehtonen 1994, 51.)

Monikulttuurinen ympäristö on vahvasti osa tämän päivän varhaiskasvatusta ja se asettaa kasvattajalle ja koko työyhteisölle haasteita. Kun lapset ja heidän perheensä edustavat toista kulttuuria kuin kasvattaja itse, on tärkeää tunnustella omaa arvomaailmaansa ja laajentaa maailmankuvaansa. Täytyy myös tietoisesti sitoutua siihen, että tekee töitä monenlaisten perheiden kanssa. Jatkuva itsensä arvioiminen ja uuden oppiminen voivat kuitenkin joskus johtaa ahdistukseen ja riittämättömyyden tunteisiin. (Paavola & Talib 2010, 74-75.)

Kulttuurisesti monimuotoinen päiväkotiympäristö on erityisen altis eri kulttuurien ja elämänmuotojen aiheuttamille konflikteille ja väärinkäsityksille. Näissä tilanteissa haastetaan lastentarhanopettajan ammatillisuus ja ennen kaikkea hänen eettinen sitoutumisensa. Jos opettajalla ei ole kokemusta tai koulutusta eri kulttuureja edustavien lasten opettamisesta, hän todennäköisesti turvautuu omiin stereotypioihin ja uskomuksiin. Opettajan ja lapsen kohdatessa suurimmaksi ongelmaksi koituvat yleensä molemminpuoliset kommunikaatiovaikeudet ja kulttuuristen normien ymmärtäminen. Tällöin vaaditaan kunnioitukseen ja avoimuuteen perustuvaa yhteistyötä niin lapsen vanhempien kuin muiden työntekijöidenkin kanssa. Tärkeintä on, että ei jää yksin ongelmiensa kanssa. (Paavola & Talib 2010, 75-76.)

Kasvattajan identiteetti murroksessa

Käsitteenä identiteetti ei ole lainkaan yksiselitteinen, mutta silti sitä käytetään usein monissa eri yhteyksissä. Pelkistetysti sanoen identiteetillä tarkoitetaan yksilön käsitystä itsestään. Identiteetti muokkautuu ja kehittyy vähitellen vuorovaikutuksessa ympäristön ja muiden ihmisten kanssa. Ihmisen identiteetti määräytyy siis yksilön omien kokemusten, mutta myös muiden ihmisten mielipiteiden pohjalta. Identiteetti antaa yksilölle tietynlaisen pysyvyyden ja jatkuvuuden tunteen omasta itsestä sekä vakauden tunteen omalle olemassaololle. Näin ollen ihminen tuntee pysyvänsä pohjimmiltaan samana, tapahtui hänelle mitä tahansa, missä tahansa. Toisaalta nykyään puhutaan paljon siitä, ettei identiteetti ole itsessään pysyvä tila, vaan jatkuvasti muuttuva ja uudelleen rakentuva. Tämän pohjalta voitaisiin puhua pikemminkin joustavasta ja tilanteisiin mukautuvasta identifikaatiosta. (Alitolppa-Niitamo 1994, 41-42; Mikkola 2001, 25; Paavola & Talib 2010, 61.)

Kun kasvattaja muuttaa uuteen maahan, vieraaseen kulttuuriin, hänen identiteettinsä joutuu väkisinkin eräänlaiseen murrostilaan. Hän joutuu luopumaan asioista, jotka vaikuttavat vahvasti hänen identiteettiinsä ja asemaansa uudessa yhteisössä (Williams & Simpson 2009, 9). Vieraassa asuinympäristössä ei olekaan enää niitä tuttuja ihmisiä, joiden kautta kasvattaja on tottunut peilaamaan omaa itseään ja jotka ovat tukeneet hänen käsityksiä itsestään. Vähitellen hän saattaa havahtua siihen, että paikalliset kanssaihmiset määrittelevät hänet aivan toisin kuin mihin hän on tottunut ja saattavat jopa pitää häntä aivan erilaisena kuin miksi hän itsensä kokee. Tällöin yksilön vastareaktio on usein yrittää epätoivoisesti ylläpitää omaa sisäistä identiteetintunnettaan ja samalla torjua sitä kuvaa, jota uusi ympäristö yrittää häneen istuttaa. Sopeutumistilanteessa myös kasvattajan maailmankuva joutuu koetukselle: uusia ajatuksia ja uutta tietoa on kyettävä

prosessoimaan ja luomaan niistä eheä, jäsenetty kokonaisuus. Tämä on itse asiassa *edellytys* onnistuneelle sopeutumisprosessille. (Alitolppa-Niitamo 1994, 42- 43; Alho 1994, 90.)

Eteläpelto ja Vähäsantanen (2010) puhuvat ammatillisesta identiteetistä, jolla tarkoitetaan omaan elämänhistoriaan pohjautuvaa käsitystä itsestä ammattilaisena: millaisena yksilö näkee itsensä suhteessa omaan työhönsä ja ammatillisuuteensa, ja millaiseksi hän haluaa työssään tulla. Ammatilliseen identiteettiin liittyvät kiinteästi myös ajatukset siitä, mihin yksilö kokee kuuluvansa, mitä hän pitää työssään tärkeänä ja mihin hän sitoutuu. Kasvattajilta vaaditaan ammatillisen identiteetin kehittämiseen myös persoonallista kasvua, sillä minuus ja tunteet ovat vahvasti esillä lastentarhanopettajan työssä. Työskennellessään vieraassa kulttuurissa lastentarhanopettajan ammatti-identiteetti voi joutua koetukselle, sillä vastassa voi olla hyvinkin erilainen kasvatus- ja opetuskulttuuri kuin se, mihin hän on tottunut. (Eteläpelto & Vähäsantanen 2010, 26, 28.)

4.2 Lastentarhanopettajan kulttuurinen ja kielellinen kompetenssi

Kansainvälistymisen seurauksena sekä monikulttuurisen osaamisen että kieli- ja viestintätaitojen tarve yhteiskunnassa kasvaa. Myös lastentarhanopettajilta vaaditaan entistä enemmän kompetenssia toimia eri kulttuuritaustaisten perheiden kanssa. Kompetenssilla voidaan tarkoittaa taitoja, valmiuksia ja valmiutta, mutta se voi merkitä myös jonkin asian hallinnan tuomaa auktoriteettia. (Salo-Lee 2005, 123-124.) Käsite on merkityksellinen vain, jos se liitetään toimintaympäristön vaatimuksiin. Kulttuurikompetenssilla tarkoitetaan niin ikään toimintavalmiutta työympäristössä, jossa toimijat edustavat erilaisia etnisiä ja kulttuurisia ryhmiä. Lähtökohtana on pyrkimys ryhmien tasa-arvoon ja kulttuurisen moninaisuuden kunnioittamiseen. Ulkomailla työskentelevä lastentarhanopettaja työskentelee joka hetki eri kulttuureista tulevien lasten, vanhempien ja työntekijöiden kanssa, joten kulttuurikompetenssilla on tärkeä rooli työn vaatimusten osalta. (Matinheikki-Kokko 1999, 292-293.)

Opetustyössä kulttuurikompetenssi vaatii kasvattajalta ammattitietouden ohella myös tietoisuutta yhteiskuntaerojen vaikutuksista opetustilanteisiin ja vuorovaikutukseen. Lastentarhanopettajan täytyy myös olla tietoinen omasta kulttuuristaan sekä kulttuurierojen merkityksestä oppimiseen. Myös taitoa vastata toisesta kulttuurista tulevan tarpeisiin

asianmukaisella tavalla tarvitaan. Tällöin on kyse opetustaidoista sekä kasvattajan kyvystä oppia virheistään ja reflektoida kokemuksiaan. (Matinheikki-Kokko 1999, 293.)

Kielitaidosta on tullut arkipäivää monella työpaikalla: se ei ole enää vain erityistaito, vaan olennainen osa yksilön ammattitaitoa alalla kuin alalla. Laajaa kielitaitoa tarvitaan nykyisin monessa työtehtävässä ja se kuuluu jo ammatin ydinosaamiseen. (Sajavaara 2010, Kielikello.) Kielikompetenssi kattaa kyvyn kommunikoida tehokkaasti niin, että eri kulttuureista tulevat ymmärtävät puhujaa. Tämä vaatii myös organisaatiolta joustavuutta ja taitoa vastata taustaltaan erilaisten työntekijöiden tarpeisiin tukemalla oikeanlaisia toimintamalleja ja periaatteita esimerkiksi mahdollistamalla monikulttuurisen henkilökunnan käytön ja käyttämällä kulttuurienvälistä viestintää edistäviä menettelytapoja. (Goode & Jones 2009.) Näiden kehittämisen kannalta on tärkeää ottaa huomioon työntekijöiden kokemukset ja keskustella niistä yhdessä (Mäkilouko 2003, 11).

4.3 Kasvun kokemuksia ulkomailla opettamisesta ja opiskelusta

Ulkomaan kokemuksen vaikutuksesta yksilön henkilökohtaiseen kasvuun on tutkinut muun muassa Garam (2000), jonka tutkimuksen kohteena olivat ulkomaalaiset vaihto-opiskelijat, ja heidän kokemuksensa opiskelusta Suomen korkeakouluissa. Tutkimus toteutettiin yhteistyössä Kansainvälisen henkilövaihdon keskuksen CIMO:n kanssa. Yksi tutkimuksen pääkysymyksistä oli selvittää, mitä hyötyä opiskelijat kokivat saaneensa Suomessa opiskelusta. Tuloksista selvisi, että eniten opiskelijat painottivat henkilökohtaista kasvua, vieraaseen maahan tutustumista, uusien näkökulmien saamista ja kielitaidon kehittymistä. Vaihto-opiskelu nähtiin merkityksellisenä ennen kaikkea henkilökohtaisen kehittymisen ja kulttuurisen tietämyksen lisääntymisen kannalta. Tämä on Garamin mukaan ymmärrettävää, sillä uudessa kulttuurissa ihmisen täytyy opetella selviytymään tilanteista, joissa esimerkiksi toimintatavat ja kieli ovat vieraita. (Garam 2000, 4, 40.)

Suomalaisten opiskelijoiden globaalia liikkuvuutta on tarkasteltu esimerkiksi Garamin (2005) myöhemmässä tutkimuksessa. Tutkimuksessa selvitettiin opiskelijoiden ulkomaan kokemuksen merkitystä työnantajien näkökulmasta, työllistymisen ja työelämän kannalta. Vastavalmistuvan työllisyyden kannalta työnantajat kokivat ihmisenä kasvamisen, avaramman näkökulman, stressinsietokyvyn ja sopeutumiskyvyn tärkeiksi rekrytoinnin osalta. Myös kulttuurinen ymmärrys ja

sosiaaliset valmiudet nähtiin merkityksellisiksi. Kaikkein korkeimmalle jalustalle työnantajat nostivat kuitenkin kielitaidon kehittymisen ulkomailla, erityisesti kyvyn ja uskalluksen käyttää kieltä erilaisissa käytännön tilanteissa. (Garam 2005, 5, 35.)

Opettajien ammatillista kasvua ulkomailla on selvitetty muun muassa Euroopan maissa toteutetun Leonardo da Vinci -ohjelman kautta, josta ovat raportoineet Ollikainen & Pajala (2000). Leonardo da Vinci -asiantuntijavaihtoon osallistuneista noin puolet toimi opettajina. Tulokset osoittivat, että enemmistö oli kokenut ulkomaanjakson positiivisena kokemuksena ja suurin osa koki ammattitaitonsa kohentuneen ainakin jossain määrin. Ammatillisia hyötyjä olivat tiedon lisääntyminen, vaihtoehtoisten näkökulmien saaminen, kielitaidon parantuminen, kyky vetää kansainvälisiä projekteja tai opettaa vieraalla kielellä sekä rohkeuden ja projektihallinnon kykyjen kehittyminen. (Ollikainen & Pajala 2000, 5, 36-37.)

Tutkimukseen otti osaa myös Leonardo da Vinci -ohjelman kautta vaihdossa olleita opiskelijoita ja opettajia, joista suurin osa oli ammatillisista oppilaitoksista ja korkeakouluista. Kansainväliseen henkilövaihtoon osallistumisen nähtiin selvästi parantavan ihmisten kielitaitoa ja kohdemaan kulttuurin tuntemusta. Osallistujat kokivat myös itseluottamuksen, itsevarmuuden, sosiaalisuuden, aloitekyvyn, yhteistyötaitojen ja kyvyn tulla toimeen epävarmoissakin tilanteissa kehittyneen ulkomaanvaihdon ansiosta. (Ollikainen & Pajala 2000, 21, 51.)

Suomalaisten opettajien kansainvälistä liikkuvuutta on tutkinut muun muassa Riitaoja (2007), joka selvitti yhdessä CIMO:n kanssa peruskoulujen, toisen asteen ja korkea-asteen opettajien ulkomaanjaksojen hyötyjä ja vaikutuksia. Selvityksen pääpaino oli opettajien näkökulmissa: minkälaisina ulkomaanjaksot nähtiin, miten opettajat kokivat oppilaitoksensa suhtautuvan ulkomaanjaksoihin ja mitä hyötyä ulkomailla opettamisesta oli. Tuloksista selvisi, että suurin osa opettajista koki ulkomaanjaksot kiinnostavina kokemuksina. Lähes yhtä tärkeänä nähtiin tietämyksen lisääntyminen ja vaihtelun saaminen. Myös ammatilliseen kehitykseen ja koulujen kansainvälisyyteen liittyvät tekijät koettiin arvokkaiksi. Näiden ohella kontaktien luominen ja ammatillinen itsevarmuus kuuluivat ulkomailta saatuihin hyötyihin. (Riitaoja 2007, 23, 120.)

Myös kehitystyöhön osallistuneiden suomalaisten opettajien kokemuksia on tutkittu. Mahlamäki-Kultanen (2007) selvitti Tansaniassa tapahtuneen vapaaehtoistyön vaikutuksia ammatillisten opettajien näkökulmista. Opettajat kertoivat oppineensa hyvin erilaisia asioita, kuten yhteistyötä, erilaisia opetusmenetelmiä ja tapoja organisoida ammattialan työtä ja opetusta. Myös opettajien ongelmanratkaisu- ja kommunikointitaidot kehittyivät uusissa oloissa selviytymisen

myötä. Lisäksi kaikki kokivat hankkeen parantaneen hahmottamiskykyä, luovuutta, muutosherkkyyttä, riskinottoa ja stressinsietokykyä. Ammatillinen itsetunto ja usko omiin kykyihin kasvoivat myös. (Mahlamäki-Kultanen 2007, 129, 132.)

Kasvatusalan ammattilaiseksi kehittyminen voidaan nähdä elämänmittaisena prosessina. Kehitys tapahtuu niin sosiaalisella kuin henkilökohtaisella tasolla. Sosiaalisesti prosessia muokkaa perheen ja ystävien lisäksi koulutuksen kautta saadut kokemukset, kun taas oman elämän ylä- ja alamäet muovaavat yksilön henkilökohtaista puolta. (Vuorikoski 2004, 13).

Työstä oppiminen on todennäköisintä silloin, kun yksilöt kohtaavat haasteellisia tilanteita. Tämän tyyppisten tilanteiden vaikutus perustuu siihen, että ne antavat mahdollisuuden uuden oppimiseen ja myös motivoivat siihen. Oppimista edistää se, että oppija tunnistaa omat vahvuutensa ja heikkoutensa. Oppimismotivaation kannalta on tärkeää kyetä olemaan realistinen omien pyrkimysten suhteen ja luoda näistä konkreettisia tavoitteita itselle. Kun ammattilainen selviytyy haastavista työtehtävistään, hän saa onnistumisen kokemuksia, jotka vuorostaan vahvistavat omanarvontunnetta ja ammatillista identiteettiä. Uusi rooli saattaa aiheuttaa epävarmuutta. Vakiintumisen seurauksena yksilö oppii luottamaan itseensä ja omaan kykyyn omaksua uusia rooleja. Kehitys vahvistaa itsetietoisuutta. (Ruohotie 2000, 53, 56-57.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni pääkysymykset ovat:

1. Miten lastentarhanopettajat kokevat uuteen kulttuuriin sopeutumisen?
2. Mikä on kielen ja vuorovaikutuksen rooli kulttuuriin sopeutumisessa?
3. Miten ulkomaan kokemus vaikuttaa lastentarhanopettajan kasvuun?

Pää tutkimuskysymyksellä haluan selvittää, minkälaista uuteen kulttuurin sopeutuminen on kasvattajalle, niin yleisesti kuin päiväkotiympäristössä. Jokainen kokee sopeutumisen eri tavalla, joten on mielenkiintoista tutkia, miten kokemukset eroavat toisistaan ja toisaalta, mitä yhtenäisiä piirteitä löytyy. Kun tutkitaan lastentarhanopettajien kokemuksia ulkomailla työskentelystä, on tärkeää kartoittaa, miten he ovat mielestään uuteen maahan sopeutuneet. Sopeutumisprosessin käy nimittäin läpi jokainen vieraaseen kulttuuriin tullut, vaikkakin sen luonne ja pituus vaihtelevat yksilöittäin.

Toisella pääkysymykselläni haluan tarkastella kielen ja vuorovaikutuksen roolia yksilön sopeutumisessa: Mikä on sosiaalisten suhteiden merkitys uuteen maahan muuttaneelle? Miten kielen oppiminen vaikuttaa sopeutumiseen? Käyn myös läpi kulttuurienvälistä viestintää ja siinä ilmeneviä eroja. Kulttuurienvälisestä viestinnästä puhutaan nykyään paljon eikä sen asemaa voi mielestäni ohittaa sopeutumista tutkittaessa.

Kolmas pääkysymykseni paneutuu lastentarhanopettajan kasvuun ja kehitykseen uudessa kulttuurissa. Uuden kulttuurin tuomat muutokset muokkaavat usein myös kasvattajan ammatillista osaamista monin eri tavoin. Haluan selvittää, miten vieraan kulttuurin päiväkodissa työskentely vaikuttaa kasvattajaan niin ihmisenä kuin varhaiskasvatuksen ammattilaisena.

5.2 Tutkimusmenetelmät

Tutkimukseni on luonteeltaan kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, joka keskittyy kuvaamaan todellisen elämän tapahtumia ja jolla pyritään tarkastelemaan tutkimuskohdetta mahdollisimman

kokonaisvaltaisesti. Ideana on, että tutkimuksen avulla löydetään uutta tietoa, ei toisteta jo olemassa olevaa. Tutkimusmenetelmänä käytin haastattelua. Haastattelussa korostetaan käsitystä siitä, että ihminen on merkityksiä luova ja aktiivinen subjekti, jolle annetaan mahdollisuus tuoda esille itseään koskevia asioita mahdollisimman vapaasti (Hirsjärvi 2013, 161, 205).

5.2.1 Haastateltavat ja haastattelupaikka

Toteutin aineiston keräämisen yksilöhaastattelemalla viittä suomalaista lastentarhanopettajaa, jotka olivat olleet tai ovat edelleen töissä päiväkodissa Suomen ulkopuolella. Kolme haastatteluista tapahtui kasvokkain, kaksi Skype -videopuhelun välityksellä. Löysin suurimman osan haasteltavista Opettaja -lehteen kirjoittamani hakemuksen kautta, osan tuttavieni avulla ja loput sosiaalisen median (Facebook) välityksellä. Haastatteluun osallistuneet olivat iältään 25-45 -vuotiaita naisia, jotka olivat työskennelleet lastentarhanopettajina ulkomailla yhdeksästä kuukaudesta neljään vuoteen. Kohdemaina tutkimuksessani olivat Ruotsi, Englanti, Turkki ja Sveitsi. Valitsin haastateltavat ilmoittautumisjärjestyksessä, koska uskoin näin saavani motivoituneimmat osallistujat tutkimukseeni.

Annoin Suomessa asuville haastateltaville mahdollisuuden vaikuttaa siihen, missä paikassa he mielellään haastatteluun osallistuisivat. Tällä keinolla pyrin välttämään sitä, että haastateltavat tuntisivat itsensä epävarmoiksi tai epämukaviksi. Lopulta päädyimme pitämään haastattelut kirjaston rauhallisessa kokoustilassa. Muita virikkeitä tai häiriötekijöitä ei ollut juuri tarjolla, jolloin keskittyminen itse haastatteluun onnistui mielestäni hyvin. Hirsjärvi ja Hurme (2011) kirjoittavat, että koska haastattelu vaatii tutkijalta hyvää kontaktia tutkittaviin, tulisi haastattelupaikan olla rauhallinen ja haastateltavalle turvallinen (Hirsjärvi & Hurme 2011, 74). Mielestäni kirjasto oli paikkana hyvin rauhaista ja koen, että haastateltavat olivat siihen tyytyväisiä eivätkä tunteneet oloaan turvattomiksi. Ulkomailla haastatteluhetkellä olleet haastateltavat osallistuivat kotoaan tai väliaikaiselta asunnoltaan käsin Skype -haastatteluihin, minkä uskon olleen paras vaihtoehto. Kun tila on haastateltaville tuttu ja turvallinen, se antaa hyvät mahdollisuudet onnistuneeseen haastatteluun (Eskola & Vastamäki 2015, 30-31).

Ennen haastatteluja pyysin haastateltaviltani kirjallisen suostumuksen tutkimukseeni osallistumisesta. Kerroin heille myös tutkimukseni tärkeimmät pääseikat ja sen, miten tutkimus tulee etenemään. Hirsjärven (2013) mukaan haastattelu on hyödyllinen tapa tutkia, jos kyseessä on

vähän kartoitettu, tuntematon aihe-alue. Tutkimusaiheittani ei ole paljon tutkittu, joten tämä osaltaan puoltaa haastattelun valintaa menetelmäksi. Haastattelu antaa myös mahdollisuuden saada syvempää tietoa haastateltavalta; asioiden perustelu ja lisäkysymysten käyttö onnistuu hyvin, kun käytetään haastattelua. (Hirsjärvi 2013, 205.)

5.2.2 Teemahaastattelu

Käytin haastattelumuotona teemahaastattelua, joka sopii silloin, kun syvennyttään yksilön ajatuksiin, kokemuksiin ja tuntemuksiin. Teemahaastattelu ottaa huomioon sen, että ihmisten tulkinnat asioista ja heidän niille antamansa merkitykset ovat keskeisiä. Tyypillistä teemahaastattelulle on se, että haastattelu etenee eri aihepiirien, teemojen kautta. Kuitenkin kysymysten järjestys ja muoto voivat vaihdella. Eskolan ja Vastamäen (2015) mukaan teemahaastattelussa on kyse eräänlaisesta *keskustelutilanteesta*, vaikkakin se tapahtuu tutkijan aloitteesta ja usein myös tutkijan ehdoilla, mutta jossa tutkijan tehtävänä on saada vuorovaikutuksen kautta selville haastateltavia kiinnostavat asiat, tai ainakin ne, jotka liittyvät tutkimusaiheeseen. On silti tärkeää miettiä haastateltavien yksityisyyttä, kuten esimerkiksi sitä, kuinka paljon he ovat valmiita kertomaan itsestään. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 48; Eskola & Vastamäki 2015, 27-28.)

Oleellista teemahaastattelulle on se, että se etenee etukäteen määriteltyjen teemojen kautta eikä yksittäisten kysymysten avulla. Tämän tyyppinen haastattelu huomioi sen, kuinka keskeisiä tutkittavien tulkinnat asioista ja niille antamansa merkitykset ovat ja sen, että nämä merkitykset saavat alkunsa vuorovaikutuksessa. Haastatteluni teemat muodostuivat pitkälti tutkimuskysymysteni pohjalta ja sen perusteella, mitä halusin haastateltaviltani kysyä. Lisäksi sain apua aiemmista tutkimuksista ja aiheisiin liittyvistä teorioista. Hirsjärven ja Hurmeen (2008) mukaan teemahaastattelu muistuttaa enemmän strukturoimatonta kuin strukturoitua haastattelua. Teemahaastattelusta tekee puolistrukturoidun se, että yksi haastattelun aspekti, teema-alueet, on kaikille tutkittaville sama. Haastattelijan täytyy pitää huolta siitä, että kaikki päätetyt teemat käydään jokaisen haastateltavan kanssa läpi. Vaikka teemahaastattelussa kysymyksillä ei ole tarkkaa muotoa tai järjestystä, se ei ole täysin vapaa, kuten syvähaastattelu. Valmiita kysymyksiä ei siis ole, mutta tutkijalla voi olla mukanaan tukilista asioista, joita aikoo haastattelussaan käsitellä. Minulla oli myös mukana lista ja niin sanottu temarunko asioista, joista halusin keskustella ja joitakin tukikysymyksiä, mikä helpotti suuresti tilannetta ja vähensi jännitystä. Ennen haastatteluja olin

hiukan epävarma siitä, olisiko haastattelu sujuvaa keskustelua vai sisältäisikö se kiusallisia hiljaisuuden hetkiä. Näin ei kuitenkaan käynyt, sillä haastateltavat olivat kaikki hyvin puheliaita ja innokkaita kertomaan omista kokemuksistaan. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48; Eskola & Vastamäki 2015, 29.)

5.3 Tutkimusaineisto ja sen analyysi

Analysoin laadullista aineistoani sisällönanalyysin, tarkemmin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla.

5.3.1 Sisällönanalyysi tutkimuksessa

Sisällönanalyysillä tarkoitetaan empiiristä tutkimusmenetelmää, joka keskittyy aineiston tekstiosaan. Menetelmän avulla tekstiä tehdään toistettavaksi ja validiksi siinä asiayhteydessä, jossa sitä käytetään. Tutkija etsii teksteistä erilaisia merkityksiä ja ilmiöitä kuvaavia osia. Sisällönanalyysi toimii ikään kuin tieteellisenä työkaluna tarjoten uusia näkökulmia ja lisäten tutkijan ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. (Krippendorff 2013, 24-25.) Sisällönanalyysin päämääränä on saada tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty ja yleinen muoto. Se on kuitenkin saanut kritiikkiä siitä, että se jää keskeneräisyytensä vuoksi pelkäksi aineiston järjestyksi johtopäätösten tekoa varten. Tutkimuksen tekijä on voinut kuvata analyysinsä hyvinkin tarkasti, mutta ei ole pystynyt tekemään loogisia johtopäätöksiä vaan sen sijaan esittelee järjestetyn aineiston tuloksina. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103.)

Krippendorffin (2013) mukaan sisällönanalyysi voi olla luonteeltaan ongelmalähtöistä eli tutkija haluaa saada tietoa jostakin ajankohtaisesta ongelmasta, ja toivoo löytävänsä vastauksia systemaattisella tekstien lukemisella. Tutkijan täytyy tällöin muuntaa määrittelemänsä ongelma tutkimuskysymyksiä, jotka pyrkivät antamaan vastauksia tekstien tarkastelun kautta. (Krippendorff 2013, 357-358.)

Krippendorff purkaa sisällönanalyysin kuuteen eri vaiheeseen, joita ovat 1) yksiköiden muodostaminen, 2) otannan rajaaminen, 3) tallentaminen, 4) tiivistäminen, 5) johtopäätösten laatiminen ja 6) vastaaminen tutkimuskysymyksiin. Yksiköiden muodostaminen tarkoittaa sitä, että tutkija valitsee tutkimukselleen sopivan aineistomenetelmän. Otannan rajaamisella jätetään

ulkopuolelle tutkimukselle tarpeeton ja epäolennainen osa aineistosta. Aineiston tallentamisen avulla aineisto muokataan analysoitavaan muotoon rajaamalla ja tiivistämällä sitä. Viimeisessä vaiheessa kirjataan saadut johtopäätökset ja pyritään vastaamaan tutkimuskysymyksiin. Sisällönanalyysi ei välttämättä etene orjallisesti tässä järjestyksessä, vaan tietyt vaiheet voivat toistua uudelleen, jolloin prosessi tapahtuu kehämäisesti. (Krippendorff 2013, 84-86.)

5.3.2 Aineistolähtöinen sisällönanalyysin toteutuminen tutkimuksessa

Tuomi ja Sarajärvi (2009) kertovat Milesin ja Hubermanin (1994) kuvaavan aineistolähtöisen laadullisen aineiston analyysiä kolmivaiheiseksi prosessiksi: 1) aineiston redusointi eli pelkistäminen, 2) aineiston klusterointi eli ryhmittely ja 3) abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108). Etenen analyysissäni tämän prosessin mukaisesti.

Kun haastattelut oli tehty, aloitin niiden kuuntelun ja auki kirjoituksen. Tein tämän pian haastattelujen jälkeen, jotta mielessäni olisi vielä haastattelijoiden äänensävyt ja painotukset, joita nauhuri ei välttämättä tallenna tai joita kuunnellessa ei aina huomaa. Luin haastatteluja useita kertoja läpi, jotta pääsisin paremmin niiden sisältöön kiinni. Puhtaaksikirjoituksen jälkeen järjestin aineistoni teemoittain. Poimin jokaisesta haastattelusta eri teemoihin liittyvät kohdat ja järjestin ne teemaotsikoiden alle. Lopullisiksi teemoiksi muodostuivat *kulttuuriin sopeutuminen, kieli ja vuorovaikutus* sekä *lastentarhanopettajan kasvu ulkomailla*. Teemoittelussa keskitytään siihen, mitä eri aihepiireistä, teemoista, on aineistossa sanottu. Sen avulla pystytään vertailemaan eri teemojen esiintyvyyttä aineistossa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92-93)

Luin toistuvasti aineistoani läpi, jotta hahmottaisin sitä paremmin ja löytäisin ne olennaisimmat ja tutkimuksen kannalta tärkeimmät kohdat. Tämän jälkeen etsin tutkimukseeni olennaisesti kuuluvia seikkoja ja karsin samalla epäolennaiset pois. Tämä vaihe kuvaa aineiston *pelkistämistä* eli redusointia, jota ohjaavat tutkimukselle asetetut kysymykset. Pelkistämisen toteutin ensin alleviivaamalla alkuperäisilmauksista tärkeimmät kohdat ja sen jälkeen kirjaamalla ne tiivistetysti haastatteluaineiston reunoihin. Sitten listasin pelkistetyt ilmaukset taulukkoon. Tällöin aineistossa kiinnitetään huomiota vain siihen, mikä on tutkimuskysymysten kannalta olennaisinta. Ideana on saada aineisto hieman hallittavammaksi. Huomasin tässä vaiheessa aineistostani muitakin kiinnostavia kohtia, joita olisin halunnut tutkia. Sisällönanalyysiä käytettäessä pitää kuitenkin tarkkaan rajata tutkimuksen kohde ja jättää ulkopuolelle kaikki, mikä ei siihen sisälly,

vaikka aineistosta usein löytyy uusia, kiinnostavia asioita, jotka haluaisi ottaa mukaan tutkimukseen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108-109, 92; Alasuutari 2011, 40.)

Kun olin kirjannut ylös kaikki aineistoni pelkistetyt ilmaukset, ryhdyin etsimään niistä samankaltaisuuksia eli asioita, jotka liittyvät jollain tavalla toisiinsa. Ryhmittelin nämä toisiinsa kytkeytyvät käsitteet ja yhdistin niitä useiksi alaluokiksi. Tein tämän *aineiston klusteroinnin eli ryhmittelyn* vaiheen tekstinkäsittelyohjelman taulukoiden avulla, mikä oli minulle loogisinta ja selkeintä. Aineiston klusterointia seurasi analyysin viimeinen vaihe, *aineiston abstrahointi eli käsitteellistäminen*, jonka tehtävänä on erottaa tutkimuksen kannalta olennainen tieto ja muodostaa teoreettisia käsitteitä. Tämä aineiston luokittelu on olennainen osa analyysia, sillä se luo kehyksen, jonka avulla aineistoa voidaan myöhemmin tulkita ja tiivistää (Hirsjärvi & Hurme 2011, 147). Tämän vaiheen toteutin yhdistelemällä toisiinsa sopivat alaluokat, joista muodostin yläluokkia ja yläluokista muotoilin lopulta pääluokkia, edelleen taulukointia apuna käyttäen. Tässä vaiheessa yhdistelin luokkia niin kauan kuin se mielestäni oli järkevää. Koko luokitteluprosessin tein jokaisen teeman kohdalla erikseen, koska näin minun oli helpompi hallita aineistoani ja tiivistää sitä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110-111.)

Seuraavat taulukot selventävät analyysini etenemistä ensimmäisessä teemassa.

Teema 1: Kulttuuriin sopeutumisen luokittelu.

Taulukko 1. Esimerkki aineiston redusoinnista eli pelkistämisestä.

ALKUPERÄINEN ILMAUS	PELKISTETTY ILMAUS
"No ruotsalaiset puhuu hirveesti sitä small talkia ja sellasta et se oli ehkä alkuun vaikeeta."	Erilaiset kommunikointityylit
"Et välillä just ne tilanteet ku jostain piti yksin selvittää tai järjestää tommosii...käytännönasioita."	Yksin arjesta selviytyminen
"Kieli, koska vaikka mä puhun saksaa, niin sveitsinsaksa on kokonaan eri kieli. Et se et mä en ymmärtäny sanaakaan siitä."	Paikallisen kielen opetteleminen

Taulukko 2. Esimerkki alaluokkien muodostamisesta.

PELKISTETTY ILMAUS	ALALUOKKA
Työpaineet vanhempien vaatimuksista Työkaverit epäilivät työssä onnistumista Oman ammattitaidon todistelu	Työpaikan ongelmat
Käytännön asioiden hoitaminen Yksin arjessa selviytyminen Oman talouden hoitaminen Paljon byrokratiaa	Arjen hankaluus
Erilaiset kommunikointityylit Paikallisen kielen opetteleminen	Paikallisen kielen omaksuminen
Kontaktit muihin suomalaisiin Vertaistuki Suomalaiset ystävät tärkeitä	Muilta suomalaisilta saatu tuki
Kontaktit paikallisiin ihmisiin Paikallisen tuen tärkeys Kulttuuriin paremmin sisälle paikallisten kautta Paikallisten avoimuus	Paikallisten kautta kulttuuriin sisälle
Toiset huomioiva henkilökunta Muiden opettajien neuvot ja vinkit	Työyhteisön tuki
Alussa kaikki oli jännittävää Kaikki tuntui alussa todella erilaiselta	Alkuvaiheen kiehtovuus
Turhautumista pienistä asioista Uuden maan ja kotimaan vertailu Turhautumisen tunteen jatkuvuus	Turhautuminen yksinkertaisista asioista
Täytyy löytää henkinen tasapaino Hyväksymisen välttämättömyys Helpotuksen tunne lopulta	Hyväksyminen johtaa helpotukseen
Kulttuurin omaksuminen vie aikaa Kaksi samanaikaista sopeutumisen prosessia	Kulttuuriin sopeutuminen työläs ja aikaavievä prosessi

Taulukko 3. Esimerkki yläluokkien muodostamisesta.

ALALUOKKA	YLÄLUOKKA
Työpaikan ongelmat Arjen hankaluus	Haasteellinen vieras ympäristö
Muilta suomalaisilta saatu tuki Ammatillinen tuki	Sosiaalinen tuki
Paikallisten kautta kulttuuriin sisälle Paikallisen kielen merkitys	Paikallinen vuorovaikutus
Alkuvaiheen kiehtovuus Turhautuminen yksinkertaisista asioista Hyväksyminen johtaa helpotukseen Kulttuuriin sopeutuminen työläs ja aikaavievä prosessi	Sopeutuminen pitkä ja vaiheittainen

Taulukko 4. Esimerkki pääluokkien muodostamisesta.

YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA
Haasteellinen vieras ympäristö Sopeutuminen pitkä ja vaiheittainen	Sopeutumisen kompleksisuus
Sosiaalinen tuki Paikallinen vuorovaikutus	Sosiaalinen tukiverkosto

6 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa esittelen analyysin avulla saamiani tutkimustuloksia luokkien avulla. Olen koonnut luokittelun vaiheet alaluokista pääluokkiin jokaisen teeman kohdalta erikseen, jotta tulosten hahmottaminen olisi selkeää ja johdonmukaista. Nämä vaiheet olen havainnollistanut taulukoiden avulla.

Esittelen tutkimustuloksiani teemojen mukaan, jotka ovat 1) kulttuuriin sopeutuminen, 2) kieli ja vuorovaikutus ja 3) lastentarhanopettajan kasvu ulkomailla. Kokosin alalukuihin luokittelusta saamiani keskeisimpiä asioita ja liitin niihin myös haastatteluista keräämäni aineiston. Keräsin haastatteluaineistostani luokkiin liittyviä esimerkkejä, jotka erottuvat tekstistä kursivoituina. Esimerkkien avulla haluan tuoda aineistoani konkreettisemmaksi ja samalla eläväisemmäksi lukijalle.

6.1 Kulttuuriin sopeutuminen

Ensimmäinen teema, kulttuuriin sopeutuminen, oli tutkimukseni tärkein aihealue. Teemaan liittyivät kulttuurishokin kokeminen ja kulttuurisen sopeutumisen prosessi, sopeutumista vaikeuttavat ja helpottavat tekijät sekä päiväkotiympäristöön sopeutuminen. Seuraavissa luvuissa käyn nämä sopeutumiseen liittyvät tekijät ja niistä saadut tulokset erikseen läpi.

Kulttuurishokin kokeminen ja kulttuurisen sopeutumisen prosessi

Ennakko-oletukseni oli, että kulttuurishokki vieraassa kulttuurissa on vahva ja että se aiheuttaa negatiivisia tunteita kaikilla. Haastateltavien vastaukset kulttuurishokin voimakkuudesta kuitenkin yllättivät, sillä sitä ei aina koettu niin vahvaksi tai kielteiseksi asiaksi. Suurin osa haastateltavista kuitenkin kertoi, että sopeutumisen ensimmäiset viikot ja kuukaudet olivat haastavia niin työyhteisöön kuin sen ulkopuolisen ympäristöön sopeutumisessa. Sopeutumisvaikeuksien todettiin liittyvän kuitenkin enemmän työyhteisön ulkopuoliseen elämiseen, kuten käytännönasioiden hoitamiseen ja kommunikointiin paikallisten kanssa. Yksi vastaajista koki ensimmäiset kuukaudet erityisen raskaiksi:

Tosiaan niinku sanoit, siinä oli kumminki kolme semmosta nii isoo juttuu yhdisty, niinku et...et oli se kyllä raskasta...Et ekat varmaa kaks kuukautta ni mä valehtelematta tulin melkeen joka päivä itku kurkussa kotiin. Ja eikä ollu ihan yks eikä kaks kertaa ku mä laitoin mun poikaystävälle viestii että niinku, et mä niin vihaan tätä maata. Niin niin, siin ei ollu, et ei ollu pelkästään se työ vaan sitte se että ku sielä joutu hoitaan näit käytännönasioit niinku puhelinkorttia ja oleskelulupaa ja Turkissa se on siis aivan käsittämättömän vaikeeksi tehty prosessi. Kukaan ei puhu englantia, ni se oli just se et siinä niinku oli vielä tämmönen ekstrakierros, stressii päälle niistä. (H2)

Erilaiseen puhetyyliin sopeutuminen koettiin myös alkuun hankalaksi erityisesti small talkin käytön suhteen. Tässä Sveitsissä asunut kertoo kokemuksistaan:

No ruotsalaiset puhuu hirveesti small talkia ja sellasta et se oli ehkä alkuun vaikeeta. Sit jos joku tulee kysymään et miten menee, nii sit oli ihan vaan aa, öö, ai multako kysytään, no ihan hyvin. Sit mä aina unohdin niinku kysyy takasin --- (H4)

Kulttuurisen sopeutumisen prosessin katsotaan usein etenevän neljän eri vaiheen, alkuinnostuksen, turhautumisen, hyväksymisen ja sopeutumisen kautta. Yhtä vastaajaa lukuun ottamatta kaikki haastatellut kokivat sopeutumisen etenevän kutakuinkin tämän yleisen mallin mukaisesti. Tämän vastaajan kokemukseen saattoi vaikuttaa se, että hän oli vierailut maassa aikaisemmin useita kertoja ja tunsi ympäristön jo etukäteen melko hyvin.

Seuraavassa Sveitsissä asuneen vastauksessa tulee mielestäni hyvin esille alun innokkuus ja sitä seuraava turhautuminen, jossa on tyypillistä vertailua vieraan maan ja kotimaan välillä:

Joo et kaikki oli oikeen erilaista ja jotenki ihan niinku jännää, ja sitten tosiaan alkoo huomaa sitä et no miks täälä nyt tällä tavalla tehdään et eiks tää oo yksinkertaseempaa tehä niinku Suomessa ja...et kyl se sitte siitä... (H4)

Eräs Englannissa asunut vastaaja näki hyväksymisen vaiheen välttämättömyytenä onnistuneelle sopeutumiselle:

Et se pitää tulla se tietty hyväksyminen, ja...semmonen, ja sit päästää irti niistä. Jos se todellaki on niin vaikeeta se sopeutuminen, ni sit, sit, sit se on parempi lähtee. (H1)

Sama vastaaja kertoi kokevansa turhautumista ajoittain vieläkin. Hänen mukaansa turhautumisesta ei ehkä koskaan pääse täysin eroon, jos elää kahdessa kulttuurissa yhtä aikaa:

Niin, tuliks siihen semmone turhautuminen...ajoittain, niinku, ja on, varmaan vieläki hetkittäin. Mut mä luulen et se (turhautuminen) on, mä en tiedä että pääseks siit koskaan ihan täysin, koska jos sulla on kaks kulttuuria...(H1)

Sopeutumista vaikeuttavat ja helpottavat tekijät

Haastattelijoiden vastauksissa sopeutumista vaikeuttaviksi tekijöiksi nousivat erityisesti käytännönasioiden hoitaminen, byrokratia ja kieleen liittyvät ongelmat. Osa myös koki työpaikalla paineita onnistumisesta sekä ongelmia vanhempien että muiden työntekijöiden kanssa kommunikoimisessa. Lisäksi yksin arjessa selviytyminen nähtiin vaivalloiseksi eritoten sopeutumisen alussa, jolloin paikallista tukiverkostoa ei vielä ollut.

Paikallinen byrokratia ja vanhemmilta tulevat paineet turkkilaisessa ympäristössä näkyvät hyvin seuraavan haastateltavan vastauksessa. Vanhempien luomat paineet johtuivat usein siitä, että kyseessä oli yksityinen päiväkotijärjestelmä ja vanhemmat halusivat rahalleen vastinetta.

No se byrokratia, sit ku sen sai hoidettuu nii ei siinä sitten. Mut, kyl se oli vaikeeta siis se vanhempien rooli et siellä ku se on yksityiskoulu et ne vanhemmat on eri tavalla maksavia asiakkaita ku Suomes, koska ne maksaa paljon rahaa. Ni se jotenki se niitten vanhempien vaatimukset oli semmonen tosi vaikee tekijä. (H2)

Yksi vastaajista kertoi paikallisen kielen aiheuttaneen eniten ongelmia:

Kieli, koska vaikka mä puhun saksaa, niin sveitsinsaksa on kokonaan eri kieli. Et se et mä en ymmärtäny sanaakaan siitä. (H5)

Ruotsissa ollut totesi sosiaalisten suhteiden puuttumisen alussa johtavan siihen, että asiat piti hoitaa yksin ja usein piti turvautua muiden ihmisten apuun:

No varmaan se ehkä eniten on just se, että ennen ku oli sitä semmost ystäväpiiriä siellä niin just se et onki ihan yksin tai sillä lailla et mitä täs tilantees pitäis tehdä et pitäis aina kysyy joltain neuvoa, tai kyllähän aina oli sit joku jolta pysty sit kysymään, mut että...et välillä just ne tilanteet ku jostain piti yksin selvittää tai järjestää tommosii...käytännön asioita...just pankkitilejä ja muita tämmösiä...et semmosii ehkä...et sitä apua aina tarvi. (H4)

Sopeutumista helpottivat eniten kontaktit muihin suomalaisiin, paikallisen kielen osaaminen ja paikallisiin ihmisiin tutustuminen. Myös paikallisten ihmisten avoimuus auttoi ja helpotti sopeutumista.

Muiden suomalaisten tapaaminen ja mahdollisuus avautua ja jakaa kokemuksia heidän kanssaan nähtiin erittäin tärkeäksi sopeutumisen kannalta. Seuraavat kuvaukset ovat Englannin ja Sveitsin kokemuksista:

Ja mä luulen et seki autto, ku sä puhuit sopeutumisesta ni se autto et mulla oli kontakteja muihin suomalaisiin ja sielä oli muutama suomalainen opettaja myös jotka veti niitä vanhempien ryhmiä. (H1)

Oli, tosi paljon apua, että, ja itse asias niistä (muut suomalaiset) tuli tosi hyviä ystäviä, että edelleenki ollaan tota paljon tekemisissä. --- nii kyllähän me niinku viikoittain jaettiin sit niitä turhautumisia ja hetkiä sitte. (H5)

Yhteys paikallisen kielen oppimisen ja sopeutumisen välillä koettiin vahvaksi, kuten Turkissa ollut toteaa:

Joo, joo. Kyllä se oli sit tokana vuonna jo huomattavasti helpompaa ku puhu aika sujuvasti sitä turkkiin nii, nii sit se lähti sujumaan tosi paljon helpommin. (H2)

Vieraassa ympäristössä eläminen oli helpompaa myös siksi, että oli saanut itselleen paikallisia ystäviä muun muassa yhdessä asumisen kautta ja päässyt heidän avullaan paremmin tutustumaan uuteen kulttuuriin:

Tai siis just tutustu muihin ihmisiin sitä kautta, ni kyl mä luulen et se oli niinku se, ehkä se et oli pakostiki heti tekemisis ihmisten kans et pääs uusiin kuvioihin ja niinku keksittiin kaikkee tekemistä yhdessä ja tollasta, ni kyl se varmasti niinku, semmonen kimppa-asuminen oli se semmonen yks iso tekijä, mikä hirveesti helpotti. Ni kyllä sillai et tietää vähän semmosia paikkoja mihin kannattaa mennä ja vähän pääsee niinku sisälle siihen uuteen kaupunkiin ja muuhun. (H4)

Myös se, että ihmiset olivat mukavia ja avoimia uutta tulokasta kohtaan nähtiin sopeutumista helpottavana tekijänä. Tässä vastauksessa esiintyy myös vertailua Suomen ja Ruotsin välillä:

Mä luulen et aika nopeesti sopeutu kyllä, et kuitenki ihmiset oli tosi mukavia ja sillä tavalla paljon avoimempia ku suomalaiset, et siinä mieles oli hirveen helppoki sopeutua. (H4)

Päiväkotiympäristöön sopeutuminen

Suurin osa haastatelluista lastentarhanopettajista koki päiväkotiympäristöön sopeutumisen myönteisenä kokemuksena. Vastaanotto uuteen työhön oli enimmäkseen positiivinen ja erityisesti toiset huomioonottavat henkilökunta nostettiin esiin. Sveitsissä työssä ollut kertoi ensimmäisestä päivästäan uudessa työpaikassa hymyillen:

Siis mä olin ihan tosi yllättyny, koska mä niinkun...ensimmäisenä kun mä tulin sinne päiväkotiin, niin siel oli niinku tehty semmonen tervetuloa - plakaatti siihen seinään että ihanaa, tervetuloa Johanna, ihanaa kun tulit tänne. Et sellasta niinku huomioonottamista missään työpaikalla mä en oo kokenu aikasemmin. (H5)

Yhdellä vastaajalla oli kokemuksia siitä, että hänet oli nähty Englannissa ulkomaalaisena ja että hänen ammattitaitoaan oli kyseenalaistettu seuraavasti:

Et kyl siinä piti todistaa ja todistaa, kyllä. Ja kyllähän siinä tuli myös sitä, että semmost tunnetta, vaikkei kukaan sanonu, et ai, et ulkomaalainen. Kyl siin tuli. Kyl oli joitain kollegoja jotka epäili myös sitä että...et tota...et mitäköhän tost nyt tulee. (H1)

Eräs haastateltu koki sekä positiivisia että negatiivisia tuntemuksia Englannin työnsä alkumetreillä. Hän kertoi työtovereidensa ottaneen hänet lämpimästi vastaan, mutta lisäsi samalla, että hänen täytyi todistaa erityisesti lasten vanhemmille osaavansa hoitaa työnsä.

No, työkaverit otti vastaan tosi hyvin. Lasten vanhemmat, mä muistan ensimmäinen vanhempainilta mikä meil oli, ni mä koin jotenki et mun pitää nyt todistella tai silleen osottaa et mä oon tosi pätevä ja näin pois päin, mut se meniki sit ihan hyvin. Kyl mä koen et mä sain niinku tukee, mut ehkä eniten sitä tukee tuli, ei niinkään esimieheltä, mut niinku työkavereilta. (H3)

6.2 Kieli ja vuorovaikutus

Tutkimukseni toinen teema oli kieli ja vuorovaikutus. Teema muodostui siitä, keiden kanssa lastentarhanopettajat kommunikoivat mielestään eniten, erilaisista kommunikointityyleistä ja väärinymmärrystilanteista sekä kielen ja sopeutumisen välisestä yhteydestä.

Keiden kanssa kommunikoitiin?

Kolme vastaajaa kertoi kommunikoineensa eniten muiden suomalaisten kanssa. Heistä yksi koki erityisen tärkeäksi omalla äidinkielellään puhumisen, sillä se mahdollisti hänen mukaansa itsensä ilmaisun ilman sen kummempaa ajattelua. Tämän lisäksi hän painotti vertaistukea muilta paikallisilta suomalaisilta, jotka olivat samassa tilanteessa ja ymmärsivät mitä hän käy läpi. Hän kertoo tästä seuraavasti:

Kyl se oli mulle sillai sen takia tärkeetä että mä pystyin sit puhumaan mun omalla äidinkielellä. Että ku mä puhuin sitä kuitenkin, mä puhuin kotona saksaa, mä puhuin töissä saksaa, niin se, että pysty välillä niinku vaan ilman mitään ajattelemista sanoa sen mitä haluaa, niin kyllähän se oli niinku tosi tärkeetä sitte. Plus sitten että kun ne ihmiset oli siinä hetkes, ne tiesi että missä ympäristössä niinku tasan tarkkaan on, ne oli siin samas tilanteessa. Niin kyl se oli tosi tärkeetä. (H5)

Samassa tilanteissa olevien suomalaisten lisäksi yhteydenpito Suomeen koettiin merkitykselliseksi. Tässä Sveitsissä työskennellyt lisää poikakaverin ja paikallisten suomalaisten joukkoon myös kotimaan kontaktinsa:

No kyllä varmaan niinku...poikakaverin kanssa ja sit näitten mun Suomen kontaktien kanssa sielä. Ja sitte taas tottakai sit tänne Suomeen ystäville tuli skypeetty paljon ja pidettyä niinku sitä verkostoa myöskin niinku. (H5)

Suomalaisten ohella myös paikalliset ystävät koettiin tärkeiksi kontakteiksi. Yksi vastaajista korosti nimenomaan itse muodostamia kaverisuhteita, ei jonkun toisen kautta saatuja yhteyksiä:

Joo, ja sitten ne niinku semmoset omat kaverit, jotka oli itse luonu semmoset omat kaverisuhteet eikä jonku tutun kautta tutut kaverit vaan ne ketkä mä oon itse saanu. (H4)

Kaksi vastaajaa sanoi kommunikoineensa eniten työkavereiden kanssa, molemmat olivat olleet Englannissa töissä. Toinen heistä mainitsi syyksi pitkät työpäivät, joten työporukan kanssa oltiin luonnollisesti paljon tekemisissä.

No kyllä se työkaverit oli tietenkä ku päivät oli niin pitkät. Joo. (H3)

Turkissa työskennellyt koki olevansa vuorovaikutuksessa useiden eri ihmisryhmien kanssa: niin poikaystävä, työkaverit, paikallinen ystävä kuin muut suomalaiset olivat tärkeitä kontakteja.

No varmaan se poikaystävä kyllä ihan ykkösenä tietysti. Mut...kyl töissäki aika paljon...joo. Ja sitten mul sattuu yks mun toinenki tosi hyvä

ystävä Antalyan ajoilta asumaan Turkissa silloin, ni se että oli muitaki tämmösiä vanhoja niinku ystäviä sielä, ni se oli kyllä kans. Ja sit oli nämä suomalaisnaiset kyllä niin, he kanssa. (H2)

Ruotsissa elänyt toteaa, että se, kenen kanssa milloinkin kommunikoi, riippui senhetkisestä elämäntilanteesta. Huonetoverit ja työkaverit olivat tärkeitä alussa, mutta myöhemmin yhteydenpito muiden suomalaisten kanssa nousi muiden ohi.

No toi varmaan vaihteli kyllä sen mukaan sit et miten se niinku ikään kuin se elämä sielä sitten meni, et ensin oli kyl just kämppisten kanssa että, just ku ne oli ne ainoot semmoset tutut. Ja sit tietenki töissä nyt tietenki työkavereiden kaa, mut niitten kaa ei sit taas vapaa-ajal mitenkään oltu yhteyksissä, ja sit tosiaan tutustuin niihin suomalaisiin muihin tota...meil oli semmonen tyttöporukka sit sielä, kyl heidän kaa niinku ehdottomasti sit oli niinku se, se meidän suomijengi, niin niitten kans kyl sit eniten oltiin ehkä muuten yhteksissä. (H4)

Erilaiset kommunikointityylit ja väärinymmärrystilanteet

Tuloksista selvisi, että erityisesti tervehtimistyyli oli vieraassa maassa selvästi erilainen kuin Suomessa. Tervehtimisen yhteydessä esimerkiksi annettiin poskipusuja, joita ei Suomessa tavallisesti käytetä ollenkaan. Sveitsissä asunut vastaaja kertoi, kuinka yleinen pusujen käyttö tuntui alkuun melko ahdistavalta:

Se (pusu) oli aika siis, semmonen aika yleinen. Että ensimmäistä kertaaki ku tapas jonku, niin sit se oli heti...joo. Että tota, se oli kyllä...se oli muuten alkuun aika ahdistavaa. (H5)

Turkissa ollut totesi puolestaan kättelyn olevan virallinen tervehtimistapa ja poskipusut annettiin vain läheisille ihmisille, vaikka osa lasten äideistä antoikin hänelle poskipusut tervehtiessä. Vastaaja kertoi myös kahden eri tervehtimistavan aiheuttaneen hämmennystä ja sekavuutta, koska hän ei ollut aina varma, miten vanhemmat tulisi kohdata.

Ehkä ne vähän niinku ne tilanteet, missä erityisesti niit vanhempii tuli, koska silleen et jos mä näin kavereita ni ties toki, et tää on mun kaveri et sen kaa annetaan poskipusut. Kyl se kättely et yleensä ne poskipusut on aika niinku läheisille ihmisille. Et osa niistä äideistä niitä poskipusuja anto et isät ei ikinä anna poskipusuja. Et niitä ihan sit käteltiin. (H2)

Mut sitte ku tuli vaik vanhempia vanhempaintapaamiseen, ja sitte ne jotku äidit nii koki mut aika läheiseksi, ne tulee suoraan kohti ja haluaa antaa poskipusun ja sit ite on menossa käsi ojossa sinne (naurua). Sit siinä on vähä semmonen...sekava tilanne, et kumman mallilla nyt mennään. (H2)

Sanallinen ja sanaton viestintä poikkesivat myös kotimaan tavoista. Sanallisesta viestinnästä small talkin käyttö, teitittely ja erilaisten murteiden määrä erosivat suomalaisesta keskustelukulttuurista. Small talkin käyttö mainittiin kaikkien maiden kohdalla, ja se usein hämmensi siihen tottumatonta. Seuraavassa Englannissa asunut kertoo kokemuksestaan:

No tota noin...yks juttu esimerkiks kävi aika alussa niinkun mun pomon kanssa semmonen juttu, että viikonlopun jälkeen hän kysy multa, että no miten meni viikonloppu. Sit mä sanoin hänelle et no, no et mä olin kipee et siinä mieles vähän harmi. Ni hän vastas et "Ai, sepä kiva!" (naurua). Sit mä olin silleen et okei, joo tää on niinku niin tätä small talkia, että ei niinku kuunnella yhtään et kuhan vaan läpistään. (H3)

Sveitsissä asunut haastateltu mainitsi teitittelyn ja small talkin keskustelukulttuurien erottaviksi tekijöiksi:

Ja sitte tota, muutenhan se keskustelukulttuuri on silleen että on paljon niinku enemmän sitä teitittelyä saksan kielessä muutenki että. Kyl he ehkä enemmän selkeesti puhuu, ja on semmosta small talkia toki. (H5)

Erilaiset murteet ja niiden paljous sekä niiden aiheuttamat haasteet tulivat esille ruotsalaisessa työympäristössä olleen haastatellun vastauksessa:

Kyl joo ja semmonen niinku nopeesti, epäselvästi puhuttu ruotsi niin kyl se on aika haastavaa sielki on tosi paljon eri murteita että sitte, esimerkiks et en kyenny skånelaisten kaa kyl ruotsiksi kommunikoimaan esimerkiks, mut et Tukholmassa on ihan kiva, se on vähä semmost niinku, siin on vähän semmosii samanlaisii piirteitä ku stadin slangissa et on vähä semmosii tiettyi sanoja tai se puhumistyyli on niinku vähä semmonen selkee, et siit ymmärtää kyl hyvin. Sit jos joku oli jostai muualta ja puhu tosi nopeesti ja epäselvästi niin siinä oli haasteita, mut tavallaan semmosia kieleen liittyviä ehkä. (H4)

Sanattoman viestinnän eroista kerrottiin hymyilemisen ja henkilökohtaisen tilan eroavaisuuksilla. Englannissa opettajan työtä tehnyt totesi, että töissä hymyily oli erittäin tärkeää ja uskoi, että suomalaiset pitävät omaa auktoriteettiaan yllä totisuuden kautta.

Mut se hymyileminen ja tämmönen...se on hirveen tärkeetä Englannissa, et se suomalaisuus ja se...me itse asias sitä auktoriteettia sillä totisuudella usein niinku, se on niinku se... (H1)

Henkilökohtaisen tilan pienuuden mainitsi Turkissa ollut opettaja, jonka mukaan maassa on yksinkertaisesti niin paljon asukkaita, ettei tilaa jää itselle yhtä paljon kuin Suomessa:

*No ainaki siis se, et se henkilökohtanen tila on paljon paljon pienempi.
Et koska sielä vaan yksinkertaisesti on sitä niitä ihmisiä niin paljon, että
joka päivä työmatkaksi oli semmonen et ei sielä mahdu edes niinku
lukemaan kirjaa, koska ihmisiä on vaan kaikkialla. (H2)*

Kielen ja sopeutumisen välinen yhteys

Kaikki haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, että kielellä on merkitystä sopeutumiselle vieraassa kulttuurissa. Merkitys nähtiin niin sopeutumista hankaloittavana kuin edistävänäkin tekijänä. Kohdemaan kielen osaaminen auttoi sulautumaan paikalliseen väestöön ja antoi lisää itsevarmuutta arjen kommunikointiin. Seuraavassa Ruotsissa työskennellyt kuvasi kielitaidon vaikutusta näin:

*No kyllä tietenki siitä on apua et aina itsevarmemmin pystyy niinku
kommunikoimaan vaikka jossain ihan kaupassa tai missä tahansa ja
pysty vähän jo vitsailemaan ruotsiksi ja kaikkee sellasta, et kyl se
tottakai toi semmost hirveesti itsevarmuutta sitä siihen, että pysty niinku
sillä kielellä...ja just jotenki se et ku Ruotsiksi on niin paljon
maahanmuuttajia, ihmiset puhuu murtaen niin ei sitä mitenkään niinku
katsottu kieroona vaikka puhuki vähän silleen suomalaisittain ku niit
suomalaisiiki on niin hirveesti sielä, et tavallaan et sitä oli ihan
ruotsalainen ikään kuin missä muutkin. (H4)*

Töissä Englannissa ollut kertoi kielitaidon kehittymisen myötä oppineensa tunnistamaan eri aksentteja ja huomaamaan kulttuurillisia eroja:

Just se että ku alko oppia sitä kieltä ja tunnistaan eri aksentteja. Ja sit se et miltä ihan...ehkä pukeutumisestaki et jos on...alko ehkä vähän erottaa että kuka on ehkä Intiasta tai Bangladeshista ja kuka on taas Pakistanista että...vähän eri uskontojaki sieltä. (H3)

Kielen oppiminen lisäsi myös viihtyvyyttä, mikä nähtiin antoisana kokemuksena. Näin kertoi turkin kieltä oppinut lastentarhanopettaja:

Ehdottomasti, et varsinki nyt viime syksynä ku osas sitä kieltä paremmin nii huomaa et oli aivan erilaista se oleminen siellä. Ja sitte sitä, jotenki on kans havahtunu siihen että miten suuren eron tekee se kielitaito, se että kun oppii paikallista kieltä, niin se on ollu aika semmonen avaava kokemus. (H2)

Lisäksi kielen opetteleminen, erityisesti sanavaraston laajentamisen ja työssä kommunikoinnin suhteen nähtiin välttämättömyytenä onnistuneelle sopeutumiselle, kuten Englannissa ja Sveitsissä työskennelleet kertovat:

Muttet kylhän siin on sitä et, ja varmaan alussa oli isompi aksentti, totta kai. Et se intonaatio ja rytmi ja kaikki tämmönen nii sehän on...se on niinku niin...pienestä pitäen lapsellä kehittyy. Se oli vaikeet siinä alussa, mut siihen oli todellakin...niinku sanoja, sanavarastoa oli laajennettava. (H1)

Kyllä se autto, joo. Ja sittenhän siinä niinkun sen yheksän kuukauden aikana kävi niin et mä opin ymmärtämään sitä sveitsinsaksaaki, koska mun oli siel töissä niinku vähän niinku pakko ruveta ymmärtämään sitä että kun...se oli kuitenkin se kieli millä he pääasiassa sitte puhuivat. (H5)

Seuraava taulukko konkretisoi toisesta teemasta, kielestä ja vuorovaikutuksesta muodostamaani luokittelua alaluokista yläluokkien kautta pääluokkiin. Pääluokiksi sain kulttuurienvälisen viestinnän taidot sopeutumisen perustana ja oman kansallisuuden tärkeä rooli vieraassa kulttuurissa.

6.3 Lastentarhanopettajan kasvu ulkomailla

Kolmas ja samalla viimeinen teemani oli lastentarhanopettajan kasvu ulkomailla. Kasvua oli vastauksien perusteella koettu tapahtuvan sekä ammattitaidon että henkilökohtaisen kehittymisen alueilla. Ammattitaidon kasvusta oli kuitenkin enemmän havaintoja kuin oman itsensä kasvusta. Toisaalta nämä kaksi liittyvät usein läheisesti yhteen, sillä lastentarhanopettajan ammatissa ovat alati läsnä myös kasvattajan henkilökohtaiset ominaisuudet. Tämän huomasin myös aineistoa analysoidessani: välillä oli hankala tehdä selvää pesäeroa ammatilliseen minään ja yksilölliseen minään. Rajan häilyvyyden vuoksi en tässä jaa ulkomailla kehittymistä raa'asti kahtia, vaan käsittelen niitä rinnakkain.

Ulkomaan työkokemuksen kautta kasvattaja oli tullut tietoisemmaksi työnsä tärkeydestä ja samalla omasta osastaan siinä. Lisäksi ammattisanaston katsottiin kehittyneen. Ulkomailla oli myös huomattu, että oma 'työminä' oli samanlainen vieraasta työympäristöstä ja kielestä huolimatta. Lisäksi rohkeutta ja varmuutta oli saatu lisää työssä onnistumisen kautta.

Englannissa päiväkodissa työskennellyt totesi omasta kehitymisestään:

Että tietosuus on kasvanu siitä että, kuinka paljon ja kuinka tärkeetä se oma työ on. Et se vastuu siitä, että...ei pelkästään että mitä välittää lapsille muttet on esimerkkinä ja on niinku...et kuinka tärkeä se oma osa on siinä työssään. Siis tottakai ammattitietoisuus, ammattisanasto

kasvanu...Se kokemus antaa siihen semmost varmuutta, varmuutta niihin ratkasuihin enemmän. (H1)

Sveitsissä lastentarhanopettajana toiminut kertoi puolestaan saaneensa enemmän rohkeutta ja varmuutta muun muassa toimivan perheiden kanssa tehtävän yhteistyön myötä sekä ymmärtäneen, että hänen ammatilliset vahvuutensa olivat säilyneet samoina vieraasta kulttuurista huolimatta. Lisäksi englanninkieliset opetusmateriaalit olivat tulleet tutuksi.

No kyllähän se varmaan semmosta niinku rohkeutta toi että ku pärjäs tommosessa tilanteessa. Ja kuitenkin pysty niinku luomaan niit kiintymyssuhteita lapsiin ja niist tuli tosi tärkeitä ja perheet oli aivan ihania, et jotenki se perheiden kans yhteistyön tekeminen oli tosi helppoa ja...koin sen tosi ihanaksi, et ehkä semmosta niinku varmuutta siihen. Ja samalla sen, että huomasi että no tällänenhän mä oon. Että kielestä huolimatta niin kyllä ne niinkun ne omat vahvuudet ja mielenkiinnon kohteet nii kyllähän mä sieläkin just...mä oon musikaalinen niin toin sitä musiikkia sinne ja tämmöstä. Ja siis sehän tietenki mun täyty niinku opetella aika paljon englanninkielistä matskua mitä mä en ollu niinku aikasemmin oikeestaan niinku missään... (H5)

Hän myös kertoi suhtautuvansa omaan työhön nyt rennommin ja uskaltaa tehdä asioita enemmän:

No joo, ehkä enemmän semmonen niinku rentous tavallaan siihen tekemiseen. No joo, siis kyl mulla on ainaki semmonen niinku reippaus niinku tai sellanen...etten mä pelkää lähtee. (H5)

Myös työssä kohdatut vaikeat tilanteet, kielitaidon kehittyminen ja lisääntynyt luottamus omaan ammattitaitoon nähtiin ammatillisen kasvun kannalta tärkeinä. Lisäksi kielen opettaminen ja ymmärrys lapsen kielen omaksumisesta koettiin kasvutekijöiksi omassa työssä. Turkissa työssä ollut kertoo tuntemuksistaan näin:

No ainaki siis semmonen tiukassa tilanteessa pärjääminen et on aika luova niinku ratkasemaan semmosia nopeita tilanteita tällä hetkellä. Ja...englannin kielen taito ihan ehdottomasti, se et on nyt on hyvä niinku laulu- ja lorupohja englanniks et se on kyllä niinku kohentunu ihan silmissä. Ja sit kyl varmaan jonku verran on oppinu myös kielen opettamisesta ja siitä et millä tavalla lapsi omaksuu kieltä ja kuinka nopeesti lapsi omaksuu kieltä. Ja sit on ehkä tullu semmonen niinku luotto enemmän omiin vaistoihin, siis siihen että, et varsinki pienistä lapsista, niistä näkee et millon ne tarttee syliin, millon niitä väsyttää, millon ne itkee kiukkua ja millon joku on lyöny lapiolla. Nii se et pystyy, tai et jotenki luottaa siihen et pystyy lukemaan sen aika helposti lapsista. (H2)

Englannissa työskennellyt lastentarhanopettaja huomasi ryhmänhallintataitojensa kehittyneen ja koki osaavansa nyt paremmin perustella omaa toimintaansa kasvattajana ja näkevänsä asiat laajemmasta näkökulmasta.

Ehdottomasti Englannissa ryhmänhallintataidot. Se on ihan käsittämätöntä miten ne kyllä oikeen...brittiarmeijan tyyliin (naurua). Se on jännä juttu, se ei tavallaan ollu niinku sillä lailla semmosta kurinpitoo, mut mä opin ihan hirveesti semmosia niinku...ihan jonoon asettumista ja odottelujuttuja ja kaikkee tälläsiä. Kyl mä koen että niinku silleen kasvattajana ja näin, kyllä se muutti mua hurjasti että jos mä en ois nähny vähän mitä muualla tehään ja näin pois päin, nii mähän olisin vaan tehny asioita ehkä vähän mekaanisesti ja näin. Mut nyt on oikeesti ehkä enemmän näkemystä ja perustelee omaa toimintaansa et

mä teen näin tämän takia ku mä olen havainnu tämän tai tämän. Mut se on ainaki se mitä se on tuonu tullessaan just se että perustelee toimintaansa ja ymmärtää vähän syvemmälle ehkä niitä juttuja. Mutta just sekin on varmistanu sitä, että se on hyvä ku on nähny kaikkee, niin voi ottaa vähän tuolta ja sitten tuolta ja sitten sekottaa siitä se oman. Ja se mikä toimii toiselle lapselle ei välttämättä toiselle. Että ei tartte olla niin kapeakatseinen. (H3)

Ulkomaankokemus oli myös avartanut näkemystä eri kulttuureista ja lisännyt avoimuutta esimerkiksi maahanmuuttoa kohtaan. Näiden ohella pedagoginen dokumentointi ja oppimisympäristön huomioiminen nostettiin esille. Ruotsin kokemus oli myös selvästi kehittänyt vieraan kielen osaamista:

No kyl mä niinku ihmisenä ainaki koen niinku sillä tavalla, et on se tietyllä tavalla avartanu sellasta niinku...varsinki se et ku on itse kokenu sen millasta on olla maahanmuuttaja, niin on ehkä tullu vähän semmoseks avoimemmaks vaikka maahanmuuttoa kohtaan, ylipäänsä muita kulttuureja kohtaan. Jotenki, ehkä se on semmonen mikä on ehkä vähä muuttunu. Sitten kasvattajana varmaan et vähä eri asioihin kiinnittää huomiota kuitenkin et...semmoseen niinku...no tiettyihin asioihin et mitä siel painotettiin tosi paljon, et vaikka se, et minkä...miltä joku...tai sitä pedagogista dokumentointia et miltä se näyttää vanhemmille ja mitä heille niinku kerrotaan suunnitelmista ja muista ja kaikkee niinku tollasta et miten me dokumentoidaan vanhemmille sitä ja...ehkä niinku tommosiin asioihin enemmän nyt, niitä pohtii. Ja no ehkä just tietyt semmoset työtavat tai just semmonen et vaikka miten sitä oppimisympäristöä katsotaan et niihin kiinnitettiin sielä niin paljon huomiota et niinku just se et miten itse niinku niihin sitten nykyään suhtautuu ehkä vähän eri lailla, ja just tosiaan se, et miltä se lasten silmin näyttää ja just se toimintaympäristön semmonen selkee

kehittämishalu sielä sit niinku kasvo. Ja sitten niinku se ruotsin kieli on nyt kyllä se mitä on ite niinku hirveesti, tai et on niinku saanu hyödyntää nyt vielä täälläki töissä, et se on kyl se ehdoton. (H4)

Kokemus oli myös nostanut kiinnostusta kulttuureihin ja syventänyt ymmärrystä niistä. Turkissa työskennellyt lisää vielä:

Ja sitte se että kuinka kiehtovii kulttuurit onkaan ku niihin pääsee syvemmälle. Et kuinka jotenki mielettömän monikerroksisia ja kiinnostavia ne on ollu, nii semmonen niinku kiinnostus kulttuureita kohtaan on kyllä syventyny. (H2)

7 POHDINTA

Tutkielmani viimeisessä luvussa keskityn pohtimaan tutkimusprosessiani eri näkökulmista käsin. Ensimmäisessä alaluvussa kokoan yhteen tutkimustulosteni johtopäätökset sekä vertaan niitä aiheeseen liittyvään teoriaan ja aiempiin tutkimuksiin. Toisessa alaluvussa käyn läpi tutkimuksen eettisiä lähtökohtia ja sitä, kuinka ne ovat toteutuneet omassa tutkimuksessani. Kolmannessa tarkastelen tutkimukseni luotettavuutta. Viimeiseksi reflektoin toimintaani tutkijana ja esittelen mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

7.1 Tulosten yhteenveto ja johtopäätökset

Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää, miten suomalaiset lastentarhanopettajat kokevat uuteen kulttuuriin sopeutumisen, mikä on kielen ja kommunikaation rooli sopeutumisessa sekä miten ulkomaankokemus vaikutti varhaiskasvattajan kehittymiseen. Haastateltavat olivat 25-45 -vuotiaita naisia, jotka olivat työskennelleet lastentarhanopettajina ulkomailla yhdeksästä kuukaudesta neljään vuoteen. Kohdemaina tutkimuksessani olivat Ruotsi, Englanti, Turkki ja Sveitsi. Tutkimusmetodina käytin teemahaastattelua, joka eteni eri aihealueiden, teemojen kautta.

Uuteen kulttuuriin sopeutuminen

Vieraaseen maahan ja kulttuuriin sopeutuminen koettiin haastavaksi erityisesti ensimmäisten viikkojen ja kuukausien aikana. Kaikkein haastavimmiksi tekijöiksi nousivat ennen kaikkea arkisten käytännönasioiden hoito sekä kieleen ja vuorovaikutukseen liittyvät asiat. Näiden tekijöiden välillä voisi sanoa vallitsevan eräänlainen syy-seuraus -suhde, sillä suurin osa asioiden hoitamiseen liittyvistä ongelmista johtuu juuri viestintävaikeuksista (Raunio 1998, 119). Sopeutumisen aikana arkiset asiat, kuten puhelimen käyttö tai bussilla matkustaminen voivat tuntua yllättävän työläiltä. Myös esimerkiksi kauppareissu saattaa olla seikkailu. Uudessa ympäristössä eläminen tuo pakostakin eteen tilanteita, jotka entisessä kotimaassa olivat itsestäänselvyyksiä, mutta jotka aiheuttavat päänvaivaa uudessa maassa. (Rousku 1998, 97; Kim 2001, 50.)

Kulttuurisen sopeutumisen prosessin katsottiin etenevän melko samassa linjassa sen yleisen mallin mukaan. Hiljattain uuteen maahan muuttanut kokee usein kaiken uutena ja mielenkiintoisena ja elämä tuntuu niin sanotusti kuherruskuukaudelta (Talib 2002, 21).

Lastentarhanopettajat kokivat alkuvaiheessa kaiken ympärillään jännittäväksi ja kiehtovaksi, mutta nämä ajatukset muuttuivat melko pian turhautumisen tunteisiksi. Aikaisemmin merkityksettömiltä tuntuneet asiat alkoivat ärsyttää ja tuottaa päänvaivaa. Nämä pienet arkiset asiat eivät usein hoidukaan enää yhtä vaivattomasti kädenkäänteessä, kuten kotimaassa (Rousku 1998, 99). Turhautumisen vaiheeseen kuuluu tyypillisesti kahden maan vertailua, jota lastentarhanopettajat harjoittivatkin asettamalla vastakkain Suomen ja uuden kotimaan asiat - yleensä niin päin, että Suomessa oli asiat paremmin. (Raiskio 2002, 1). Lastentarhanopettajat näkivät hyväksymisen vaiheen välttämättömänä sopeutumiselle. Kun oli hyväksynyt asiat, joita ei voinut itse uudessa asuinympäristössään muuttaa, koki suuren helpotuksen tunteen ja sopeutuminen ei tuntunut enää niin vaikealta. Näiden kokemusten kanssa samoilla linjoilla on myös Rousku (1998), joka toteaa, että sopeutuminen alkaa vasta sen jälkeen, kun ihminen on hyväksynyt sen faktan, että ympäristö ei tule muuttumaan. Sen sijaan hänen on itse kehityttävä. (Rousku 1998, 103.)

Yksi suurimmista sopeutumista hankaloittavista tekijöistä oli paikallinen kieli, jonka puutteellinen taitaminen vaikeutti asioiden hoitamista selvästi. Tätä mieltä on myös Kupiainen (1994), joka toteaa kielitaidon olevan usein suurin kompastuskivi sopeutujalle. Raunio (1998) mukaan myös eri aksentit voivat koitua ongelmaksi, jolloin tulokas ei saa puheesta välttämättä mitään selvää – vaikka paikallista kieltä osaisikin. Ilman kielitaitoa paikallisten ihmisten kanssa kommunikointi on erittäin vaivalloista, ellei jopa mahdotonta. Tämä johtaa usein yksilön turhautumiseen, joskus myös yksinäisyyden tunteeseen, sillä ilman kieltä ei löydä tietä toisen luo. (Kopylova 2011, 124). Monilla haastatelluilla oli onnekseen tukena paikallisia ystäviä, joista oli heidän mukaansa suuresti apua arjen pyöryksessä ja uusien kontaktien saamisessa. Asioiden selvittämiseksi onkin hyvä löytää paikallista kieltä puhuva henkilö, jonka avulla käytännön asiat saadaan hoidetuksi. (Kupiainen 1994, 48; Raunio 1994, 128.)

Eniten kasvattajien sopeutumista helpottivat puolestaan sosiaalinen kanssakäyminen ja paikallisen kielen oppiminen. Kontaktit niin muihin suomalaisiin kuin paikallisiinkin ihmisiin nähtiin erittäin tärkeinä uuteen maahan muuttamisen jälkeen. Kielitaito oli myös merkittävä apukeino paikalliseen väestöön sulautumisessa.

Uudessa maassa oli tärkeää välillä päästä tapaamaan muita kohdemaan suomalaisia ja jakamaan kokemuksia yhdessä, sillä se teki sopeutumisesta selvästi helpompaa. Tätä mieltä on myös Kopylova (2011), jonka mielestä uuteen maahan sopeutujan kannalta olisi tärkeää löytää ryhmä,

jossa voi vapaasti jakaa tunteitaan ja kokemuksiaan muiden samassa tilanteessa olevien kanssa (Kopylova 2011, 122). Lastentarhanopettajat kokivat sosiaalisten suhteiden luomisen myös paikallisiin ihmisiin auttaneen asettumisessa uuteen maahan. Paikallisen verkoston avulla koettiin myös pääsevän lähemmäksi ympäröivää kulttuuria. Poros (2004) korostaa sosiaalisen verkoston roolia uuteen yhteisöön mentäessä. Hänen mukaansa se helpottaa merkittävästi yksilön sopeutumisprosessia, painottaen yhteydenpidon tärkeyttä niin kotimaan läheisiin kuin paikallisiin ystäviin. (Poros 2004, 39.)

Kun kasvattaja oli oppinut paikallista kieltä, hän oli kokenut elämisen olleen paljon helpompaa kuin sopeutumisen alkumetreillä. Kielitaidon positiivista vaikutusta sopeutumiselle ei Raunio (1994) mielestä voida liikaa painottaa. Hänen mukaansa edes jonkin tasoinen kielitaito on yleensä varsin suureksi hyödyksi sopeutujalle: se kertoo yksilön halusta ylittää kulttuurirajoja sen sijaan, että jäisi odottamaan vain isäntämaan vastaanottoa. Paikallisen kielen hallinta ehkäisee ongelmia vuorovaikutustilanteissa ja sen avulla ihminen ymmärtää, mitä toiset hänelle kertovat, mutta tekee myös itsensä ymmärretyksi. (Raunio 1994, 128-129.)

Lastentarhanopettajat kokivat päiväkotiympäristöön sopeutumisen pääosin myönteisenä. Uuden työntekijän vastaanottaminen oli enimmäkseen positiivinen ja henkilökunta oli huomionnut tulokkaan hyvin. Toisaalta osa oli kokenut itsensä ulkomaalaiseksi ja ulkopuoliseksi muiden joukossa, mikä tuntui pahalta. Tämä johtunee siitä, että ihmisillä on luontaisesti vahva tarve kuulua johonkin ryhmään (Talib 2007, 40). Omia ammatillisia taitoja oli pitänyt todistella muille, sillä toiset työntekijät ja jotkut vanhemmista olivat etenkin alussa testailleet ja kyseenalaistaneet kasvattajan osaamisen työssään. Myös alussa vielä vajavainen kielitaito aiheutti toisinaan kommunikaatio-ongelmia työnteossa. Samansuuntaisia tuloksia on saatu myös aiemmissa tutkimuksissa, joissa selvitettiin sairaanhoitajien työviihtyvyyttä uudessa maassa ja työkuultuurissa. Näissä tutkimuksissa selvitettiin ulkomaalaistaustaisten sairaanhoitajien kokemuksia Iso-Britanniassa työskentelystä. Hoitajat olivat kokeneet muun muassa syrjintää ja ulkopuoliseksi jäämistä, jotka johtuivat erityisesti hoitajien ulkomaalaisuudesta ja erilaisesta kulttuurisesta taustasta. (Allan, Larsen, Bryan & Smith 2004, 4-5.) Toisen tutkimuksen tulokset osoittivat, että osa ulkomaalaisista hoitajista koki, että heidän piti alati todistaa brittiläisille kollegoilleen omaa ammattitaitoaan. He myös raportoivat, että heidän puutteellinen kielitaitonsa hankaloitti työntekoa ja eristi heidät paikallisista työntekijöistä (Taylor 2005, 21, 23.)

Kieli ja vuorovaikutus

Ulkomailla työskennelleet lastentarhanopettajat olivat sitä mieltä, että vuorovaikutus niin paikallisten kuin oman maan kansalaisten kanssa oli erittäin tärkeää uudessa maassa. Monet kokivat tärkeäksi yhteydenpidon myös kotimaahan. Kontaktit koettiin merkityksellisiksi erityisesti sopeutumisen alkuvaiheessa, jolloin asettuminen uuteen ympäristöön oli vielä kesken. Sekä kohdemaassa että kotimaassa asuville suomalaisilta saatu tuki katsottiin erittäin kallisarvoiseksi. Erityisen merkittävää oli paikallisten suomalaisten antama vertaistuki, sillä he olivat kaikki samassa tilanteessa ja pystyivät samaistumaan toistensa kokemuksiin. Rouskun (1998) mukaan on normaalia, että etenkin sopeutumisen alussa koetaan tarvetta nähdä saman maan kansalaisia ja seurustella heidän kanssaan (Rousku 1998, 100). Oman äidinkielen eli suomen käyttö nähtiin myös tärkeäksi ennen kaikkea siksi, että sen avulla oli helppo avautua ja jakaa kokemuksiaan uudesta kulttuurista. Oma äidinkieli on jokaiselle se kaikkein rakkain, joka vahvistaa oman kulttuurin tuntemusta ja pitää yllä suhdetta entiseen kotimaahan (Opetushallitus 2009, 3). On luonnollista, että oman äidinkielen merkitys korostuu vieraassa ympäristössä. Äidinkieli on tunnekieli, joka on samalla tärkeä side omiin juuriin: kotimaan kulttuuriin ja perheenjäseniin. Osaamme ilmaista itsemme täsmällisemmin omalla kielellämme. Äidinkielen osaaminen on myös tukena uusien kielten ja muun tiedon oppimisessa. (Räty 2002, 154, 156.)

Kielen ja oman kansallisuuden arvostus korostuu ulkomailla. Vieraassa kulttuurissa ihminen ei ole maan kansalainen, ja siksi kotimaan kansalaisuutta osataan kunnioittaa. Ihmisellä on luonnostaan voimakas samaistumisen, kuulumisen ja turvallisuuden kaipuu. Jonkin maan kansalaisuus merkitsee kuulumista ”meihin”, jolla on yhteinen historia. (Virtanen 1994, 38.)

Ne tavat, joilla paikalliset kommunikoivat, erosivat melko paljon Suomessa totutuista. Suurimpia eroavaisuuksia koettiin tervehtimisen suhteen, jossa poskipusut aiheuttivat eniten hämmennystä. Toisinaan oltiin epävarmoja siitä, millä tavoin tuntemattomat tai lasten vanhemmat tulisi kohdata. Vaikka kulttuurienvälinen viestintä ei pohjimmiltaan eroa muusta inhimillisestä vuorovaikutuksesta, voi tuntemattoman kanssa käytävässä kommunikaatiossa ilmetä epävarmuustekijöitä (Cantell 2000, 106). Halinojan (1998) sekä Friskin ja Tulkin (2005) mukaan tervehtimistavat voivat vaihdella paljonkin kulttuurien välillä. Mitä etelämmäs mennään, sitä enemmän kohtaamiseen liittyy toisen ihmisen kosketusta, vaikkapa juuri poskipusujen antamista. Suomalaisessa kulttuurissa toisen yksityisyyttä ja henkilökohtaista tilaa kunnioitetaan paljon enemmän kuin monissa muissa maissa, minkä takia kosketus voi tuntua ahdistavalta.

Voimakkaimmillaan tunne on sopeutumisen alussa, koska silloin ihminen ei vielä tunne eikä hahmota paikallisia tapoja. (Halinoja 1998, 136; Frisk & Tulkki 2005, 70.)

Toinen huomattava ero oli havaittavissa maan keskustelukulttuurin suhteen. Sanallisesta viestinnästä small talkin ja teitittelyn käyttö olivat suurimpia eroavaisuuksia. Myös paikallisten murteiden runsaus yllätti ja vaikeutti kommunikointia. Small talk koettiin kummallisiksi ehkä sen takia, että kuten Vartiakin (2009) toteaa, meille suomalaisille hiljaisuus on edelleen merkittävä osa maamme puhekulttuuria (Vartia 2009, 120). Suomalaisessa tervehdyksessä ei useinkaan jäädä rupattelemaan, vaan yleensä selvittää yhdellä sanalla. On harvinaista, että käyttäisimme toistemme nimiä tai kysyisimme vointia. Tämän tyyppinen tervehdystyyli voi tuntua toisesta kulttuurista tulevalle etäiseltä, ehkä jopa työkeältä. Meille se on kuitenkin tapana aivan luonnollinen ja täysin riittävä. Teitittely on arkipäivää muun muassa keskieurooppalaisessa Saksassa, mutta meille suomalaisille ja muille pohjoismaalaisille sen käyttö on paljon vieraampaa ja voikin tuntua kummalliselta, kuten Sveitsissä työskennelleen kokemukset osoittivat. Yleismaailmallisena käytäntönä on puhuttelun yhteydessä mainita san herra tai rouva joko yksin tai sukunimeen liitettynä Frisk & Tulkki 2005, 70). Erityisesti Englannissa tämä tittelin käyttö on yleistä, mikä tarkoittaa, että ennen henkilöä kutsutaan esimerkiksi nimellä ”Mrs. Jones”. Tämän käytännön olivat havainneet myös Englannin työkuulttuurissa toimineet lastentarhanopettajat. (Halinoja 1998, 137-138.)

Sanattoman viestinnän erot konkretisoituivat kasvattajille hymyilemisen ja henkilökohtaisen tilan eroavaisuuksilla. Englannissa hymyily oli erittäin tärkeä osa opettajan roolia ja sitä oli vaalittava erityisesti vanhempien kanssa keskustellessa. Henkilökohtaisen tilan erot koettiin erityisen vahvoiksi Turkissa, jossa keskustelijat ovat yleensä lähempänä toisiaan kuin monissa muissa maissa. Tämä voikin tuntua muualta tulevalle ahdistavalta ja häiritsevältä. (Geerts 2012.) Salmisen & Poutasen (1996) mukaan reviirin eli henkilökohtaisen tilan käsitystä määrittävät perhe ja asumistiheys. Maissa, joissa on läheinen perheyhteisö tai suuri asukastiheys, reviirit ovat pieniä. (Salminen & Poutanen 1996, 84.) Tämä selittäisi ainakin osaksi sitä, miksi suomalaisille pieni keskusteluetäisyys tuntuu vieraalta.

Kielen ja sopeutumisen välillä koettiin erittäin vahva yhteys. Tämän raportoivat myös Gudykunst ja Kim (1997), joiden mielestä sopeutumisprosessi on samalla myös kommunikaatioprosessi. Sopeutuminen tapahtuu siis kommunikaation avulla. Oltiin yhtä mieltä siitä, että kielellä oli merkitystä vieraassa kulttuurissa elämiselle. Kielellä oli sekä positiivinen että

negatiivinen vaikutus varhaiskasvattajien sopeutumiselle. Kun taitoi paikallisen kielen, oli paljon helpompi ja mutkattomampi päästä paikalliseen kulttuuriin sisälle ja sulautua osaksi sitä. Vaikka aksentti oli erilainen, sitä ei paheksuttu paikallisten keskuudessa. Usein tämä johtui siitä, että maa oli tottunut muualta tuleviin ihmisiin ja erilaisiin ääntämistapoihin. Kielitaidolla oli myönteisiä vaikutuksia sopeutumiselle myös Selmerin (2006) tutkimuksessa, jonka tarkoituksena oli selvittää kielitaidon ja sopeutumisen välistä yhteyttä Kiinassa työskentelevien länsimaalaisten liikemiesten keskuudessa. Tutkimustulokset osoittivat että kyky puhua kiinan kieltä auttoi selviytymään paremmin kiinalaisessa kulttuurissa. (Gudykunst & Kim 1997, 339; Selmer 2006, 348. 358.)

Edistyminen paikallisen kielen oppimisessa lisäsi myös maassa viihtyvyyttä ja se koettiin hyvin antoisana. Samanlaisia kokemuksia raportoitiin myös Kimin (2008) tutkimuksessa, jossa tarkasteltiin amerikkalaisten työntekijöiden kokemuksia vuorovaikutuksesta ja sen merkityksestä heidän hyvinvointiinsa Etelä-Koreassa. Amerikkalaiset työskentelivät Etelä-Korean yhteisyrityksissä, ulkomaisissa sivukonttoreissa ja monikansallisissa yhtiöissä. Tuloksista ilmeni, että suurin osa tutkimukseen osallistuneista amerikkalaisista oli paikallisten ystävyys-suhteiden ja ihmisten vieraanvaraisuutensa ansiosta tuntenut viihtyvänsä uudessa maassa paremmin. (Kim 2008, 506, 510, 514-515.)

Toisaalta jos kielitaito oli heikko, sopeutuminen oli selvästi vaivalloisempaa. Sopeutuva yksilö voi kokea tyytymättömyyttä ja turhautumista itseänsä kohtaan, jos kielen opetteleminen tuottaa jatkuvaa päänvaivaa (Haslberger, Brewster & Hippler 2014, 47). Lisäksi uusien sanojen ja sanontojen opettelu koettiin tärkeäksi ja jopa välttämättömäksi sopeutumisen kannalta niin työssä kuin sen ulkopuolellakin. Tämän toteaa myös Alitolppa-Niitamo (1994) sanoen, että jotta ihminen tulisi ymmärretyksi uudessa ympäristössä, joutuu hän väistämättä opettelemaan jatkuvasti vieraan kielen sanoja ja sanontatapoja. (Alitolppa-Niitamo, 1994, 38-39.)

Lastentarhanopettajan kasvu ulkomailla

Ulkomailla asuminen ja työskentely olivat tuoneet lisää rohkeutta ja itsevarmuutta lastentarhanopettajille. Usko ja ennen kaikkea luottamus itseen ja omaan opettajuuteen olivat vahvistuneet työssä onnistumisen kokemusten kautta muun muassa hankalien ja nopeasti vaihtuvien työtilanteiden selvittämisessä. Ruohotien (2000) mukaan työstään oppii parhaiten, kun kohtaa haastavia tilanteita. Oppiminen helpottuu, kun tunnistaa omat vahvuudet ja heikkoudet. Kun

ammattilainen selviytyy vaikeista työtehtävistään, hän saa onnistumisen kokemuksia, jotka puolestaan vahvistavat yksilön omanarvontunnetta ja ammatillista identiteettiä. Kohdatessaan odottamattomia tilanteita opettajan ammattitaito ja hänen eettiset sitoumuksensa joutuvat arvioinnin kohteeksi (Talib 2006, 147). Itsevarmuuden lisääntyminen havaittiin myös Riitaojan (2007) ja CIMO:n yhteisessä tutkimuksessa, jossa suomalaisten opettajien ulkomaanjaksojen hyötyjä ja vaikutuksia tarkasteltiin opettajien omista näkökulmista. Itsevarmuuden ohella kontaktien luominen sekä tietämyksen lisääntyminen ja vaihtelun saaminen kuuluivat kokemuksen hyötyihin. (Ruohotie 2000, 53, 56-57; Riitaoja 2007, 23, 120.)

Myös oman työn arvostus oli lisääntynyt siten, että ymmärrettiin oman työpanoksen tärkeys osana laajempaa kokonaisuutta. Oli myös tultu tietoisemmiksi siitä, että ammatilliset vahvuudet pysyvät samoina – oli kulttuuri mikä hyvänsä. Yksilön identiteetti antaa tietynlaisen pysyvyyden ja jatkuvuuden tunteen omasta itsestä sekä vakauden tunteen omalle olemassaololle. Näin ollen ihminen tuntee pysyvänsä pohjimmiltaan samana, tapahtui hänelle mitä tahansa, missä tahansa. Toisaalta nykyään puhutaan paljon siitä, ettei identiteetti ole itsessään pysyvä tila, vaan muuttuva ja uudelleen rakentuva. Tämän pohjalta voitaisiin puhua pikemminkin joustavasta ja tilanteisiin mukautuvasta identifikaatiosta. (Alitolppa-Niitamo 1994, 41-42; Mikkola 2001, 25; Paavola & Talib 2010, 61.)

Ammattitaitoon liittyen lapsiryhmän hallinta oli parantunut, ammattisanasto kehittynyt ja vieraskieliset opetusmateriaalit tulleet tutuiksi. Toiset olivat kokeneet pedagogisen dokumentoinnin ja oppimisympäristön huomioimisen tärkeinä oppimisen alueina. Erilaisten opetusmenetelmien käyttö oli vahvistunut myös Tansaniassa vapaaehtoistyössä olleilla suomalaisopettajilla Mahlamäki-Kultasen (2007) tutkimuksessa, jossa selvitettiin vapaaehtoistyön vaikutuksia kehitystyössä Tansaniassa olleiden suomalaisten opettajien kokemusten avulla. Opettajat kertoivat oppineensa muun muassa yhteistyötä, erilaisia opetusmenetelmiä ja tapoja organisoida ammattialan työtä ja opetusta. Myös opettajien ongelmanratkaisu- ja kommunikointitaidot olivat kehittyneet uusissa oloissa. Ammatillinen itsetunto ja usko omiin kykyihin kasvoivat myös. (Mahlamäki-Kultanen 2007, 129, 132.)

Ulkomaan kokemuksen myötä lastentarhanopettajat olivat saaneet lisää uskallusta ja rohkeutta tehdä asioita ja ymmärtäneet, ettei työtä tarvitse ottaa aina niin kovin vakavasti; hieman rennommallakin otteella pärjää. Lastentarhanopettajista osa oli kokenut, että heidän piti varsinkin työsuhteen alussa todistaa muille työntekijöille omaa osaamistaan, minkä vuoksi he olivat oppineet

perustelemaan paremmin omaa opetustaan muille eli sitä, miksi asioita tehdään juuri tietyllä tavalla. Kapeakatseisuus ja pintapuolinen kulttuurintuntemus olivat monilla vaihtuneet avoimempaan ja syvempään ymmärrykseen kulttuureista sekä lisääntyneeseen kiinnostukseen kulttuureja kohtaan. Myös kielitaidon kehittyminen nähtiin huomattavana kasvutekijänä. Garam (2000) sai tutkimuksessaan samankaltaisia tuloksia. Hän tutki ulkomaalaisten vaihto-opiskelijoiden opiskelukokemuksia Suomen korkeakouluissa. Opiskelijat olivat kokeneet kasvaneensa ihmisinä, oppineet sopeutumisesta vieraaseen maahan, saaneet uusia näkökulmia sekä parantaneet kielitaitoaan. Kokemus oli myös lisännyt opiskelijoiden kulttuurista tietämystä. Garam (2005) on tutkinut myös suomalaisten opiskelijoiden globaalia liikkuvuutta työllistymisen ja työelämän kannalta, työnantajien näkökulmasta katsottuna. Rekrytoinnin suhteen työnantajat arvostivat kansainvälisyyskokemuksesta muun muassa ihmisenä kasvamista, avarampaa näkökantaa, sopeutumiskykyä ja kulttuurista ymmärrystä. Silti kaikkein merkityksellisin oli kielitaidon kehittyminen ja rohkeus käyttää kieltä käytännössä. (Garam 2000, 4, 40; Garam 2005, 5, 35.)

Haastateltavien lastentarhanopettajien kokemukset ulkomaankokemuksen kasvutekijöistä ovat melko samassa linjassa myös opettajien ammatillista kasvua ulkomailla selvittäneiden Ollikaisen & Pajalan (2000) tutkimustulosten kanssa. Euroopassa toteutetun Leonardo da Vinci -ohjelman kautta ulkomaille lähteneistä osallistujista noin puolet olivat opettajia – suurin osa ammatillisista oppilaitoksista tai korkeakouluista. Tiedon lisääntyminen, vaihtoehtoisten näkökulmien saaminen, kielitaidon parantuminen, kyky opettaa vieraalla kielellä sekä rohkeuden lisääntyminen koettiin kansainvälisen henkilövaihdon ammatillisiksi hyödyiksi. Lisäksi kohdemaan kulttuurintuntemus, itsevarmuus, itseluottamus, sosiaalisuus, yhteistyötaidot ja aloitekyky olivat kehittyneet ulkomaanvaihdon ansiosta. (Ollikainen & Pajala 2000, 5, 21, 36-37, 51.)

7.2 Tutkimuksen eettisyys

Tuomi ja Sarajärvi (2009) toteavat, että tutkimuksen ja etiikan välinen yhteys on kaksisuuntainen. Toisaalta tutkimuksen tulokset vaikuttavat eettisiin valintoihin, toisaalta eettiset kannat vaikuttavat tutkijan ratkaisuihin tieteellisessä työssään. Jälkimmäistä yhteyttä kutsutaan varsinaisesti tieteen etiikaksi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 125.)

Eettisyyttä koskevat kysymykset ovat läsnä koko tutkimuksen ajan. Eettinen ajattelu katsotaan kyvyksi pohtia, mikä on eri tilanteissa oikein ja mikä väärin. Tutkija itse on päävastuussa

tutkimukseen liittyvistä ratkaisuista ja valinnoista. Vaikka joka tutkimukseen liittyy eettisiä valintoja, ihmistieteissä niitä joudutaan pohtimaan tutkimuksen jokaisessa vaiheessa. Erityisesti haastattelussa, jossa ollaan välittömässä kontaktissa tutkittaviin, eettiset ratkaisut ovat hyvin monimuotoisia. On suotavaa, että tutkija on perehtynyt eettisiin kysymyksiin jo ennen tutkimuksensa aloittamista. (Kuula 2013, 21; Hirsjärvi & Hurme 2011, 19.)

Tutkija joutuu väistämättä miettimään, kuinka paljon hän voi tutkimuksensa tavoitteista ja menettelytavoista haastateltavilleen kertoa. Hirsjärven ja Hurmeen (2011) mukaan on vaikeaa antaa mitään yleispätevää ohjetta siitä, mihin raja tulisi vetää liiallisen informoinnin ja tutkittavan kannalta olennaisen tiedon välille. He toteavat, että pääperiaatteena tulisi kuitenkin olla se, että haastateltava suostuu tutkimukseen asianmukaisen tiedottamisen pohjalta. Lähetin hyvissä ajoin ennen haastatteluja tutkimukseeni osallistujille kirjallisen tutkimussuostumuksen, jossa kerroin tutkimukseni aiheen ja sen etenemisen yleisesti ja pääpiirteittäin, välttelin liiallisia yksityiskohtia. Pyrin antamaan heille ne tiedot, jotka koin heille relevanteiksi ja tärkeiksi tietää. Sain jokaiselta haastateltavalta erikseen kirjallisen suostumuksen tutkimukseeni. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 20.)

Kerroin myös haastateltavien henkilöllisyyksien pysyvän salassa ja että aineistoa tullaan käyttämään vain pro gradu -tutkielmaani varten, ei mihinkään muuhun. Tutkimustuloksia käsitellessä tutkijan tulee kiinnittää erityistä huomiota haastateltavien anonymiteettisuojaan. Anonymisointi tarkoittaa käytännössä tunnistetietojen poistamista tai karkeistamista haastattelun litteroinnista (Kuula & Tiitinen 2011, 452). On erittäin tärkeää, ettei osallistujien henkilöllisyys missään vaiheessa paljastu. Otin tämän huomioon ja käytin nimien sijaan merkintää H1, H2, H3, H4 tai H5 (H=henkilö), mikä suojasi haastateltavien yksityisyyttä. En maininnut missään tutkimuksen vaiheessa haastateltavieni asuinpaikkaa tai muita tunnistettavuutta paljastavia tekijöitä. Haastateltavista on nähtävillä vain ikä ja se maa, jossa he olivat toimineet lastentarhanopettajina.

Tutkimussuostumuksessa ilmoitin lisäksi, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja että halutessaan sen voi keskeyttää milloin vain. Tämän kertominen tutkimukseen osallistujille on välttämätöntä ja tarvittaessa siitä on muistutettava tutkimuksen edetessä (Kuula & Tiitinen 2011, 142). Kerroin myös aineistonkeruumenetelmästäni ja siitä, että haastattelut nahoitetaan. Myös haastattelun arvioitu kesto mainittiin. Informoin haastateltaviani siitä, että tutkimuksen päätyttyä ja tuloksien oikeellisuuden osoittamisen jälkeen tutkimusaineisto hävitetään.

Tutkimuksessa tulee noudattaa ihmisarvon kunnioittamisen periaatetta, mikä tarkoittaa, ettei tutkittaville saa aiheuttaa vahinkoa eikä heitä saa loukata (Eskola & Suoranta 1998, 56). Haastatteluissani olin aidosti kiinnostunut osallistujien ajatuksista ja kunnioitin heidän mielipiteitään. Tallensin tutkimusaineistoni huolellisesti, jotta saisin muodostettua mahdollisimman tarkan analyysin ja sitä kautta perustellut tutkimustulokset. Pidin tutkimusaineiston tallessa niin, että niihin ei ulkopuolisilla ollut pääsyä. Tuhosin keräämäni aineiston, kun en enää tarvinnut sitä. Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012) on laatinut ohjeet hyvästä tieteellisestä käytännöstä Suomessa. Yksi keskeisimmistä lähtökohdista on se, että tutkija noudattaa tutkimuksessaan tiedeyhteisön tunnustamia toimintatapoja, jotka ovat rehellisyys, yleinen huolellisuus ja tarkkuus. Näitä tapoja vaalitaan tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä tutkimuksen ja sen tulosten arvioinnissa. Pysin tutkimukseni jokaisessa vaiheessa kunnioittamaan näitä tapoja ja toimimaan niiden mukaisesti. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6.)

7.3 Tutkimuksen luotettavuus

Eskola ja Suoranta (1998) katsovat, että laadullisen tutkimuksen luotettavuuden keskiössä on tutkija itse. Tämän vuoksi luotettavuutta arvioidaan koko tutkimusprosessin perusteella. (Eskola & Suoranta 1998, 211.) Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta tarkastellaan usein reliabiliteetin ja validiteetin käsitteiden avulla. Reliabiliteetilla tarkoitetaan saatujen tutkimustulosten toistettavuutta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 136.) Tämä voidaan todeta kahdella eri tavalla: jos kaksi tutkijaa päätyy samaan lopputulokseen tai jos samaa henkilöä tutkitaan eri tutkimuskerroilla ja saadaan sama tulos. Validiteetilla tarkoitetaan sitä, että tutkija on tutkinut juuri niitä asioita, joita on luvannut. Se myös käsittää mittarin tai tutkimusmenetelmän kykyä mitata juuri sitä, mitä on tarkoituskin mitata. Mittaukset ja menetelmät eivät kuitenkaan läheskään aina vastaa sitä todellisuutta, jota tutkija luulee tutkivansa. Validiteettia ei saa pitää itsestään selvyytenä. Validiteetti on suhteellista, minkä vuoksi sitä tulee jatkuvasti arvioida suhteessa tutkimuksen tarkoitukseen ja sen olosuhteisiin. (Hirsjärvi 2013, 231; Maxwell 2010, 279.)

Tuomen ja Sarajärven mukaan (2009) tutkijan tulee selvittää ja kertoa tutkimuksensa kaikki vaiheet ymmärrettävästi ja mahdollisimman yksityiskohtaisesti (Tuomi & Sarajärvi 2009, 141). Tämä tutkijan tarkka selostus tutkimuksen toteuttamisen eri vaiheista lisää osaltaan tutkimuksen luotettavuutta. Aineiston tuottaminen tulisi kertoa selkeästi ja totuudenmukaisesti. (Hirsjärvi 2013,

232.) Pysin raportissani kuvaamaan ja ilmaisemaan asiat selkeästi ja loogisesti ja myös perustelemaan tekemäni valinnat. Aineiston analyysin toteutin mahdollisimman huolellisesti kuvaamalla tarkasti analyysin vaiheet, käyttäen myös esimerkkitaulukkoja. Käytin tulosten esittämisen yhteydessä esimerkkejä aineistosta, jotta haastateltavien alkuperäiset ilmaukset tulisivat hyvin näkyviin. Tutkimuksen ja sen tulosten selkiyttämiseksi muodostin lisäksi runsaasti taulukoita. En ole muokannut tai vääristellyt saamiani tuloksia millään lailla enkä toiminut tutkimuseettisten lähtökohtien vastaisesti.

Käytin tutkimustuloksissani runsaasti suoria aineistokatkelmia, jolloin haastateltavien lastentarhanopettajien näkemykset tulevat aidosti esille. Suorat arkipuheiset sitaatit poikkeavat käyttämästäni kirjakiielestä, mutta ne elävöittävät tekstiä ja antavat sille vaihtelua. Kvalitatiiviseen tutkimukseen kuuluu sen vivahteikkuus, joka näkyy siinä, ettei tuoda esille vain päätuloksia suurine linjoinen, vaan esitetään myös aineiston vaihtelevuutta tuovia suoria otteita (Hirsjärvi & Hurme 2011, 194). Moilanen ja Rähä (2001) kuitenkin muistuttavat, ettei sitaatteja saisi olla liikaa eivätkä ne saisi olla liian pitkiä. Jos näin on, lukija saattaa hypätä niiden yli tai lukea vain ne. (Moilanen & Rähä 2001, 63.)

Tutkielmani alkumetreillä minulla oli kovin maailmojasyleilevä ajatus siitä, mitä kaikkea voisin tutkia. Olin kiinnostunut useista aihealueista ja niitä kaikkia olisi ollut mielekästä tutkia. Olisin tässä työssä tutkimieni aiheiden lisäksi halunnut selvittää eri maiden opetuskuulttuureja ja niiden eroja eri kulttuureissa. Teema kuitenkin karsiutui tutkimuksen edetessä, sillä raja tuli vastaan ja havahduin, että kaikkea ei voi yhdellä kerralla mitenkään tutkia. On selvennettävä, mitä haluaa tutkia ja mitä haluaa keräämällä aineistolla osoittaa (Hirsjärvi 2013, 81). Poisjäänyt teema on kuitenkin mainittu tutkimussuostumuksessa ja se oli mukana myös haastatteluissa, koska en sillä hetkellä halunnut jättää sitä tutkimukseni ulkopuolelle.

Etsiessäni vapaaehtoisia osallistujia tutkimukseeni, kerroin hakemuksissani yleisesti tutkimusaiheestani ja tutkimuksen tarkoituksesta. Tämä on tärkeää niin tutkimuksen eettisestä kuin luotettavuudenkin näkökulmasta. Koen, että haastattelutilanteessa sain lastentarhanopettajat kertomaan paljon itsestään ja omista ulkomaan kokemuksistaan sekä kuvailemaan niitä yksityiskohtaisesti. Näin ollen ajattelen, että onnistuin haastattelun kysymysten asettelussa melko kiitettävästi. Sekin, että haastateltavat avautuivat vaikeistakin kokemuksistaan minulle, osoittaa mielestäni jonkinlaista luottamusta tutkijan ja tutkittavien välillä. Näin ollen koen, että sain toteutettua rehellisyyteen pohjautuvia haastatteluja.

Kun tutkittavien määrä on vähäinen, tulisi kiinnittää huomiota siihen, mitä yleistä näiden ihmisten kokemukset tai käsitykset tavoittavat. Yleistämiseen yhdistyy vahvasti koskettavuuden käsite, sillä jos tutkimuksen teema on merkittävä yleensä ihmiselämän kannalta, voi lukija tällöin löytää raportista jotain sellaista, joka koskettaa häntä itseään. (Moilanen & Räihä 2001, 63.) Tässä painotan, että tutkimukseni antaa aiheeseen vain yhden näkökulman. Tutkimustuloksiani ei voida yleistää eikä niistä voida johtaa uutta teoriaa, sillä ne ovat ainutlaatuisia ja hyvin yksilöllisiä. Ne ovat kuitenkin antaneet tärkeää tietoa lastentarhanopettajien sopeutumisen kokemuksista, mikä olikin tutkimukseni päätavoite. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan keskitytään kuvaamaan jotakin tapahtumaa, ymmärtämään toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jostakin ilmiöstä. Ratkaisevaa laadullisessa tutkimuksessa ei ole aineiston koko, vaan tulkintojen kestävyys ja syvyys. (Eskola & Suoranta 1998, 61; 68.)

7.4 Tutkijan reflektointi ja mahdolliset jatkotutkimusaiheet

Olen kokenut tutkielman teon erittäin kiehtovaksi ja antoisaksi oppimisprosessiksi. Matkalle on mahtunut mielenkiintoisia oivalluksia, mutta myös haastavia tilanteita ja epätoivon hetkiä. Minulle oli jo kandin työtä tehdessäni selvää, että haluan jatkaa aihetta myös pro gradussani. Kandintyöni käsitteli varhaiskasvattajan toimintaa monikulttuurisessa ympäristössä, jota nyt jatkoin eteenpäin syventymällä ulkomaankokemuksiin, kielen ja vuorovaikutuksen rooliin ja kasvattajan omaan kehitykseen. Aiheen valintaan vaikuttivat vahvasti henkilökohtaiset intressit, mutta myös se, ettei suomalaisten lastentarhanopettajien ulkomaankokemuksista ole maassamme juuri tutkimuksia tehty. Elämme kuitenkin jatkuvasti kansainvälistyvässä maailmassa, minkä takia vieraassa maassa asumisesta ja työskentelystä sekä kulttuurien välisistä eroista tarvitaan ehdottomasti lisää tietoa ja ymmärrystä – myös varhaiskasvatuksen asiantuntijoiden keskuudessa.

Alussa minulle tuotti vaikeuksia rajata aiheeni tarkasti. Aihe kiinnosti niin paljon, että oli hankala päättää, mihin lopulta fokusoisin ajatukseni. Aloittelevalle tutkijalle tämä lienee melko tyypillistä, sillä suurta kokemusta tutkimuksen teosta ei ole. Lopulta, pitkän mietinnän ja teorioihin syventymisen jälkeen löysin selkeät sävelet tutkimukseeni ja pääsin varsinaisesti vauhtiin.

Vaikka koenkin onnistuneeni haastattelijana melko kiitettävästi, olisi omista opettajakokemuksista ulkomailla ollut varmasti hyötyä. Olisin omien kokemusteni kautta päässyt vielä syvemmälle aiheeseen ja pystynyt refleктоimaan omia opettajakokemuksiani. Ainoa

tähänastinen pitempi ulkomaankokemukseni on ollut vuoden mittainen au pairin työ, joka ei vastaa lastentarhanopettajan toimintaa tai työnkuvaa, vaikka olinkin tekemisissä lasten ja heidän vanhempiansa kanssa päivittäin. Uskon kuitenkin, että työympäristön ulkopuolisen sopeutumisen kannalta pystyin samaistumaan haastateltavieni kokemuksiin, erityisesti kulttuurishokin suhteen.

Haastateltavien etsiminen tuntui alussa työläältä, mutta oikeiden foorumien löydyttyä yhteydenottoja alkoi ilmaantua hyvinkin nopeasti. Olin positiivisesti yllätynyt, kuinka moni oli valmis ja halukas kertomaan kokemuksistaan, olihan vastassa täysin tuntematon ihminen. Kaikki tutkimukseeni osallistuneet lastentarhanopettajat olivat työskennelleet eurooppalaisissa kaupungeissa. Tämä ei ollut tietoinen valinta, vaan sattuma, sillä valitsin osallistujat ilmoittautumisjärjestyksessä, jotta saisin haastatteluuni kaikista motivoituneimmat ja innokkaimmat henkilöt. Aineistoon olisi saanut ehkä enemmän variaatiota ja laajempaa näkökulmaa, jos kohdemaat olisivat olleet eri puolilta maailmaa. Toisaalta samassakin maassa työskennelleillä saattoi olla hyvinkin erilaisia ajatuksia ulkomaan ajastaan.

Uskon, että tutkimuksestani on hyötyä erityisesti ulkomaille lähteville lastentarhanopettajille. Kulttuurien tuntemisesta ja niiden monimuotoisuudesta luulen kuitenkin olevan apua myös Suomessa monikulttuurisissa päiväkodeissa työskenteleville. Työni voisi osaltaan herättää pohtimaan myös Suomeen muuttavien ulkomaalaistaustaisten opettajien sopeutumisesta suomalaiseen kulttuuriin ja työympäristöön.

Koska tutkimukseni tarkastelee lastentarhanopettajien kokemuksia ulkomailla olosta, olisi mielenkiintoista jatkaa tutkimusta selvittämällä, mitä tapahtuu muutettaessa takaisin Suomeen: minkälaista sopeutuminen on kotiinpaluun jälkeen? Miten paluu suomalaiseen työkuulttuuriin sujuu ja mitä se vaatii onnistuakseen? Koska lastentarhanopettajien asema ja arvostus eri kulttuureissa eivät mahtuneet tähän tutkimukseen, voisi se olla myös tulevaisuuden tutkimusaihe. Joka tapauksessa aihe kaipaa enemmän huomiota ja siksi jatkotutkimukset olisivat enemmän kuin tarpeellisia suomalaiselle varhaiskasvatukselle.

LÄHTEET

Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Alho, O. 1994. Kulttuuristen erityispiirteiden syntyminen. Teoksessa Alho, O., Lehtonen, J., Raunio, A. & Virtanen, M. Ihminen ja kulttuuri, Suomalainen kansainvälistyvässä maailmassa. FINTRA. Helsinki: Kansainvälisen kaupan koulutuskeskus.

Alitolppa-Niitamo, A. 1994. Kun kulttuurit kohtaavat. 2. painos. Keuruu: Otava.

Allan, H., Larsen, J.A., Bryan, K. & Smith, P.A. 2004. The social reproduction of institutional racism: internationally recruited nurses' experiences of the British health services. Diversity in Health and Social Care 1. European Institute of Health and Medical Sciences. University of Surrey, UK. Radcliffe Publishing.

<http://diversityhealthcare.imedpub.com/the-social-reproduction-of-institutional-racism-internationally-recruited-nurses-experiences-of-the-british-health-services.pdf>. Luettu 13.4.16.

Cantell, M. (toim.) 2000. Monikulttuurisen nuorisotyön käsikirja. Helsinki: LK-Kirjat/Lasten Keskus.

Cohen, R. 2006. Migration and its enemies. Global Capital, Migrant Labour and the Nation-state. England: Ashgate Publishing Limited.

Dervin, F. ja Keihäs, L. 2013. Johdanto uuteen kulttuurienväliseen viestintään ja kasvatukseen. Kasvatusalan tutkimuksia 63. Helsinki: Suomen kasvatustieteellinen seura FERA.

Eskola, J. 2001. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Eskola, J. & Vastamäki, J. 2015. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Valli, R. & Aaltola, J. (toim.) 2015. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 4. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Eteläpelto, A. & Vähäsantanen, K. 2010. Ammatillinen identiteetti persoonallisena ja sosiaalisena konstruktiona. Teoksessa Eteläpelto, A. & Onnismaa, J. (toim.) 2010. Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu. (Hansaprint Oy) Vantaa: Kansanvalistusseura.

Forsander, A. 2001. Etnisten ryhmien kohtaaminen. Teoksessa Forsander, A., Ekholm, E., Hautaniemi, P., Ali, A., Alitolppa-Niitamo, A., Kyntäjä, E. & Cuong, N.Q. (toim.) 2001. Monietnisyys, yhteiskunta ja työ. Helsingin yliopiston tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia: Palmenia-kustannus.

Frisk, O. & Tulkki, H. 2005. Kulttuuriavain. Helsinki: Otava.

Garam, I. 2000. Kansainvälisyyttä käytännössä. Suomalaisten vaihto-opiskelijoiden kokemuksia ulkomailla opiskelusta. Opiskelijajärjestöjen tutkimussäätiö Otus 18/2000. Helsinki: Monila.

Garam, I. 2005. Opiskelijoiden kansainvälinen liikkuvuus ja työelämä. Työnantajien näkemyksiä ulkomailla opiskelun ja harjoittelun merkityksestä. Occasional Paper 1/2005. Kansainvälisen henkilövaihdon keskus CIMO.

http://www.cimo.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/cimo/embeds/cimowwwstructure/15451_opiskelijoiden_liikkuvuus_tyoelama.pdf. Luettu 4.3.16

Geerts, E. 2012. Turkish customs and etiquette. The Istanbul Insider.

<https://www.theistanbulinsider.com/turkish-customs-and-etiquette/>. Luettu 14.4.16.

Goode, T.D. & Jones, W. 2009. Linguistic competence. National center for cultural competence. George university center of child and human development.

<http://nccc.georgetown.edu/documents/Definition%20of%20Linguistic%20Competence.pdf>. Luettu 22.4.16.

Gore, K. 2007. Networking Cultural Knowledge. An interactive and experiential strategy to apply intercultural communication in business. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Grant, C.A. & Ladson-Billings, G. (toim.) 1997. Dictionary of multicultural education. United States of America: The Oryx Press.

Gudykunst, B. 2003. Cross-Cultural and Intercultural Communication. UK: Sage Publications.

Gudykunst, B & Kim, Y.Y. 1997. Communicating With Strangers. An Approach to Intercultural Communication. 3rd edition. USA: McGraw-Hill.

- Halinoja, R. 1998. Kansainvälinen tapakulttuuri. Teoksessa Salo-Lee, L., Malmberg, R. & Halinoja, R. 1998. Me ja muut. Kulttuurienvälinen viestintä. Helsinki: Yle-Opetuspalvelut.
- Hall, S. 2003. Kulttuuri, paikka ja identiteetti. Teoksessa Lehtonen, M. & Löytty, O. (toim.) 2003. Erilaisuus. Tampere: Vastapaino.
- Haslberger, A., Brewster, C. & Hippler, T. 2014. Managing performance abroad. A new model for understanding expatriate adjustment. New York and London: Routledge.
- Hellsten, K. 2009. Ulkomaantyö. Helsinki: CC Lakimiesliiton Kustannus.
- Hirsjärvi, S. 2013. Tutkimuksen reliäabelius ja validius. Teoksessa Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. Tutki ja kirjoita. 15. painos. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2011. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hofstede, G. 1993. Kulttuurit ja organisointi - Mielen ohjelmointi. Helsinki: WSOY.
- Jandt, F.E. 2004. Intercultural Communication. A Global Reader. UK: Sage Publications.
- Kaikkonen, P. 2004. Vierauden keskellä. Vierauden, monikulttuurisuuden ja kulttuurienvälisen kasvatuksen aineksia. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kim, Y.S. 2008. Communication experiences of American expatriates in South Korea: a study of cross-cultural adaption. Human communication. A publication of the Pacific and Asian communication association. Vol. 11. No. 4; 505-522.
- Kim, Y.Y. 1995. Cross-Cultural Adaptation. An Integrative Theory. Teoksessa Wiseman, R.L. (edit.) 1995. Intercultural Communication Theory. California: Sage Publications.
- Kim, Y.Y. 2001. Becoming intercultural. An Integrative Theory of Communication and Cross-Cultural Adaption. UK: Sage Publications.
- Kopylova, P. 2011. Yksinäisyys vieraassa maassa. Teoksessa Heiskanen, T. & Saaristo, L. (toim.) Kaiken keskellä yksin. Yksinäisyyden syyt, seuraukset ja hallintakeinot. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Korhonen, V. & Puukari, S. 2013. Kulttuurisen monimuotoisuuden huomioiminen työyhteisössä. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, A., Fågel, S. & Säävälä, M. (toim) 2013. Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Helsinki: Väestöliitto ry.

- Koskensalo, A. 2004. Kulttuurien välisestä viestinnästä vieraiden kielten opetuksessa. Teoksessa Virtanen, M. (toim.) 2004. Avain monikulttuuriseen Suomeen – opas perusopetuksen aihekokonaisuuteen Kulttuuri-identiteetti ja kansainvälisyys. Turun opettajankoulutuslaitos. Turun yliopisto.
- Krippendorff, K. 2013. Content Analysis. An Introduction to Its Methodology. California: Sage Publications.
- Kupiainen, J., 1994. Kulttuurien kohtaaminen. Teoksessa Hilasvuori, T. & Mikkola, A. Monikulttuurinen koulu ja opetus. Opetus & Kasvatus -sarja. Helsinki: Vantaan täydennyskoulutuslaitos.
- Kuula, A. 2013. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Kuula, A. & Tiitinen, S. 2011. Eettiset kysymykset ja haastattelujen jatkokäyttö. Teoksessa Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. 2011. Tampere: Vastapaino.
- Lasonen, J. ja Halonen, M. 2009. (toim.) Kulttuurienvälinen osaaminen koulutuksessa ja työelämässä. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Lehtonen, J., 1994, Omakuva ja vieraskuva – suomalainen tutkimusten valossa. Teoksessa Alho, O., Lehtonen, J., Raunio, A. & Virtanen, M. 1994. Ihminen ja kulttuuri. Suomalainen kansainvälistyvässä maailmassa. FINTRA. Helsinki: Kansainvälisen kaupan koulutuskeskus.
- Lehtonen, M. & Herkman, J. (suom. ja toim.) 2002. Stuart Hill. Identiteetti. Tampere: Vastapaino.
- Lehtonen, M. & Löytty, O. (toim.) 2003. Erilaisuus. Tampere: Vastapaino.
- Liebkind, K. 2006. Kun kulttuurit kohtaavat. Teoksessa Liebkind, K. (toim.) 2006. Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Lindberg, E., Toivanen, M. & von Hertzen, N. 2006. Monikulttuurisuus työyhteisössä. Julkaisu työnantajille. MoniQ -projekti. Oy Edita Prima Oy.
http://www.yhdenvertaisuus.fi/@Bin/114924/Julkaistu_tyonantajille.pdf. Luettu 24.4.16.
- Mahlamäki-Kultanen, S. 2007. Tansaniaan suuntautuneen kehitysyhteistyön vaikutus ammatillisen opettajan osaamiseen. Teoksessa Saari, S. & Varis, T. (toim) 2007. Ammatillinen kasvu. Professional growth. Professori Pekka Ruohotien juhlakirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

- Matinheikki-Kokko, K. 1999. Kulttuurikompetenssin oppiminen toisesta kulttuurista tulevien ohjaustyössä. Teoksessa Eteläpelto, A. & Tynjälä, P. 1999. Oppiminen ja asiantuntijuus. Työelämän ja koulutuksen näkökulmia. Juva: WSOY.
- Maxwell, J.A. 2010. Validity. How might you be wrong? Teoksessa Luttrell, W. (toim.) 2010. Qualitative educational research. Readings in reflexive methodology and transformative practice. New York and London: Routledge.
- Metsänen, R. 2006. Nuorten johtajien sopeutuminen uuteen kulttuuriin. Hämeen ammattikorkeakoulu ja Tampereen yliopiston ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskus. Akateeminen väitöskirja.
- Mikkola, P. 2001. Kahden kulttuurin taitajaksi. Maahanmuuttajaoppilaan monikulttuurinen identiteetti, tavoitteet ja toiminta. Turku: Turun yliopiston julkaisuja.
- Moilanen, P. & Räihä, P. 2001. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Mäkilouko, M. 2003. Multicultural leadership. Strategies for improved performance. Helsinki: Multikustannus/Multiprint Oy.
- Ollikainen, A. & Pajala, S. 2000. Ammattitaitoa ja työllisyyttä Euroopasta? Leonardo da Vinci – henkilövaihtotoimintojen vaikuttavuus. Kansainvälisen henkilövaihdon keskus CIMO.
http://www.oph.fi/download/49131_ammattitaitoa_ja_tyollisyytta_euroopasta.pdf. Luettu 4.3.16
- Opetushallitus. 2009. Oma kieli – oma mieli. Opas äidinkielen oppimisen tukemiseen.
http://www.oph.fi/download/121981_oma_kieli_oma_mieli_2009.pdf. Luettu 7.4.16.
- Paavola, H. & Talib, M. 2010. Kulttuurinen moninaisuus päiväkodissa ja koulussa. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Pietilä, I. 2010. Intercultural adaptation as a Dialogical Learning Process. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis 1523. Tampere: Tampere University Press.
- Pitkänen, P. 2004. Kansainvälinen ja kulttuurien välinen opetustyö. Teoksessa Atjonen, P. & Väisänen, P. 2004. Osaava opettaja. Keskustelua 2000-luvun opettajankoulutuksen ydinaineksesta. Joensuun yliopisto/Soveltavan kasvatustieteen laitos.

- Pitkänen, P. 2011. (toim.) Kulttuurien kohtaamisia arjessa. Tampere: Vastapaino.
- Pitkänen, P. & Kouki, S. 1999. Vieraiden kulttuurien kohtaaminen viranomaistyössä. Helsinki: Edita.
- Poros, M.V. 2004. Networks of Inclusion and Exclusion in the Economic Concentrations of Asian Indian Immigrants in New York and London. Teoksessa Ditomaso, N. & Post, C. (edit.) Diversity in the Workforce. UK: Elsevier.
- Pöyhönen S. & Hiltula K. 2006. (toim.) Opettajana vieraalla maalla: opetuskulttuurien kohtaamisia. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Raiskio, T. 2002. Euforiasta kulttuurishokkiin – yksilön kriisi välittää kuvaa vieraasta kulttuurista. <http://jultika oulu.fi/files/nbnfi-fe19991194.pdf>. Luettu 5.3.16
- Rankinen, A. 2008. Kulttuurinen osaaminen Etelä- ja Itä-Kiinassa toimittaessa. Illustraationa eräs tulkinta suomalaisjohtajien Kiina-kokemuksista. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/18816/9789513933326.pdf?sequence=1>. Luettu 5.3.16
- Raunio, A., 1994. Vieraan kulttuurin kohtaaminen käytännössä. Teoksessa Alho, O., Lehtonen, J., Raunio, A. & Virtanen, M. Ihminen ja kulttuuri, Suomalainen kansainvälistyvässä maailmassa. FINTRA. Helsinki: Kansainvälisen kaupan koulutuskeskus.
- Raunio, M., Säävälä, M., Hammar-Suutari, S. & Pitkänen, P. 2011. Monikulttuurisuus ja kulttuurien välisen vuorovaikutuksen areenat. Teoksessa Pitkänen, P. 2011. (toim.) Kulttuurien kohtaamisia arjessa. Tampere: Vastapaino.
- Riitaoja, A. 2007. Opettajien kansainvälinen liikkuvuus. Hyöty ja vaikutukset peruskouluissa ja lukioissa sekä ammatillisissa ja korkea-asteen oppilaitoksissa. Occasional Paper. Kansainvälisen henkilövaihdon keskus CIMO.
- Rousku, K. 1998. Sopeutuminen vieraaseen kulttuuriin. Teoksessa Alanko, H. & Rousku, K. 1998. Työ ja koti maailmalla. Muuttajan valmentautumisopas. FINTRA. Helsinki: Kansainvälisen kaupan koulutuskeskus.
- Ruohotie, P. 2000. Oppiminen ja ammatillinen kasvu. Porvoo: WSOY.
- Räty, M. 2002. Maahanmuuttaja asiakkaana. Helsinki: Tammi.

- Sajavaara, A. 2010. Kieli- ja viestintätaidot korostuvat työelämässä. Kielikello 3/2010.
<http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=2139>. Luettu 22.4.16.
- Salminen, K. & Poutanen P. 1996. Kulttuurikompassi. Helsinki: Edita.
- Salo-Lee, L. 1998. Kielellinen viestintä. Teoksessa Salo-Lee, L., Malmberg, R. & Halinoja, R. 1998. Me ja muut. Kulttuurienvälinen viestintä. Helsinki: Yle-Opetuspalvelut.
- Salo-Lee, L. 1998. Kieli, kulttuuri ja viestintä. Teoksessa Salo-Lee, L., Malmberg, R. & Halinoja, R. 1998. Me ja muut. Kulttuurienvälinen viestintä. Helsinki: Yle-Opetuspalvelut.
- Salo-Lee, L. 2005. Kohden kulttuurienvälistä kompetenssia. Teoksessa Varis, T. (toim.) 2005. Uusrenessanssiajattelu, digitaalinen osaaminen ja monikulttuurisuuteen kasvaminen. Tampereen yliopiston ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja. OKKA –säätöön julkaisuja.
- Schneider, S.C & Barsoux, J-L. 2003. Managing across cultures. 2nd edition. England: Pearson Education Limited.
- Scollon, R. & Scollon. S. 2001. Intercultural communication: a discourse approach. 2nd edition. Oxford: Blackwell.
- Selmer, J. 2006. Language ability and adjustment: Western expatriates in China. Thunderbird international business review. Volume 48. Issue 3; 347-368.
- Talib, M-T. 2002. Monikulttuurinen koulu. Haaste ja mahdollisuus. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Talib, M-T. 2005. Eksotiikkaa vai ihmisarvoa. Opettajan monikulttuurisesta kompetenssista. Kasvatusalan tutkimuksia 21. Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Talib, M-T. 2006. Why is it so hard to encounter diversity. Teoksessa Talib, M-T. (toim.) 2009. Diversity – a challenge for educators. Kasvatusalan tutkimuksia 27. Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Talib, M-T. 2007. Opettajana monikulttuurisessa koulussa. Teoksessa Niemi, H. & Sarras, R. 2007. Erilaisuuden valot ja varjot. Eettinen kasvatus koulussa. Helsinki: Otava.
- Tanner, K. 2002. Ulkomaille muuttajan opas. Helsinki: Gummerus Kustannus Oy.

- Taylor, B. 2005. The experiences of overseas nurses working in the NHS: results of a qualitative study. *Diversity in Health and Social Care* 2; 17-27. Radcliffe Publishing.
<http://diversityhealthcare.imedpub.com/the-experiences-of-overseas-nurses-working-in-the-nhs-results-of-a-qualitative-study.pdf>. Luettu 13.4.16.
- Tikka, I. 2004. *Suomalainen lapsi maailmalla. Kolmannen kulttuurin kasvatit*. Kansanvalistusseura. Keuruu: Otava.
- Tuomi, J. & Sarajärvi A. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje*.
http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Luettu 18.4.16.
- Vartia, N. 2009. *Kotona kaikkialla. Kansainvälisen kanssakäymisen taitoja*. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Vartiainen-Ora, P. 2007. *Eriaisuus sallittu. Perehdymme monimuotoisuuteen -käsikirja työhön perehdyttäjälle ja työyhteisölle. Petmo –hanke*. Helsinki: SAK.
- Virtanen, M. 1994. *Mitä suomalaisuus on?* Teoksessa Alho, O., Lehtonen, J., Raunio, A. & Virtanen, M. *Ihminen ja kulttuuri, Suomalainen kansainvälistyvässä maailmassa*. FINTRA. Helsinki: Kansainvälisen kaupan koulutuskeskus.
- Vuorikoski, M. & Törmä, T. (toim.) 2004. *Opettaja peilissä: katse ammatilliseen kasvuun*. Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Williams, J.E. & Simpson, G. 2009. *Understanding international social work*. Teoksessa Lawrence, S., Lyons, K., Simpson, G. & Huegler, N. (toim.) 2009. *Introducing international social work*. UK: Learning Matters.

LIITTEET

Liite 1 Tutkimussuostumus

Tutkielman tekijä:

Stiina Hämäläinen

Tampereen yliopisto/Kasvatustieteiden yksikkö

Tutkimukseni tarkoituksena on tarkastella suomalaisten lastentarhanopettajien kokemuksia vieraassa kulttuurissa asumisesta ja työskentelystä. Haluan selvittää, mitä uuteen kulttuuriin sopeutuminen käytännössä tarkoittaa ja miten siihen vaikuttaa kulttuurien välinen vuorovaikutus. Tutkin myös, miten kulttuurin vaihdos vaikuttaa kasvattajan omaan identiteettiin, keskittymällä opetuskulttuurien ja kasvattajan ammatti-identiteetin väliseen suhteeseen.

Tutkimuksen tavoitteena on saada ajankohtaista tietoa suomalaisten lastentarhanopettajien työskentelystä vieraan kulttuurin päiväkodissa. Aiheesta on niukasti aiempia tutkimuksia, joten tutkimukseni toisi varmasti lisää tuoretta tietoa suomalaisten lastentarhanopettajien kansainvälisestä liikkuvuudesta ja ymmärrystä kulttuurien välisestä viestinnästä.

Aineistonkeruumenetelmänä käytän teemahaastattelua. Yksilöhaastattelun suomalaisia lastentarhanopettajia, jotka ovat olleet tai ovat edelleen töissä päiväkodissa Suomen ulkopuolella. Työskentelyn vähimmäisajaksi olen rajannut puoli vuotta. Nauhoitan haastattelut nauhurilla. Haastattelu kestää 1-2h.

Tämän jälkeen aloitan haastatteluaineistojen litteroinnin eli puhtaaksikirjoituksen. Teitä ei tutkimuksessa mainita omilla nimillänne ja mahdolliset suorat lainaukset tehdään niin, että Teitä ei voida niistä välittömästi tunnistaa. Tarvittaessa muutetaan tai poistetaan myös paikkatietoja ja muita erisnimiä (työpaikkojen tms. nimet). Kun tutkimus on päättynyt ja sen tulokset on osoitettu oikeellisiksi, tutkimusaineisto hävitetään.

Tutkimusaineistoa käytetään vain tähän tutkimukseen, ei muihin tarkoituksiin. Suostumuksenne tutkimukseeni on täysin vapaaehtoista ja voitte halutessanne keskeyttää tutkimukseen osallistumisen milloin vain.

Liite 2 Teemahaastattelurunko

HAASTATTELUKYSYMYKSIÄ:

- 1) KULTTUURIIN SOPEUTUMINEN
- 2) KIELI JA VUOROVAIKUTUS
- 3) VARHAISKASVATTAJAN KASVU ULKOMAILLA

HAASTATTELUKYSYMYKSIÄ:

ALKU

1. Ikäsi?
2. Kuinka kauan olet työskennellyt lastentarhanopettajana kaiken kaikkiaan?
3. Missä maassa toimit lastentarhanopettajana?
4. Kuinka kauan toimit kyseisessä maassa lastentarhanopettajana?
5. Miksi lähdit ulkomaille töihin? Mikä motivoi?

KULTTUURIIN SOPEUTUMINEN

1. Miten valmistauduit ulkomaille lähtöön? Miten suunnittelit lähtöä?
2. Oliko sinulla joitain stereotyyppisiä uutta maata kohtaan? Mitä ne olivat?
3. Muuttuivatko mainitsemasi ennakkoluulot ajan kuluessa vai vahvistuivatko?
4. Koitko uuteen maahan tullessasi kulttuurishokin? Miten ilmeni?
5. Mikä oli sopeutumisessa haasteellisinta?
6. Mikä oli helpoin omaksua uudessa kulttuurissa?
7. Olitko aiemmin asunut ulkomaille tai matkustellut? Oliko tästä hyötyä?
8. Mitkä asiat helpottivat sopeutumista?
9. Mitkä asiat vaikeuttivat sopeutumista?

10. Koitko, että sopeutumisesi eteni vaiheittain? Mitä vaiheita? Vrt. John Berryn akkulturaatiomalli
11. Oliko jokin selkeä hetki, jolloin huomasit olevasi sopeutunut?
12. Saitko jostain apua tai tukea sopeutumiseesi? Mistä/Keneltä?
13. Miten sinut otettiin vastaan uudessa työpaikassasi?
14. Mitä eroja huomasit suomalaisessa kulttuurissa ja kyseisen maan kulttuurissa yleisesti? Entä päiväkodissa?
15. Miten muutuit kasvattajana?
16. Minkälainen oli ensimmäinen työviikkosi uudessa ympäristössä?
17. Miten paikallisen kielen opetteleminen vaikutti sopeutumiseesi?
18. Mitä uuteen kulttuuriin sopeutuminen mielestäsi vaatii ihmiseltä?

KIELI JA VUOROVAIKUTUS

19. Kenen/keiden kanssa kommunikointi eniten?
20. Minkälaisia eroja huomasit kommunikoidessasi Suomeen verrattuna? Esim. tervehtiminen, fyysinen kontakti yms. (esim. silmiin katsominen, halaukset, etäisyys)
21. Kohtasitko väärinymmärrystilanteita johtuen erilaisesta kommunikointityylistä?
22. Huomasitko muutoksia kommunikointisi suhteen, mitä kauemmin olit uudessa paikassa ollut?
23. Mitkä asiat vaikeuttivat kommunikointia?
24. Mitkä taas helpottivat kommunikointia?
25. Miten paikallisen kielen opetteleminen vaikutti sopeutumiseesi?
26. Minkälaista oli muiden työntekijöiden kanssa kommunikointi päiväkodissa? Eroja Suomeen?

VARHAISKASVATTAJAN KASVU ULKOMAILLA

27. Miten ammatillinen osaamisesi muuttui ulkomailla työskentelyn aikana? Mitkä asiat muuttuivat?
28. Mitkä asiat olivat mielestäsi ne tärkeimmät, jotka vahvistivat/kehittivät ammattitaitoasi?
29. Muuttuiko käsityksesi roolistasi lastentarhanopettajana ulkomaan kokemuksen jälkeen?
30. Miten muutuit itse ihmisenä? Muuttuiko minäkuvasi jollain tavalla?
31. Mitä opit varhaiskasvattajana toimimisesta ulkomailla?
32. Mitä asioita aiot/olet hyödyntänyt nykyisessä työssäsi ulkomailla vietetyn ajan jälkeen?

OPETTAJAKÄSITYS

33. Minkälaisena lastentarhanopettaja nähtiin maan päiväkotiympäristössä?
34. Erosiko opettajan asema jollain tapaa Suomen opettajakäsityksestä? Millä tavoin?
35. Miten vallitseva opettajakäsitys näkyi päiväkodin toiminnassa?
36. Oliko maiden välillä yhtäläisyyksiä opettajan roolin suhteen? Minkälaisia?

Liite 3 Litterointinäyte

K=haastattelija, V=haastateltava

K: Jos tuosta sopeutumisesta niin miten sää, oliks sulla jotaki, miten sää valmistauduit siihen lähtöön ku sää olit lähössä sinne ulkomaille? Oliks sulla jotain, luiks sää jotain oppaita tai? Miten sää niinku valmistauduit siihen, osaaksää sanoa mitään, oliks siinä mitään kaavaa?

V: No nyt ku mieltii ni lähti kyllä vähän soitellen sotaan. Et ei tajunnu että miten iso juttu se on oikeasti lähtee. No ensinnäkin ihan vaan se, et lähtee vieraaseen maahan. Toisena et lähtee oman alan töihin ja kolmanneks et lähtee ensimmäistä kertaa oman alan töihin (naurua). Ois kyllä ehkä hiukan enemmän voinu Suomessaki tähän valmistautua, et aika jotenki soitellen sotaan että. Hoiteli jotain näitä viisumiasioita Suomessa, niinku käytännönjuttuja, asuntoa järjesti ja muuta, mut emmä niinku töihin ni...emmä paljo mitään osannu jotenki etukäteen kattoakaan.

K: Tekisiksää jotain toisin, jos prosessi alkais uudestaan?

V: Kyl mä luulen, et ainaki ois hyvä jos ois valmiina jo takataskussa esimerkiks niit englanninkielisii lastenlauluja et ihan niinku kaikki lähti opettelu alusta, et...luojan lykky et yks mun kaveri anto mullle läksiäislahjaksi lorupussin minkä se oli tehny englanniks. Nii se oli niinku, se oli kyl tosi hyvä.

K: Oli varmaan. Oliks se siis kansainvälinen päiväkot, vai millä kielellä sielä niinku...?

V: Se oli kansainvälinen päiväkot. Et tota, mut ku, no just ku se oli, et ku mä olin ekaa kertaa töissä ni ne ei halunnu mua niitten isojen lasten kanssa pistää töihin, ni mä olin kaksvuotiaitten kanssa. Ja ekana vuonna mun ryhmässä oliko kaheksan turkkilaista ja kaks ulkomaalaista lasta. Ja sit kaksvuotiaita, ni voit kuvitella et se englannin taso oli aika matala että.

K: Pitiks sun opetella sitä turkin kieltä sitten?

V: Oli, se oli ihan pakko oli opetella siinä sitte töiden alettua että...niinku ensimmäinen kokonainen lause minkä oppi sanoon turkiksi oli se, et "Äiti tulee myöhemmin, äiti tulee kohta."

K: Oj, se on tärkeä osata.

V: On.

K: Okei. Oliks sul mitään semmosia ennakkoluuloja sitä maata kohtaan ennen ku sä lähit sinne tai jotain stereotyyppioita että minkälaista sielä vois olla?

V: No, ties sen niinku siitä ku oli tosiaan aikasemmin asunu sielä vuoden, ni ties et sielä on just vaikka niinku kaoottista ja hyvin niinku paljon vähemmän järjestäytyntä ku Suomessa. Et kyl se piti paikkansa, et se on aika semmosta niinku stressinhallintataitoja kehittävä maa.

K: Ihan varmaan, tuliko sulla mitään semmosta, puhutaan kulttuurishokista, mä en tiää onko se vähän liian vahva termi, mut tuliks sulla semmosta? No sä olit jo vuojen sielä ollu mutta tuota...vaikka sillon ku sä eka kertaa menit sinne ni tuliks sulla semmosta että apua, apua, mitä mä täälä teen, miten täälä pitää olla? Tuliks sulla mitään semmosta?

V: Tosiaan niinku sanoit, siinä oli kumminki kolme semmosta nii isoo juttuu yhdisty, niinku et...et oli se kyllä raskasta...Et ekat varmaa kaks kuukautta ni mä valehtelematta tulin melkeen joka päivä itku

kurkussa kotiin. Ja eikä ollu ihan yks eikä kaks kertaa ku mä laitoin mun poikaystävälle viestii että niinku, et mä niin vihaan tätä maata. Niin niin, siin ei ollu, et ei ollu pelkästään se työ vaan sitte se että ku sielä joutu hoitaan näit käytännönasioit niinku puhelinkorttia ja oleskelulupaa ja Turkissa se on siis aivan käsittämättömän vaikeeksi tehty prosessi. Kukaan ei puhu englantia, ni se oli just se et siinä niinku oli vielä tämmönen ekstrakierros, stressii päälle niistä.

K: Voi ei. Opetteliks sää jo sillon niinku sitä turkkia ku sää niinku hoidit noita byrokratia-asioita, oliko pakko...osasko ne ollenkaan siis englantia? Vai oliko se niinku...

V: Yleensä ei, mut mä sain töistä jonku verran, oli pakkoki ottaa vapaapäiviä et pysty pyörii niissä virastoissa ja muuta, et sit...no ne oli vaan omalla painollaan, et sit sitä vaan niinku kiroili suomeks mielessään ja...ei siinä, pakko ne oli hoitaa.

K: Joo. Mulla oliki tossa seuraavana et miten se ilmeni se kulttuurishokki? Sää sanoitki että itkit aika paljon, oliko siinä muuta semmosta, oliko turhautumista tai jotain?

V: Oli joo. Ja sit se että vanhempien puolelta tuli ihan kauheet paineet, koska se et kaksvuotiaat on pienimmät, joita sielä koulussa on, ja suurin osa ei ollu koskaan aikasemmin ollu erossa vanhemmista. Ja sielä on tosi vahva on toi niinku äiti-lapsi -suhde ja se et millä tavalla ne äidit halua suojella ja palvoa ja kontrolloida ni se et tuli aika vahvana semmosia riittämättömyyden tunteita yleensä siitä, että ku tuntu että ne äidit vaan niinku tuomitsee ja kritisoi ja niinku vaatii asioita joihin tuntuu et ei itellä ole sillä hetkellä vielä työkaluja.

K: Niin niin. Sää tuossa sanoitki että byrokratia, mulla oli tässä, että mikä siinä sopeutumisessa oli haasteellisinta tai vaikeinta?

V: No se byrokratia, sit ku sen sai hoidettuu nii ei siinä sitten. Mut, kyl se oli vaikeeta siis se vanhempien rooli et sielä ku se on yksityiskoulu et ne vanhemmat on eri tavalla maksavia asiakkaita ku Suomes, koska ne maksaa paljon rahaa. Ni se jotenki se niitten vanhempien vaatimukset oli semmonen tosi vaikee tekijä.

K: Okei. No mikä oli sitten päinvastaista, oliko jotain mikä oli helppo omaksua? Mikä oli silleen et ai, eihän tässä mitään? Tuleeko mieleen jotain, mikä ois ollu ihan helppo juttu?

V: No ainaki semmonen et ihan vaan niinku ku vaati niiltä lapsilta, sitä ei ees huomannu et ihan niinku semmosia juttuja et ei ees aatellu, niinku että sen jälkeen ku oltii syöty että ne vie omat lautasensa pois, vaikka ne oliki pieniä ni kyllähän ne nyt osaa lautasta kantaa ku vaan sanoo et otat kahella kädellä kiinni. Ja sitte muut opettajat niinku sitte sano siitä jälkeinpäin niinku et ohhoh, et ei viime vuonna ne oli ihan vauvoja et kylläpä ne nyt osaa hienosti. Mut et sitä ei itte ajatellu ollenkaan että ois jotenki ollu erityinen juttu. Et jotenki et aika moni juttu luulen että tuli ihan luonnostaan niitten lasten kanssa...kumminki. Et on silleen niin vahva se ammatillinen pohja, et ties jonku verran mitä sen ikäsiltä voi vaatia ja ties et ne ei mee rikki siitä että ne itkee, ne ei mee rikki siitä että niille laitetaan rajat.

K: Joo. Oliko sitten päiväkotiympäristön ulkopuolella niinkö sulla asumis tai jossain tai kielessä...varmaan se helpotti ku oppi vähän turkin kieltä ni sitä asioitten hoitamista?

V: Joo, joo. Kyllä se oli sit tokana vuonna jo huomattavasti helpompaa ku puhu aika sujuvasti sitä turkkiin nii, nii sit se lähti sujumaan tosi paljon helpommin.

Liite 4 Sisällönanalyyssissä muodostetut luokat teemoittain

Teema 1: kulttuuriin sopeutuminen

Pääluokat	Sopeutumisen kompleksisuus		Sosiaalisen tukiverkoston tärkeys	
Yläluokat	Haasteellinen vieras ympäristö	Sopeutuminen pitkä ja vaiheittainen	Sosiaalinen tuki	Paikallinen vuorovaikutus
Alaluokat	Työpaikan ongelmat Arjen hankaluus	Alkuvaiheen kiehtovuus Turhautuminen yksinkertaisista asioista Hyväksyminen johtaa helpotukseen Kulttuuriin sopeutuminen työläs ja aikaa vievä prosessi	Muilta suomalaisilta saatu tuki Työyhteisön tuki	Paikallisten kautta kulttuuriin sisälle Paikallisen kielen merkitys

Teema 2: kieli ja vuorovaikutus

Pääluokat	Kulttuurienvälisen viestinnän taidot sopeutumisen perustana		Oman kansallisuuden tärkeä rooli vieraassa kulttuurissa	
Yläluokat	Paikallisen vuorovaikutuksen tärkeys	Erilaiset kommunikointitavat	Suomen kielen merkityksellisyys ulkomailla	Muiden suomalaisten antama tuki
Alaluokat	Kommunikointi paikallisten kanssa tärkeää Kulttuuriin sopeutuminen paikallisen kielen avulla	Erlainen sanallinen viestintä Erlainen sanaton viestintä Poikkeava tervehtimistyyli	Suomen kielen käyttö paikallisessa ympäristössä Suomen kielen käyttö kotimaahan	Paikallisten suomalaisten antama vertaistuki Suomessa asuvien antama tuki

Teema 3: lastentarhanopettajan kasvu ulkomailla

Pääluokat	Laajentunut ammatillinen osaaminen		Kehittynyt kieli- ja kulttuurikompetenssi	
Yläluokat	Monipuolisempi ammattitaito	Itsevarmempi työote	Kielen merkityksen tiedostaminen opettajan työssä	Laajempi kulttuuriymmärrys
Alaluokat	Ammattitietoisuuden kasvu Laaja ammatillinen osaaminen	Luotto omaan ammattitaitoon Haastavista työtilanteista selviytyminen	Vieraan kielen taitaminen opettajan työssä Laajempi ymmärrys lapsen kielen oppimisesta	Lisääntynyt avoimuus eri kulttuureja kohtaan Kasvanut intressi kulttuureja kohtaan